

Ψηφιακά Μελετήματα

Ψηφιακές Εκδόσεις Επιστημονικών Μελετημάτων
Πολιτιστικής Ακαδημίας - Ερευνητικού Κέντρου «Άγιος Επιφάνιος»

Άγια Νάπα

Τίτλος σειράς: **ΨΗΦΙΑΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ
ΤΕΥΧΟΣ 2 (ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2021)**

Επιμέλεια έκδοσης: Χριστίνα Κάκκουρα

Εικόνα εξωφύλλου: Σύνθεση με σχεδιάσματα από τα *Κύπρια Μηναία*

Copyright ©: Πολιτιστική Ακαδημία – Ερευνητικό Κέντρο «Άγιος Επιφάνιος»
Ιεράς Μητρόπολης Κωνσταντίας και Αμμοχώστου και οι συγγραφείς.
Για τις φωτογραφίες οι κάτοχοί τους.

Πολιτιστική Ακαδημία – Ερευνητικό Κέντρο «Άγιος Επιφάνιος»
www.agiosepifaniosacademy.com
info@agiosepifaniosacademy.com, +35723812444

Στοιχειοθεσία-Σελιδοποίηση: Εκδόσεις ΚΥΠΡΗΣ, Αθήνα
Τηλ. +302108542020, e-mail: skypris@otenet.gr, www.skypris.gr

ISSN 2672-8397

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΚΚΟΥΤΡΑΣ

ΠΕΡΙ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΩΝ
ΚΑΙ ΚΥΠΡΙΟΙ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ
ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Αγία Νάπα 2021

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Συμπληρώθηκαν φέτος 200 χρόνια από την «Ανάσταση του Γένους» (1821-2021), από την εξέγερση των Ελλήνων και ολόκληρης της Ρωμιοσύνης κατά του Τούρκου δυνάστη και την αποτίναξη των δεσμών τεσσάρων αιώνων οθωμανικής σκλαβιάς.

Οι δύο πόλοι, Ορθοδοξία και Πατριόδια, ήταν εκείνα που λειτούργησαν τότε. Και αυτά πηγάζουν ως «ιστορία και παράδειγμα» από την Ελληνική Παλιγγενεσία για την περιχαράκωση του Ελληνισμού και την παρακαταθήκη της Ορθοδοξίας στο σήμερα.

Μέσα στα πλαίσια των εορτασμών της Παλιγγενεσίας, η Πολιτιστική Ακαδημία «Άγιος Επιφάνιος» προβαίνει στη δημοσίευση εργασίας, στη σειρά της «Ψηφιακά Μελετήματα», με θέμα γενικότερο τους Νεομάρτυρες.

Οι Νεομάρτυρες στα χρόνια της σκλαβιάς με το μαρτύριό τους ενίσχυσαν την πίστη των χριστιανών και στάθηκαν ως ανάχωμα έναντι των εξισλαμισμών. Έτσι κατέστησαν τα πιο ωραία και ζωντανά παραδείγματα έμπνευσης και μίμησης αγώνων και θυσιών. Γι' αυτό δίκαια θα πρέπει να θεωρούνται βασικοί συντελεστές για την απελευθέρωση του Γένους, καθότι και αυτή ακόμα η Ελληνική Επανάσταση μπορεί να λέγεται πως πραγματοποιήθηκε γιατί τους προηγούμενους αιώνες τουρκικής σκλαβιάς προηγήθηκαν οι αγώνες και τα μαρτύρια των αγίων Νεομαρτύρων.

Η ψηφιακή αυτή εργασία του Δρα Θεολογίας, Επιθεωρητή Θρησκευτικών Μαθημάτων Μέσης Εκπαίδευσης και στενού συνεργάτη της Μητρόπολής μας, Γιώργου Κάκκουρα, φέρει τον τίτλο «Περί Νεομαρτύρων και Κύπριοι Νεομάρτυρες της Τουρκοκρατίας». Χωρίζεται σε τέσσερις μεγάλες ενότητες - κεφάλαια: ΜΕΡΟΣ Α, Μετοχή στο Πάθος Χριστού: Χριστοκεντρική προσέγγιση της μαρτυρίας και του μαρτυρίου των αγίων Μαρτύρων και Νεομαρτύρων. ΜΕΡΟΣ Β, Περί Νεομαρτύρων, με θέματα όπως τις τάξεις Νεομαρτύρων, τα μαρτύρια και την τιμή τους κ.ά. ΜΕΡΟΣ Γ, Νεομάρτυρες της Κύπρου. ΜΕΡΟΣ Δ, Ένταξη στο Αγιολόγιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας άλλων Κυπρίων Νεομαρτύρων της περιόδου της Τουρκοκρατίας (1571-1878).

Συγχαίρουμε τον αγαπητό μας Γιώργο Κάκκουρα για την εργασία και την ανταπόκρισή του να δημοσιευτεί αυτή από την Πολιτιστική Ακαδημία μας.

Ο Κωνσταντίας Βασίλειος
29 Νοεμβρίου 2021
Φιλουμένου νέου ιερομάρτυρος Κυπρίου

«Μάρτυς ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινὸς»

Αποκάλυψη 3, 14

Αθλησις του αγίου μάρτυρος Θεοδώρου του εν Πέργη της Πλαμφυλίας μαρτυρήσαντος
Μικρογραφία, Μηνολόγιο Βασιλείου, καθόδικας *Vaticanus graecus* 1613, φ. 55

ΜΕΡΟΣ Α

**Μετοχή στο Πάθος Χριστού: Χριστοκεντρική
προσέγγιση της μαρτυρίας και του μαρτυρίου
των αγίων Μαρτύρων και Νεομαρτύρων**

«Να υπάρχει μεταξύ σας το ίδιο φρόνημα που είχε κι ο Ιησούς Χριστός, ο οποίος, αν και ήταν Θεός, δε θεωρησε την ισότητά του με τον Θεό αποτέλεσμα αρπαγής, αλλά τα απαρνήθηκε όλα, πήρε μορφή δούλου κι έγινε άνθρωπος· και όντας πραγματικός άνθρωπος ταπεινώθηκε θεληματικά υπακούοντας μέχρι θανάτου, και μάλιστα θανάτου σταυρικού. Γι' αυτό και ο Θεός τον ανέβασε πολύ ψηλά και του χάρισε το όνομα που είναι πάνω απ' όλα τα ονόματα. Κι έτσι, στο όνομα του Ιησού όλα τα επουράνια, τα επίγεια και τα υποχθόνια θα προσκυνήσουν, και κάθε γλώσσα θα ομολογήσει ότι Κύριος είναι ο Ιησούς Χριστός, για να δοξάζεται έτσι ο Θεός Πατέρας» (Φιλιπ. 2, 5-11).

Ο πιστός όταν εντάσσεται στο Σώμα του Χριστού, δηλαδή στην Εκκλησία Του, αποκτά την εμπειρία του σταυρικού Του θανάτου. Σκοπός του πιστού είναι να συμμετάσχει εμπειρικά και στο Πάθος του Χριστού αλλά και τη Δόξα Του. Η κενωτική αγάπη του Χριστού, ο οποίος «υπακούντας μέχρι θανάτου, και μάλιστα θανάτου σταυρικού», λυτρώνει τον κόσμο και ο πάσχων με τον Χριστό πιστός, διά του Πάθους και του Θανάτου Αυτού, μετέχει και στη Ζωή και τη Δόξα Του. Ο απόστολος Παύλος υπερτονίζει: «Οσο για μένα, δε θέλω άλλη αφορμή για καύχηση εκτός από τον σταυρό του Κυρίου μας Ιησού Χριστού, τον σταυρό που πάνω του πέθανε ο κόσμος για μένα κι εγώ για τον κόσμο» (Γαλ. 6, 14).

Ο κάθε πιστός καλείται να ομολογήσει έμπρακτα στη Ζωή του την καλή ομολογία «ότι Κύριος είναι ο Ιησούς Χριστός, για να δοξάζεται έτσι ο Θεός Πατέρας». Η γνησιότητα αυτής της ομολογίας εμφαίνεται με την πορεία του πιστού προς την εσχατολογική τελειότητα, προς τη θέωση δηλαδή, που είναι ο σκοπός της ένταξής του στην Εκκλησία, στη μυστηριακή μετοχή του θανάτου και της Ανάστασης, του Πάθους και της Δόξας του Χριστού. Αυτή είναι η εν Χριστώ και η κατά Θεόν ζωή, το «Να υπάρχει μεταξύ σας το ίδιο φρόνημα που είχε κι ο Ιησούς Χριστός», το χριστοκεντρικό φρόνημα της ζωής του πιστού.

Ο παθών Χριστός κατέστη ο υπογραμμός των μαθητών Του, των μαθητών όλων των αιώνων, από την ημέρα του εκούσιου και λυτρωτικού Του Πάθους, μέχρι και τη συντέλεια των αιώνων. Οι ίδιοι οι απόστολοί Του κλήθηκαν στον υπογραμμό αυτό και οι απόστολοι με τη σειρά τους κάλεσαν τους πιστούς Του να ακολουθήσουν τα ίχνη Αυτού. «Τι αξία θα είχε αν υπομένατε τους βασανισμούς για κάτι κακό που κάνατε; Αν όμως κάνετε το καλό και σας τιμωρούν, και παρ' όλα αυτά δείχνετε υπομονή, τότε θα 'χετε την ευλογία του Θεού. Σ' αυτό σας κάλεσε ο Θεός. Γιατί ο Χριστός πέθανε για σας, αφήνοντάς σας το υπόδειγμα για να βαδίσετε στ' αχνάρια του. Αυτός "αμαρτία δεν έκανε, και δόλος στο στόμα του δεν βρέθηκε." Τις λοιδορίες δεν τις ανταπέδιδε, και όταν έπασχε δεν απειλούσε· εμπιστευόταν

στον δίκαιο Κριτή. “Αυτός σήκωσε τις αμαρτίες” μας με το ίδιο του το σώμα στον σταυρό, για να πεθάνουμε κι εμείς ως προς την αμαρτία, και να ζήσουμε μέσα στο θέλημα του Θεού. “Με τις πληγές του Χριστού γιατρευτήκατε”» (Α' Πέτρ. 2, 20-24).

Ο Βασιλεὺς της Δόξης Χριστός κατήλθε στη γη από αγάπη, για να μαρτυρήσει τη δική του Αλήθεια, που είναι η αλήθεια περὶ Θεού και όποιος αγαπάει αυτή την Αλήθεια, δηλαδή τον Ιδιο, θα κατανοεί και τον ευαγγελικό Του λόγο. «Ἐγώ γί' αυτό γεννήθηκα και γί' αυτό ἡρθα στον κόσμο, για να φανερώσω την αλήθεια· όποιος αγαπάει την αλήθεια καταλαβαίνει τα λόγια μου» (Ιωάν. 18, 37). Μάλιστα λίγο πριν τη Σταύρωσή Του είχε πει στους μαθητές Του ολοκάθαρα: «Ἐγώ είμαι η οδός, η αλήθεια και η ζωή· κανείς δεν πηγαίνει στον Πατέρα παρά μόνο αν περάσει από μένα» (Ιωάν. 14, 6).

Η μαρτυρία της Αλήθειας του Χριστού έχει πλέον σταυρική διάσταση. Τέλεια μαρτυρία του αληθινού Θεού της αγάπης, δόθηκε πλήρως από τον Σταυρωμένο Ιησού διά του Τιμίου Αίματός Του. Το σωτηριώδες γεγονός αυτό βεβαιώνει διαχρονικά και η Εκκλησία διά του στόματος του ευαγγελιστή της αγάπης, του Ιωάννη: «... κι αμέσως βγήκε από την πληγή αίμα και νερό. Αυτός που αναφέρει το γεγονός το είδε με τα μάτια του, κι αυτό που αναφέρει είναι αληθινό. Ξέρει κι ο ίδιος πως λέει την αλήθεια, ώστε κι εσείς να το πιστέψετε» (Ιωάν. 19, 34-35). Οι πιστοί καλούνται πλέον να πιστεύουν στο μεγάλο και οντολογικό γεγονός της μαρτυρούμενης αλήθειας του Χριστού, των Αποστόλων, της Εκκλησίας, γιατί αυτή η μαρτυρία Του είναι η απόλυτα αληθινή. Αλήθεια ότι ο Θεός αγαπά και σώζει. Ένα μυστήριο που μαρτυρείται διά της θυσίας του Αίματός Του επί του Σταυρού, ότι αυτός που πάσχει είναι ο αληθινός Θεός και ο Μάρτυρας της Αλήθειας, που η αγάπη του για τον άνθρωπο τον κατεβάζει στη γη και εν τέλει τον ανυψώνει στον Σταυρό Του.

Γράφει ο απόστολος των εθνών Παύλος προς τον μαθητή του Τιμόθεο: «Ἐσύ, όμως, άνθρωπε του Θεού, αντά να τ' αποφεύγεις. Να επιδιώκεις τη δικαιοσύνη, την ευσέβεια, την πίστη, την αγάπη, την υπομονή, την πραότητα. Να αγωνίζεσαι

τον ωραίο αγώνα της πίστεως. Κατάκτησε έτσι την αιώνια ζωή, στην οποία και σε κάλεσε ο Θεός, για την οποία ομολόγησες την καλή ομολογία μπροστά σε πολλούς μάρτυρες. Σου παραγγέλλω μπροστά στον Θεό, που δίνει ζωή στα πάντα, και μπροστά στον Ιησού Χριστό, που έδωσε στον Πόντιο Πιλάτο τη μαρτυρία της καλής ομολογίας· την εντολή που σου δόθηκε, να τη φυλάγεις ακηλίδωτη και άψογη, ώσπου να έρθει ο Κύριος μας Ιησούς Χριστός» (Α' Τιμ. 6, 11-14).

Από τότε, επί Ποντίου Πιλάτου, και από τον Γολγοθά, ο Χριστός γίνεται για τους πιστούς Του το πρώτο υπόδειγμα μαρτυρίας, η δε παρουσία Του στον κόσμο είναι παρουσία μαρτυρική. Είναι «ό μάρτυς ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινός» (Αποκ. 3, 14). Σύμφωνα και με την αγιολογική παράδοση Αυτός καθίσταται «Πρωτομάρτυρας», ο «Αρχιμάρτυρας», ο οποίος θα σφραγίσει τη ζωή των μαρτύρων της πίστης μέσα στην Εκκλησία Του. Θα εμφυσήσει στους πιστούς Του τον ζήλο να μεταδίδουν στον κόσμο την Αλήθεια Του, με το σταυρικό φρόνημα και το σταυροαναστάσιμο ήθος τους.

Πρώτοι οι απόστολοι και μαθητές Του, πιστοί άχρι θανάτου στον Διδάσκαλο και Κύριό τους, θα μαρτυρήσουν Αυτόν, τον Λόγο του Θεού, τον σαρκωμένο Θεό της Αγάπης, στους πιστούς Του ανά την οικουμένη. Οι μαθητές παίρνουν εντολή από τον Κύριό τους να μαρτυρήσουν για όσα είδαν και άκουσαν, «ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι», και να κηρύξουν στον κόσμο το λυτρωτικό Του μήνυμα. «Θα λάβετε ὁμως δύναμη ὅταν θα ᾖθει το Αγιό Πνεύμα σ' εσάς, και θα γίνετε μάρτυρες δικοί μου, στην Ιερουσαλήμ, σε όλη την Ιουδαία και στη Σαμάρεια και ως τα πέρατα της γης» (Πράξ. 1, 8).

Θα κηρύξουν και θα μαρτυρήσουν σε όλους, τα όσα εμπειρικά έζησαν: «Σας γράφουμε για τον ζωοποιό Λόγο, που υπήρχε εξαρχής. Τον ακούσαμε και τον είδαμε με τα ίδια μας τα μάτια. Μάλιστα τον είδαμε από κοντά, και τα χέρια μας τον ψηλάφησαν. Οταν η ζωή φανερώθηκε, την είδαμε με τα μάτια μας. Καταθέτουμε, λοιπόν, τη μαρτυρία μας και σας μιλάμε για την αιώνια ζωή που ήταν με τον Πατέρα, φανερώθηκε όμως

σ' εμάς. Αυτό που είδαμε κι ακούσαμε, το αναγγέλλομε και σ' εσάς, για να συμμετάσχετε κι εσείς μ' εμάς στην ίδια κοινωνία, που είναι η κοινωνία με τον Πατέρα και με τον Υιό του τον Ιησού Χριστό» (Α' Ιωάν. 1, 1-3).

Συνακόλουθο του αποστολικού-ευαγγελικού κηρύγματος και ήθους επέρχεται το μαρτύριο της συνειδήσεως ή ακόμα και το μαρτύριο του αίματος, εκεί που επιβάλλεται. «Να θυμάστε τον λόγο που σας είπα: δεν υπάρχει δούλος ανώτερος από τον κύριό του. Αν εμένα καταδίωξαν, θα καταδίωξουν κι εσάς· αν εφάρμοσαν τα λόγια μου, θα εφαρμόσουν και τα δικά σας. Άλλα θα σας τα κάνουν όλα αυτά εξαιτίας μου, γιατί δεν ξέρουν αυτόν που με ἔστειλε» (Ιωάν. 15, 20-21).

Συνακόλουθοι του Χριστού και σε άκρα συνακολουθία με τον Χριστό, Θεωρήθηκαν εξαρχής από τους πιστούς και σε όλη τη ζωή της Εκκλησίας, κατεξοχήν οι Μάρτυρες και το μαρτύριο για τον Χριστό. Στην κυριολεξίᾳ θεωρήθηκαν και θεωρούνται ως οι ακολουθούντες τον Κύριο και Θεό τους. Υπέμειναν τους διωγμούς και τον μαρτυρικό θάνατο για την πίστη τους σε Αυτόν, επισφραγίζοντας έτσι με τον θάνατό τους τη μαρτυρία αυτής της πίστης τους. Στη χριστοκεντρική αυτή θεώρηση της ζωής και του θανάτου, ο Μάρτυρας δεν είχε κανένα δισταγμό και δίλημμα. Καθώς και ο απόστολος και μάρτυρς του Χριστού Παύλος: «Γιατί για μένα το να ζω σημαίνει ζωή με τον Χριστό, και το να πεθάνω είναι κέρδος. Αφού όμως η ζωή μου σ' αυτόν τον κόσμο μού δίνει την ευκαιρία για ένα καρποφόρο έργο, δεν ξέρω τι να διαλέξω. Και τα δύο με συνεπαίρνουν: Από τη μια μεριά, επιθυμώ να φύγω απ' αυτόν τον κόσμο και να είμαι μαζί με τον Χριστό, που είναι το καλύτερο απ' όλα» (Φιλιπ. 1, 21-23).

Οι Μάρτυρες υπάρχουν γιατί προϋπήρξε ο Πρωτομάρτυρας Χριστός και οι ακολουθούντες Αυτόν, οι μιμητές του Πάθους Του. Μιμητές της αληθινής αγάπης και κατεξοχήν μαθητές Του. Αυτοί που έχουν πιεί, κατά το κυριακόν λόγιον, το ποτήριόν Του και έχουν βαπτιστεί στο βάπτισμά Του. «Τους απαντάει: (ο Ιησούς στους μαθητές Του, λίγο προ Του Πάθους Του) "Το ποτήρι μου θα το πιείτε, και με το βάπτισμα των παθη-

μάτων μου με το οποίο θα βαφτιστώ εγώ θα βαφτιστείτε”» (Ματθ. 20, 23). Το βάπτισμα του μαρτυρίου αποτελεί τη συμμόρφωση στον θάνατο του Χριστού.

Ακόμα και η στάση του Χριστού έναντι των διωκτών και σταυρωτών Του, ήδη από τον πρωτομάρτυρα Στεφάνο, καταγράφεται από τον απόστολο Λουκά στις Πράξεις, κατά μίμηση Αυτού του πάσχοντος Χριστού. «Ο Ιησούς ἐλεγε: “Πατέρα, συγχάρησέ τους, δεν ξέρουν τι κάνουν”» (Λουκ. 23, 34). Και στις Πράξεις: «Ἐνώ αυτοί τον λιθοβολούσαν, ο Στέφανος προσευχόταν και ἐλεγε: “Κύριε Ιησού, δέξου το πνεύμα μου”. Υστερα ἐπεσε στα γόνατα και φώναξε δυνατά: “Κύριε, μην τους λογαριάσεις την αμαρτία αυτή”. Και μ' αυτά τα λόγια, ξεψύχησε» (7, 59-60). Στη συνέχεια τα μαρτύρια όλων των αγίων της Εκκλησίας, όλων των εποχών, συστοιχούν με το μαρτύριο Του Χριστού, αφού είναι κατά περίπτωση μια επανάληψη αυτού, κατά χάριν. Έτσι και στο Συναξάριον Γεωργίου του Νεομάρτυρος του Κυπρίου (1752), ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης σημειώνει ότι λίγο πριν την εκτέλεσή του σε θάνατο: «Ο δὲ γενναιότατος Μάρτυς τοῦ Χριστοῦ, ὑψώσας τὰ χέρια του οὕτω καθὼς ἦσαν δεμένα μὲ τὰς ἀλύσους, εἰς τὸν οὐρανόν, μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἀνεβόησε. “Κύριε Ιησοῦ Χριστὲ δέξαι τὸ πνεῦμα μου καὶ ἀξιωσόν με τῆς Βασιλείας σου”». Το μαρτυρικό μοτίβο Χριστού και Μαρτύρων Του, ανά τους αιώνες, ήταν και παραμένει ακριβώς το ίδιο: ψευδομαρτυρία, καταδίκη σε θάνατο, συγχωρητικότητα για τους διώκτες και τους δήμιους.

Διάχυντη υπήρξε η πίστη ότι, κατά την ὥρα και αυτού του μαρτυρίου τους, στους Μάρτυρες παρίσταται ο Τίδιος Χριστός και τους ενισχύει, ενώ ταυτόχρονα οι ίδιοι πλημμυρίζονται από το ἀκτιστο φως και τη θεία χάρη. Έτσι ο μετά τον Χριστό πρωτομάρτυρας Στέφανος «γεμάτος από το Άγιο Πνεύμα, ατένισε τον ουρανό και είδε τη δόξα του Θεού και τον Ιησού να στέκεται στα δεξιά του Θεού» (Πράξ. 7, 55).

Όταν οι Μάρτυρες υπερασπίζονται την πίστη τους προς τον Χριστό ενώπιον των τυράννων, οι λόγοι τους είναι λόγοι αγιοπνευματικοί και αποκαλυπτικοί. Αυτό πίστευαν έντονα

και οι πιστοί που ήταν γύρω τους και τους άκουαν, και κατ' επέκταση και η Εκκλησία. Αυτό εξάλλου είχε διαβεβαίωσει τους μαθητές και μάρτυρες του ο Ιησούς πριν το άγιο Πάθος Του: «Πριν όμως γίνουν όλα αυτά, θα σας συλλάβουν, θα σας καταδιώξουν, θα σας παραδώσουν στις συναγωγές, θα σας κλείσουν στις φυλακές και θα σας οδηγήσουν μπροστά σε βασιλιάδες και ηγεμόνες εξαιτίας μουν. Όλα αυτά θα σας δώσουν την ενκαυρία να δώσετε μαρτυρία για μένα. Νιώστε το καλά, πως δε χρειάζεται να ετοιμάζετε από πριν την απολογία σας, γιατί εγώ θα σας δώσω λόγια και σοφία, και σ' αυτά δε θα μπορέσουν να αντισταθούν ή να τα αντικρούσουν οι αντίπαλοί σας» (Λουκ. 21, 12-15).

Το μαρτύριο δεν εξαντλείται στο γεγονός ότι ο Μάρτυρας πάσχει για τον Χριστό. Αυτό που διακρίνει τον θάνατο ενός Μάρτυρα από τον θάνατο ενός ήρωα είναι το γεγονός ότι ο τελευταίος πάσχει προς χάρη ενός ανθρώπου ή για μια ανθρώπινη υπόθεση, ενώ ο Μάρτυρας πάσχει για χάρη του «Υιού του Ανθρώπου», ο οποίος με τον δικό Του θάνατο εγκαίνιασε τη δημιουργία ενός καινούργιου κόσμου. Το μαρτύριο των αγίων είναι καρπός της αγιοτριαδικής άκτιστης χάρης, εξαιτίας της κατά Θεόν ζωής τους. Δεν αποτελεί ανθρώπινη «ηρωική» πράξη, αλλά πράξη πιστού στον οποίο ενοικεί η χάρη του Θεού. Μαρτύριο χωρίς ευαγγελική ομολογία είναι ανύπαρκτο. Γί' αυτό και εν προκειμένω οπωσδήποτε σε έναν άγιο Μάρτυρα, προηγείται πάντα το μαρτύριο της συνείδησής του, δηλαδή το ευαγγελικό ήθος και έπειτα το μαρτύριο του αίματός του. Αυτό τον καθιστά πλέον τέλειο μιμητή του Χριστού. Ο απόστολος και μάρτυρς του Χριστού Παύλος τόνιζε στους πιστούς ότι: «σ' εσάς δόθηκε το χάρισμα, όχι μόνο να πιστεύετε στον Χριστό, αλλά και να υποφέρετε γι' αυτόν» (Φιλιπ. 1, 29). Το μαρτύριο υψώνεται στην κορυφαία θέση της τελειότητας, γιατί γίνεται μόνο από αγάπη σταυρική, μια αγάπη με διάσταση οριζόντια και κάθετη, αγάπη προς τον Θεό και τον άνθρωπο. «Αυτή είναι η δική μου εντολή: να αγαπάτε ο ένας τον άλλο, όπως εγώ σας αγάπησα. Κανείς δεν έχει μεγαλύτερη αγάπη από κείνον που θυσιάζει τη ζωή του για χάρη των φίλων του. Εσείς, είστε φίλοι μου, αν κάνετε αυτά που σας παραγγέλλω εγώ» (Ιωάν. 15, 12-14).

Οι ἀγιοι Μάρτυρες καθίστανται πλέον και οι ἴδιοι ως πρότυπα αληθινής ζωής της Εκκλησίας και παραδείγματα μίμησης. Γιατί είναι οι χριστοφόροι, θεοφόροι και πνευματοφόροι. Το λόγιο του απόστολου Παύλου «Μιμηθείτε εμένα, όπως κι εγώ μιμούμαι τον Χριστό» (Α' Κορ. 11, 1), μπορούν και το επαναλαμβάνουν προς τους πιστούς όλοι οι ἀγιοι και δη οι Μάρτυρες. Ήδη στα πρώτα Μαρτυρολόγια της Εκκλησίας το στοιχείο της μίμησης του Μάρτυρα υπερτονίζεται και καλούνται οι πιστοί να γίνουν συμμαθητές τους και επομένως μαθητές του Αρχιμάρτυρα Χριστού. Η πορεία του πιστού προς τελείωση γίνεται μέσα στην Εκκλησία με όλους τους αγίους και Μάρτυρες.

Η θεολογική-εκκλησιαστική σπουδαιότητα του μαρτυρίου είναι μεγάλη. Υπήρξε δύναμη ενθουσιαστική, θεμελιωτική και μυστηριακή. Η τοπική Εκκλησία θεμελιώνεται, αναπτύσσεται και καρποφορεί με το αίμα και τη θυσία των Μαρτύρων αγίων της. Και ο Χριστός θριαμβεύει και διά των Μαρτύρων Του. Οι θαρραλέοι ακόλουθοι του «έσφαγμένου Αρνίου», όλοι οι Μάρτυρες Χριστού, με τη θυσία τους αναδεικνύονται και απόστολοι Χριστού και κήρυκες μεγαλοφωνότατοι του ευαγγελικού ιησουϊσμού και ήθους. Αναγγέλλοντας προς όλους πως: «Ἐχοντας, λοιπόν, γύρω μας τόσο μεγάλη στρατιά μαρτύρων, ας τινάξουμε από πάνω μας κάθε φορτίο, και την αμαρτία που εύκολα μας εμπλέκει, κι ας τρέχουμε με υπομονή το αγώνισμα του δύσκολου δρόμου, που ἔχουμε μπροστά μας. Ας ἔχουμε τα μάτια μας προσηλωμένα στον Ιησούν, που μας ἐδωσε την πίστη, την οποία και τελειοποιεί. Αντός που, αντί για τη χαρά που θα μπορούσε να έχει, υπέμεινε τον σταυρικό θάνατο περιφρονώντας την ατίμωση, και κάθισε στα δεξιά του θρόνου του Θεού» (Εβρ. 12, 1-2).

Οι Μάρτυρες όλων των εποχών και όλων των αιώνων ζωής της Εκκλησίας, από την ίδρυσή της μέχρι και τη συντέλεια του κόσμου, είναι και στερεωμά της και δόξα και καύχημά της. Οι Νεομάρτυρες στην ιστορία της Εκκλησίας υπήρξαν ίσοι των αρχαίων Μαρτύρων του Χριστού και κατά την ομολογία της

πίστης τους έναντι των τυράννων και διωκτών τους και κατά το μαρτύριό τους. Για τον λόγο αυτό, όπως και των αρχαίων έτσι και των Νεομαρτύρων τα μαρτύρια προσεγγίζονται χριστοκεντρικά.

Η ενσυνείδητη και ένθερμη ομολογία της πίστης, που οδηγεί τους Νεομάρτυρες στον μαρτυρικό θάνατο, δεν διαφέρει καθόλου από αυτή των πρωτοχριστιανικών αιώνων. Μάλιστα με το μαρτύριό τους αφαιρούν κάθε απορία και δισταγμό για τα αρχαία μαρτύρια και τους Μάρτυρες. Η μόνη διαφορά έγκειται στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον που έζησε ο κάθε Μάρτυρας.

Οι Νεομάρτυρες οικοδομούν την ορθόδοξη Εκκλησία σε καιρούς δύσκολους και αντιχριστιανικούς. Η μετά παροησίας τολμηρή επίκληση του σωτήριου ονόματος του Χριστού, προ και κατά τη διάρκεια του μαρτυρικού τους θανάτου, είναι και στο λεκτικό και στο ουσιαστικό περιεχόμενο ταυτόσημη με αυτή των παλαιών Μαρτύρων. Η δήλωση «*Χριστιανός είμι*» των αρχαίων Μαρτύρων, ενώπιον των ειδωλολατρών διωκτών τους, επαναλαμβανόταν χάριν του Χριστού και με τον Χριστό και από τους νέους Μάρτυρες. Έτσι λοιπόν, στα Συναξάρια παραδείγματος χάρη των Κυπρίων Νεομαρτύρων της Τουρκοκρατίας, οι Μάρτυρες του Χριστού φαίνονται να δηλώνουν μπροστά στους οθωμανούς συκοφάντες, δικαστές και δήμιους ταυτόσημα και με τους αρχαίους Μάρτυρες. Με το στόμα του αγίου Γεωργίου (1752) ότι «*Χριστιανός έγενη ήθη και Χριστιανός θέλω νὰ ἀποθάνω*». Με τη φωνή του αγίου Πολυδώρου (1794) το «*Χριστιανὸς εἶμαι, Χριστιανὸς θέλω νὰ ἀποθάνω· δὲν ἀρνοῦμαι τὴν πίστιν μον, δὲν ἀρνοῦμαι τὸν Ἰησοῦν μον*». Με τον ἄγιο Μιχαήλ (1835) να επαναλαμβάνει μετά των συναθλητών του «*ἡμεῖς γὰρ Χριστιανοὶ ἐσμεν, καὶ Χριστιανοὶ ἐσόμεθα ... Χριστῷ πιστεύομεν καὶ Χριστιανοὶ θανούμεθα*».

Εμφαίνεται και έμπρακτα πως και το μαρτύριο των αγίων Νεομαρτύρων εμπνέεται από τη σταυρική θυσία του Χριστού, χάρη του οποίου καταφρονούν και αυτόν τον θάνατο. Όπως

όλοι οι Μάρτυρες, ἔτσι καὶ οἱ Νεομάρτυρες σύρονται στο μαρτύριο, ὥπως ο Κύριός τους, ως πρόβατα επί σφαγῆς, βυθίζονται μέσα στον εξευτελισμό, παραγνωρίζεται καὶ καταπατείται τὸ δίκαιο τους στα ἀνομα δικαστήρια (πρβλ. Ησ. 53, 7-8). Με το χριστιανικό μαρτύριο του αἵματός τους γίνονται καὶ αυτοί σπονδή θυσίας λειτουργικής, της πίστης του Χριστού (πρβλ. Φιλιπ. 2, 17). Είναι καὶ οἱ Νεομάρτυρες οἱ θυσιασθέντες με τον Κύριο τους, αλλά καὶ οἱ δοξασμένοι διὰ Αὐτού: «Τστερα κοίταξα καὶ να! Αρνίο στέκεται πάνω στο ὄρος Σιών καὶ μαζί του εκατόν σαράντα τέσσερις χιλιάδες ἀνθρωποι, ἔχοντας γραμμένο πάνω στα μέτωπά τους τὸ ὄνομά του καὶ τὸ ὄνομα του Πατέρα του ... Είναι εκείνοι που ακολουθούν το Αρνίο ὅπου κι αν πάει. Απ' ὅλη την ἀνθρωπότητα αυτοί ἔχονται λυτρωθεί ως πρώτη προσφορά στον Θεό καὶ στο Αρνίο» (Αποκ. 14, 1,4).

Οι Μάρτυρες της Εκκλησίας, καὶ οἱ Μάρτυρες των κατακομβών καὶ οἱ Νεομάρτυρες, αγωνίζονται τον ἴδιο αγώνα της Αλήθειας, ομολογούν την ἴδια πίστη στον Χριστό. Ακόμα καὶ οι τρόποι του μαρτυρίου ήταν πάντα οι ἴδιοι. Βασανιστήρια, καύση, αποκεφαλισμός καὶ ἄλλα ἴδια. Τα ψευδοδικαστήρια καὶ οι αρνήσεις τα ἴδια. Η ἴδια ορθή ομολογία ορθόδοξης πίστης, αυτή που αγιοποιεί. Μόνο οι δήμιοι διαφέρουν. Η Εκκλησία είναι η μόνη σταθερά του κόσμου τούτου. Τόσο η ζωή όλων των Μαρτύρων μέσα στην Εκκλησία όσο καὶ ο μαρτυρικός θάνατός τους αποτελούν τη διαχρονική μίμηση του Χριστού. Κέντρο ζωής καὶ θανάτου τους ο Χριστός, η Ζωή, το Πάθος, ο Σταυρικός Του θάνατος καὶ η ἐνδοξὴ Ανάστασή Του. Έτσι καὶ οἱ Μάρτυρες καὶ Νεομάρτυρες ταυτόχρονα αποτελούν καὶ τη διαχρονική θριαμβευτική πορεία της Εκκλησίας μέσα στον κόσμο μέχρι τα ἔσχατα.

*Αἴνους καὶ ὡδάς, οἱ φίλαθλοι σὺν πόθῳ,
Ἄδωμεν ἀεί, τοῖς νέοις τῶν Μαρτύρων.
Ο γὰρ γεραίρων, Μάρτυρας, Χριστοῦ φίλους,
Χριστὸν γεραίρει, τὸν φίλον τῶν Μαρτύρων*

Νικοδήμου Αγιορείτου, Έπιγραμμα ἰαμβικὸν
εἰς τὸν Νεομάρτυρας

ΜΕΡΟΣ Β

Περί Νεομαρτύρων, μαρτυρίων και τιμής

1. Περί Νεομαρτύρων

Το φρόνημα της Εκκλησίας είναι μαρτυρικό, στηριζεται στους Μάρτυρες και το μαρτύριο τους. Αν δεν υπήρχαν οι Μάρτυρες των αρχαίων διωγμών η μετέπειτα ιστορία της ζωῆς της Εκκλησίας θα μπορούσε ίσως να ήταν και διαφορετική. Αν δεν υπήρχαν Μάρτυρες, οι λιγοψυχούντες, που δεν ήταν λίγοι, μπορεί και να έχαναν την πίστη τους. Ευτυχώς όμως στην Εκκλησία υπήρξαν οι χιλιάδες των χιλιάδων που ομολογούσαν και θυσιάζονταν για την πίστη τους και την αγάπη τους προς τον Θεό. Και υπήρξαν το στήριγμα των πιστών.

Το ίδιο συνέβη στην Εκκλησία και κατά τα δύσκολα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όταν οι οθωμανοί Τούρκοι διώκαν τους χριστιανούς. Σε αυτούς τους σκληρούς διωγμούς αναδείχθηκαν οι νέοι Μάρτυρες του Χριστού, οι Νεομάρτυρες, που υπήρξαν και ανάχωμα εξισλαμισμού αλλά και αφελληνισμού. Γί' αυτό και ο ἀγιος Νικόδημος Αγιορείτης γράφει στο προοίμιο του Νέου Μαρτυρολογίου του και αναφωνεί και εγκωμιάζει: «Διὰ τί πᾶς δὲν εἶναι δίκαιοι, νὰ δοξολογῇ τινὰς μυριάκις τὸν Κύριον, βλέποντας ... ὅτι καὶ τώρα εἰς τοὺς ἐδικούς μας καιρούς, ἀνατέλλουσιν ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου, εἰς τὸ νοητὸν τῆς Ἐκκλησίας στερέωμα, ὡσὰν ἄλλοι Νεοφανεῖς ἀστέρες καὶ κομῆται, Νέοι ἀθληταὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ στρατιῶται ἀήττητοι; καὶ καταλάμπουσιν ὅλων τῶν Ὀρθοδόξων τὸ πλήρωμα, μὲ τὰς γλυκυτάτους ἀκτῖνας τοῦ μαρτυρίου καὶ τῶν θαυμάτων τους;

Πῶς δὲν εἶναι πρέπον νὰ εὐχαριστῇ τινὰς τὸν Θεὸν βλέποντας ὑποκάτω εἰς τὸν σκληρὸν ζυγὸν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν νῦν κρατούντων, τόσους ἀθλητάς; οἱ ὅποιοι, διὰ νὰ φυλάξουν τὴν ἐλευθερίαν καὶ εὐγένειαν τῆς Χριστιανικῆς ἡμῶν πίστεως, κατεφρόνησαν πλοῦτον, δόξαν, ἡδονὰς καὶ κάθε ἄλλην σωματικὴν ἀπόλαυσιν, καὶ παρέδωκαν προθύμως τὸν ἔαυτόν τους εἰς θάνατον; Πῶς δὲν εἶναι ἄξιον νὰ δοξάζῃ ὁ καθεὶς τὸν Θεόν, βλέποντας τὸν φόβον τῆς μελλούσης κρίσεως νὰ προχωρήσῃ τόσον εἰς τούτους τοὺς γενναίους Μάρτυρας; τὸν πόθον τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν νὰ ὑπερνικήσῃ εἰς αὐτούς; τὴν πίστιν νὰ στερεωθῇ τόσον εἰς τὴν ψυχήν τους; τὴν ἐλπίδα νὰ αὐξηθῇ εἰς τὴν φαντασίαν τους; καὶ τὸ πῦρ τῆς θείας ἀγάπης νὰ ἀνάψῃ εἰς τὰς καρδίας τους τόσον πολλά; ὡστε ὅποιν νὰ τρέχουν οἱ μακάριοι εἰς τὸ μαρτύριον, ὡσὰν τὰ πρόβατα εἰς τὴν σφαγὴν; καὶ νὰ λογιάζουν τὰ βάσανα, ὡς ἐφαντώματα; τὰς φυλακάς, ὡς παλάτια; τὰ δεσμά, ὡς χρυσᾶ στολίδια; τὰς ἀτιμίας διὰ τιμάς; τὰς θλίψεις διὰ ἀναπαύσεις; τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς ὡς δροσισμὸν καὶ ἀνάψυξιν; τὰ μαχαίρια διὰ παιγνίδια; καὶ τελευταῖον, τὸν σκληρότατον θάνατον διὰ ζωὴν αἰώνιον;

Καὶ ταῦτα πότε; ὅταν ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἔλειψεν· ὅταν ἡ πίστις ἡσθένησεν· ὅταν ἡ ἐλπὶς ὀλιγόστενε· πότε; ὅταν ἡ ἀρετὴ ἔξελιπε καὶ ἡ κακία ἐπερίσσευσεν ...

... Κατὰ ἀλήθειαν τοῦτο εἶναι ἔνα θαῦμα παρόμοιον ὡσάν νὰ βλέπῃ τινὰς μέσα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ χειμῶνος, ἐφεινὰ ἄνθη καὶ τριαντάφυλλα· μέσα εἰς τὴν βαθυτάτην νύκτα, ἡμέραν καὶ ἥλιον· μέσα εἰς τὸ ψηλαφητὸν σκότος, φῶτα λαμπρότατα· ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας, νὰ βλέπῃ ἐλευθερίαν· καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τωρινῆς ἀσθενείας, ὑπερφυσικήν δύναμιν».

Όταν τότε η Εκκλησία διωκόταν από τους οθωμανούς και οι χριστιανοί ἔχαναν τις ανθρώπινές τους δυνάμεις, ο Θεός φανέρωσε το θαῦμα που ονομάζεται Νεομάρτυρες. Ήταν η εμπειρική αναγκαιότητα φανέρωσης στην Εκκλησία και τους πιστούς της, του καθαρτικού και σωτηριώδους μαρτυρίου. Η σημασία του μαρτυρίου των νεοφανών Μαρτύρων της Τουρκοκρατίας είναι τεράστια. Δεν έδωσε μόνο ελπίδα στους καταπιεσμένους χριστιανούς, αλλά αναζωπύρωσε και την πίστη των χριστιανών προς τον Τριαδικό Θεό, την πίστη ότι ο Θεός αγαπά τα πλάσματά Του και επιδιώκει, θέλει και τους χαρίζει τη σωτηρία τους, που πηγάζει από Αυτόν. Δίδασκαν ἐμπρακτα οι Νεομάρτυρες με το μαρτύριο τους στον Χριστό την ἴδια την Αλήθεια, ότι ο Θεός αγαπά και σώζει. Η ψυχή του Ἐθνους από την ἄλλη δεν αφανίστηκε στα σκληρά χρόνια της τουρκικής τυραννίας, γιατί βρήκε πολλή χάρη από τον Θεό διά των Νεομαρτύρων Του.

Γράφει και πάλι ο ἀγιος Νικόδημος Αγιορείτης: «Εἰδὲ καὶ ἐρωτᾷ τινάς, διὰ ποῖα αἴτια εὐδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ γίνωνται οὗτοι οἱ νέοι Μάρτυρες εἰς τοὺς τωρινοὺς καιρούς; Αποκρίνομαι, ὅτι διὰ πέντε τινά·

α' διὰ νὰ ἥναι ἀνακαινισμὸς ὅλης τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως.
β' διὰ νὰ μένουν ἀναπολόγητοι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Κρίσεως οἱ ἀλλόπιστοι·

γ' διὰ νὰ ἥναι δόξα μὲν καὶ καύχημα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας,
ἐλεγχος δὲ καὶ καταισχύνη τῶν ἐτεροδόξων·

δ' διὰ νὰ ἥναι παράδειγμα ὑπομονῆς εἰς ὅλους τοὺς Ὀρθοδόξους
Χριστιανοὺς ὅποὺ τυραννοῦνται ὑποκάτω εἰς τὸν βαρὺν ζυγὸν
τῆς αἰχμαλωσίας·

ε' δὲ καὶ τελευταῖον, διὰ νὰ ἥναι θαρρος καὶ παρακίνησις εἰς
τὸ νὰ μιμηθοῦν διὰ τοῦ ἔργου τὸ μαρτυρικόν τους τέλος, καὶ

ολοι μὲν οἱ Χριστιανοὶ οἱ κατὰ περίστασιν εἰς τὸ μαρτυρῆσαι ἀναγκαζόμενοι ἔξαιρέτως δὲ καὶ μάλιστα, ὅσοι ἔφθασαν νὰ ἀρνηθοῦν πρότερον τὴν Ὀρθόδοξον πίστιν».

2. Ο όρος Νεομάρτυρες

Ο όρος Νεομάρτυρες άρχισε να χρησιμοποιείται μετά την περίοδο της Εικονομαχίας στο Βυζάντιο, σε αντιδιαστολή προς τους αρχαίους Μάρτυρες, για να δηλώσει αυτούς οι οποίοι μαρτύρησαν, γιατί απέδιδαν τιμῇ στις εικόνες. Στη συνέχεια, όμως, επικράτησε για να δηλώσει όλους (λαϊκούς και κληρικούς, παιδιά, άνδρες, γυναίκες, μοναχούς, λερείς, επισκόπους και πατριάρχες) όσοι, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, θυσίασαν τη ζωή τους ή υπέστησαν κάθε είδους διώξεις και βασανιστήρια, παραμένοντας ακλόνητοι στη χριστιανική πίστη.

Η ἀλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 σηματοδότησε την κατάλυση της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Σε πολλές όμως περιοχές η οθωμανική κατάκτηση είχε συντελεστεί πολύ νωρίτερα, όταν από τον 12ο έως τον 13ο αιώνα, οι οθωμανοί κατελάμβαναν εδάφη της Μικράς Ασίας. Τότε έγινε προσπάθεια το μεγαλύτερο μέρος του, άλλοτε, μικρασιατικού και θρακικού πληθυσμού να εξισλαμιστεί, με αποτέλεσμα τη νέα αρχή του πλήθους των νέων Μαρτύρων.

Οι Νεομάρτυρες όμως δεν είναι μόνο φαινόμενο της εποχής της Τουρκοκρατίας. Η αρχή του ανάγεται στον 7ο αιώνα, όταν ο Μωάμεθ Θέλησε να επιβάλει το Ισλάμ με τη βία. Νεομάρτυρες επίσης δεν υπήρξαν μόνο κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας, αλλά και νωρίτερα επί Λατινοκρατίας. Άλλα και όσοι μαρτύρησαν αργότερα, κατά τον 20ο αιώνα, όταν, για παράδειγμα κατά τη Μικρασιατική καταστροφή το 1922, μαρτύρησαν πολλοί χριστιανοί, λαϊκοί και κληρικοί προτιμώντας τη θυσία για χάρη του Χριστού και αυτοί ονομάζονται Νεομάρτυρες. Επίσης, Νεομάρτυρες λέγονται και αυτοί που μαρτύρησαν στις ιστορικά ορθόδοξες χώρες και κατά τα χρόνια κυριαρχίας των αθεϊστικών καθεστώτων του προηγούμενου αιώνα. Άλλα και οπουδήποτε αλλού, σε ολόκληρη την οικουμένη, μαρτύρη-

σαν χριστιανοί, επειδή ομολόγησαν την ορθόδοξη χριστιανική πίστη τους στον Σωτήρα Χριστό και έμειναν ακλόνητοι σε αυτή την ομολογία μέχρι τέλους.

Η καθιέρωση του όρου «Νεομάρτυρες» πρέπει να τονιστεί ότι οφείλεται κατά πρώτον και κύρια στον ἄγιο Νικόδημο τον Αγιορείτη, ο οποίος στο ἔργο του *Νέον Μαρτυρολόγιον* (1799) έθεσε ως χρονικό όριο το 1453, από το οποίο έτος και μετά οι ἄγιοι που μαρτύρησαν για την πίστη τους στον Χριστό ονομάζονται Νεομάρτυρες.

3. Εξισλαμισμοί: αίτια και αφορμές

Μετά την ἀλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους, ο Σουλτάνος, ο Μωάμεθ Β' ο Πορθητής, παραχώρησε στην Εκκλησία κάποια προνόμια, για λόγους ιστορικούς, πολιτικούς και οικονομικούς. Σύμφωνα όμως με το Κοράνι, οι οπαδοί του Ισλάμ έχουν δικαίωμα και iερό καθήκον να χρησιμοποιήσουν αιόμα και βία προκειμένου να διαδώσουν την πίστη τους. Έτοι τα γραπτά ή προφορικά προνόμια είχαν πολλές φορές μόνο θεωρητικό χαρακτήρα, καθώς στηρίζονταν στην καλή διάθεση των κατακτητών.

Τίποτε δεν εμπόδιζε τους εκάστοτε τοπικούς διοικητές να πιέζουν, με διάφορους τρόπους, τους χριστιανούς να αλλαξιοπιστήσουν, όχι μόνο για να επιβεβαιώσουν την πνευματική υπεροχή του Ισλάμ, αλλά και για να τονώσουν τη στρατιωτική και πολιτική οργάνωσή τους. Το ίδιο όμως έκαναν και οι Τούρκοι iερωμένοι, οι οποίοι ήταν αρκετά φανατισμένοι και γίνονταν κίρυκες της θρησκείας τους. Θεωρούσαν ύψιστο θρησκευτικό και iεραποστολικό καθήκον τους να συμβάλουν στην εξωμοσία ενός «απίστου», δηλαδή χριστιανού, με κάθε θεμιτό ή αθέμιτο τρόπο. Ο εξισλαμισμός χριστιανού και μάλιστα κληρικού, εκλαμβανόταν ως θρίαμβος για τους οθωμανούς. Επιπλέον οι κατακτητές θεωρούσαν ότι οι εξισλαμισθέντες «τούρκευαν» κιόλας, δηλαδή όσοι ασπάζονταν το Ισλάμ είτε μεμονωμένα είτε και ομαδικά, γίνονταν και Τούρκοι. Κατά τον τρόπο αυτό γινόταν από τη μια και αφελληνισμός και από την

άλλη εδραίωση της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ακόμα, αιτία εξισλαμισμού ήταν και η οικονομική απληστία των Τούρκων, οι οποίοι γνώριζαν πως η περιουσία των χριστιανών που δεν θα αλλαξιούσαν και θα οδηγούνταν στο μαρτύριο, θα περιερχόταν στην κυριαρχία τους.

Σε ατομικό επίπεδο, η εξωμοσία ήταν η μοναδική διέξοδος που μπορούσε να απαλλάξει έναν χριστιανό κατηγορούμενο, ο οποίος είχε προσαχθεί στις τουρκικές αρχές ή στον ιεροδικαστή (καδή) – ανεξάρτητα αν η κατηγορία που τον βάρανε ήταν πραγματική ή ψευδής –, από τη θανατική ποινή. Ακόμα και ένας εγκληματίας χριστιανός, αν ασπαζόταν το Ισλάμ, απαλλασσόταν των κατηγοριών και των οποιωνδήποτε εγκλημάτων του.

Βασικό στοιχείο καταδίκης των Νεομαρτύρων ήταν η μισαλλοδοξία και ο θρησκευτικός φανατισμός των οθωμανών Τούρκων. Οι Τούρκοι χρησιμοποιούσαν κάθε απάνθρωπο μέσο για να αναγκάσουν αυτούς να αρνηθούν τον Χριστό και να εξισλαμιστούν. Όταν, λοιπόν, αυτοί αρνούνταν σθεναρά, οδηγούνταν μπροστά στον καδή και με συνοπτικές και άνομες διαδικασίες, δικάζονταν και καταδικάζονταν σε θάνατο. Σε αυτή τη διαδικασία, στην οποία ζητούνταν η άρνηση της πίστης του Χριστού και κατά συνέπεια ο εξισλαμισμός για να σώσουν τη ζωή τους, υποβαλλόταν η πλειονότητα των κληρικών και λαϊκών Νεομαρτύρων.

Οι πιο πολλές κατηγορίες εναντίον των χριστιανών συνήθως ήταν συκοφαντικές, ψευδείς και ανυπόστατες, γνωστές στους χριστιανούς ως «αβανιές». Η συνηθέστερη ήταν για εξύβριση του προφήτη Μωάμεθ. Άλλες κατηγορίες ήταν η υποτιθέμενη υπόσχεση κάποιου χριστιανού ότι θα ασπαστεί το Ισλάμ, ακόμα και αν είχε ειπωθεί υπό την επήρεια μέθης ή χάρη αστείσμού, ή ότι φόρεσαν οθωμανικά ρούχα ή υποδήματα, ή ότι διάβασαν την ισλαμική ομολογία πίστης, έστω και αν δεν την κατανοούσαν. Επίσης, αν κατά οποιονδήποτε λόγο, ψευδή ή αληθινό, ένας χριστιανός πρόσβαλλε ή ζημίωνε οικονομικά ή ηθικά κάποιο μουσουλμάνο, αυτός οδηγούνταν διά της βίας στον εξισλαμισμό. Στην εξωμοσία ή στον θάνατο οδηγούνταν

και χριστιανοί που κατηγορήθηκαν ότι προσπάθησαν να εκχριστιανίσουν μουσουλμάνους ή ότι ερωτεύτηκαν οθωμανές. Εκείνο όμως που οδηγούσε στην προσπάθεια εξισλαμισμού ή μαρτυρίου πολλούς χριστιανούς με μανία και μίσος, κυρίως κατά τον 17ο και 18ο αιώνα, ήταν η εμφανής εκπαιδευτική, ιεραποστολική και φιλανθρωπική τους δράση, στην οποία οι Τούρκοι δεν έδειχναν καμιά ανοχή.

Παραδείγματος χάριν, οι τρεις γνωστοί Κύπριοι Νεομάρτυρες της Τουρκοκρατίας μαρτυρηθηκαν αφού, ο μεν πρώτος άγιος Γεώργιος (1752) κατηγορήθηκε ψευδώς «ὅτι εἶπε νὰ τουρκίσῃ, καὶ νὰ πάρῃ τὴν νέαν [Τούρκισσαν] διὰ γυναῖκα», ο δε ἄγιος Πολύδωρος (1794) επειδή «ένρισκόμενος μίαν ἡμέραν εἰς χαραῖς καὶ ξεφαντώματα» με το αφεντικό του «ένα Κιεσίφην ἀρνησίχριστον Ζακύνθιον ... ἥκολονθήσε καὶ νὰ μεθύση ... Ή μέθη τοῦ ἐσκότισε τὰς φρένας καὶ ... τὸν ἐκατάστησε νὰ ἀρνηθῇ, φεῦ! τὸν Χριστὸν ...», στη συνέχεια αφού μετανοήσει και απαρνηθεί μπροστά στον καδή τη θρησκεία του Μωάμεθ, ο Πολύδωρος θα μαρτυρήσει για τον Χριστό. Τέλος, ο τρίτος Μάρτυρας Μιχαήλ (1835) «πρεσβυτέραν ἄγων ἡλικίαν, φόβῳ συσχεθείς, ἥρνήσατο τὴν πάτριον εὐσέβειαν», και εξισλαμίστηκε με τη βία. Όταν αργότερα απαρνήθηκε την πλάνη του Ισλάμ, κατηγορήθηκε και, αφού βασανίστηκε, έλαβε τον μαρτυρικό θάνατο.

Θα πρέπει όμως να σημειώσουμε πως γενικά τα δεινά και οι δυσβάσταχτες φορολογικές υποχρεώσεις των υπόδουλων οδηγούσαν χριστιανούς στην εξωμοσία, δηλαδή εκούσια στο να αλλαξιοπιστήσουν, να «τουρκέψουν» και να γίνουν μουσουλμάνοι. Όσο δε οι πιέσεις αυξάνονταν, τόσο περισσότερο εξασθενούσε η ψυχική αντίσταση των χριστιανών. Από την άλλη, ισχυρό κίνητρο, που αύξανε τις περιπτώσεις εκούσιων εξισλαμισμών, ήταν και οι σημαντικές οικονομικές ελαφρύνσεις που προβλέπονταν για αυτούς που ασπάζονταν το Ισλάμ, οι διευκολύνσεις και τα αξιώματα που δίνονταν στους εξισλαμισθέντες, από τους οθωμανούς.

Παρόλο που ο προστηλυτισμός φαινόταν ότι γινόταν, ως επί το πλείστον, για τους λόγους που προαναφέρθηκαν, υπάρχουν μωαμεθανικές και χριστιανικές μαρτυρίες που απο-

δεικνύουν ότι ο εξισλαμισμός ήταν βίαιος και σκληρός. Αυτή η πρακτική, των ακούσιων βίαιων εξισλαμισμών, παρατηρήθηκε έντονα από την πλευρά των κατακτητών, επί Μουράτ Α' (1362-1389), με τον «παιδικό φόρο», το γνωστό παιδομάζωμα, που, εξαιτίας του υποχρεωτικού και θεσμικού χαρακτήρα του σε όλη την οθωμανική κυριαρχία και δυναστεία, αποτελούσε μια μόνιμη και οδυνηρή αιμορραγία για τους υπόδουλους χριστιανούς Ρωμιούς. Τα παιδιά αυτά, εκτός του ότι γίνονταν μουσουλμάνοι, εκπαιδεύονταν και γίνονταν οι σκληροί γενίτσαροι, επίλεκτοι δηλαδή στρατιώτες.

Επιγραμματικά και καταληκτικά, θα λέγαμε πως η πρώτη αιτία των διωγμών κατά των χριστιανών και ο κύριος λόγος των εξισλαμισμών τους ήταν η μισαλλοδοξία και ο θρησκευτικός φανατισμός των οθωμανών.

4. Μελετήματα περί Νεομαρτύρων της Τουρκοκρατίας

Θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος μελετητής πως οι ιστορικές πηγές που αναφέρονται στους Νεομάρτυρες της εποχής της Τουρκοκρατίας είναι λίγες. Παρόλες βέβαια τις ανακρίβειες που υπάρχουν για τους Νεομάρτυρες, οι οποιεσδήποτε πηγές έχουμε στη διάθεσή μας είναι έγκυρες. Σε αυτές περιλαμβάνονται εξακριβωμένες ιστορικές μαρτυρίες, με αξιόπιστες πληροφορίες για ονόματα, τόπους, χρονολογίες.

Οι πηγές από πλευράς των κατακτητών δικαστών και δήμιων των Νεομαρτύρων είναι σχεδόν ανύπαρκτες. Από το ελάχιστο όμως αυτό οθωμανικό υλικό επιβεβαιώνεται η αξιοπιστία των σχετικών αγιολογικών κειμένων και οι *Bίοι* των Νεομαρτύρων, τα οποία τελικά δεν είναι απλά κείμενα θεολογικής και εκκλησιαστικής προπαγάνδας, όπως κάποιοι διατείνονται. Αντίθετα, διαφαίνεται η ωμή πραγματικότητα, μέσα στην οποία ερμηνεύεται το μαρτύριο των Νεομαρτύρων, όπως ακριβώς το πρόβαλε και το προβάλλει η Εκκλησία.

Με τη σύγχρονη ανάπτυξη της επιστήμης της Αγιολογίας, όπως αυτή προσλαμβάνεται στις μέρες μας με την ευρύτερη έννοιά της (Λειτουργική, Τέχνη, Αρχαιολογία, Ιστορία και Γραμματολογία), ανευρίσκονται και εμπλουτίζονται τα

στοιχεία γύρω από τη ζωή και τον θάνατο των Νεομαρτύρων, ενώ ακόμα γίνονται και νέες καταγραφές και εντάξεις αγίων Νεομαρτύρων στο Εορτολόγιο της Εκκλησίας.

Ένα από τα πιο σπουδαία έργα της σύγχρονης Αγιολογίας σχετικά με τους Νεομάρτυρες, είναι ο *Συναξαριστής Νεομαρτύρων*. Το έργο αυτό αποτελεί πρόγραμματι σταθμό στην περί των Νεομαρτύρων εκδοτική παραγωγή και έχει δώσει αφορμή για πολλές περί του θέματος μελέτες. Πρόκειται για μια σχετικά πρόσφατη γενική συλλογή, την οποία εξέδωσε ο γνωστός εκδότης Θεολόγος Στυλιανός Κεμεντζετζίδης στη Θεσσαλονίκη το 1984. Αυτή η συλλογή φέρει τον ακριβή τίτλο: *Τῶν Αγίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν Μακαρίου Κορίνθου, Νικοδήμου Άγιορείτου, Νικηφόρου Χίου, καὶ διδασκάλου Αθανασίου Παρίου. Συναξαριστῆς Νεομαρτύρων. Ἐργον ψυχωφελέστατον καὶ σωτηριώδεστατον, περιέχον μαρτύρια 190 καὶ πλέον Νεοφανῶν Αγίων Μαρτύρων τῆς Ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Εκκλησίας μας τῶν ἐτῶν 1400 ἔως 1900 μετὰ Χριστόν.*

Ο εκδότης περιέλαβε στη συνολική αυτή έκδοσή του τα περιεχόμενα των δύο παλαιότερων συλλογών, του *Νέον Μαρτυρολογίου* του αγίου Νικοδήμου (*Νέον Μαρτυρολόγιον ἦτοι Μαρτύρια τῶν Νεοφανῶν Μαρτύρων τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινούπολεως κατὰ διαφόρους καιρούς, καὶ τόπους μαρτυρησάντων. Συναχθέντα ἐκ διαφόρων συγγραφέων, καὶ μετ' ἐπιμελείας ὅτι πλείστης διορθωθέντα. Καὶ σὺν Θεῷ, τὸ μὲν πρῶτον ἐκδοθέντα, διὰ συνδρομῆς φιλοχρίστων, καὶ φιλομαρτύρων Χριστιανῶν, τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ πραγματευομένων. Εἰς κοινὴν τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν ὀφέλειαν, Ἐνετίσιν, Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, 1799)* και του *Νέον Λειμωναρίου* (*Νέον Λειμωνάριον περιέχον Μαρτύρια παλαιὰ καὶ νέα καὶ βίους ὁσίων ἄτινα ἐσυνάχθησαν παρὰ τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Αγίου Κορίνθου Κυρίου Μακαρίου Νοταρᾶ. Οἵς προσετέθησαν καὶ τὰ τοῦ Τριαδίου καὶ Πεντηκοσταρίου Συναξάρια, μεταφρασθέντα παρὰ τοῦ Σοφολογιωτάτου Διδασκάλου Κυρίου Αθανασίου τοῦ Παρίου. Πρὸς τούτοις καὶ ἀσματικαὶ Ἀκολουθίαι εἰς διαφόρους Νεομάρτυρας φιλοπονηθεῖσαι παρὰ τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Κυρίου Νικηφόρου τοῦ Χίου. Νῦν πρῶτον τύποις λαμπροῖς ἐκδοθὲν διὰ φιλοτίμου δαπάνης τῶν τιμιωτάτων*

φιλοχρίστων Συνδρομητῶν τῶν ἐν τῷ τέλει τῆς Βίβλου ὀνομαστὶ καταγραφέντων, εἰς κοινὴν ἀπάντων τῶν ὄρθοδόξων ὡφέλειαν, Ἐν Βενετίᾳ, Παρὰ Πάνω Θεοδοσίου τῷ ἔξ Ιωαννίνων, 1819).

Επίσης ο Στ. Κεμεντζετζίδης περιέλαβε στον *Συναξαριστή Νεομαρτύρων Μαρτύρια* από τον Μέγα *Συναξαριστή* του Βίκτωρος Ματθαίου (*Ο Μέγας Συναξαριστής τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας*, ἐκδίδεται ἀναλώμασι καὶ ἐπιμέλειᾳ τοῦ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου Βίκτωρος Ματθαίου, Αθῆναι ³1964), που δεν περιέχονται στις συλλογές αυτές, *Μαρτύρια* διασκευές από το *Λεξικό Νεομαρτύρων* του Ι. Περαντώνη (Ιωάννου Περαντώνη, Λεξικὸν τῶν Νεομαρτύρων, Αθῆναι 1972) ὅπως και *Μαρτύρια* από ἄλλες δηλωμένες και αδήλωτες εκδόσεις. Η συλλογή αυτή του *Συναξαριστή Νεομαρτύρων* με την πληρότητά της προσφέρει μεγάλες υπηρεσίες στην επιστήμη της Αγιολογίας, γιατί θέτει στη διάθεση των μελετητών πλούσιο δυσπρόσιτο υλικό. Αυτή η συλλογή χρησιμοποιείται και στην παρούσα μελέτη.

5. «... μερὶς βραχεία τίς ἐστι τοῦ τῶν νεοφανῶν Ἅγιων παρ' ἡμῖν κλήρου ...»

Ανεξακοίβωτος και ἀγνωστος μέχρι σήμερα είναι ο αριθμός των Νεομαρτύρων της εποχής της Τουρκοκρατίας

Ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Νεκτάριος (1602-1674) στο ἔργο του *Πρὸς τὰς προσκομισθείσας θέσεις τῶν ἐν Ιεροσολύμοις Φρατόρων διὰ Πέτρου τοῦ αὐτοῦ Μαϊστορος περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα. Αντίρρησις, Ἐν Γιασίω Μολδαβίας 1682*, σημειώνε τα εξής: «οὐκ ἐστι πόλις καὶ τόπος ὅπῃ τῶν ὄρθοδόξων ἡμῶν οὐ προχέονται ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τὰ αἴματα· καὶ μειράκια ἑωράκαμεν πρὸ δὲ λίγων ἐτῶν τῇ τομῇ τῆς μαχαίρας ἀφόβως ὑποκλίνοντα τὸν αὐχένα».

Ο Ξηροποταμηνός λόγιος μοναχός Καισάριος Δαπόντες (1713-1784) στο ἔργο του *Ἐκλογὴ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν Κωνσταντινουπόλεως νεοφανῶν μαρτύρων τῶν ὑπὲρ τοῦ ὄνόματος τοῦ Χριστοῦ μαρτυρησάντων*, γράφει χαρακτηριστικά: «Οἱ νεοφανεῖς ἄγιοι μάρτυρες εἶναι δὲ ὑπὲρ τοὺς χιλίους καὶ περισσότεροι, τῶν ὁποίων τὰ ὄνόματα ἀγνωστα εἰς ἐμέ, γνωστὰ δὲ παρὰ τῷ Θεῷ, τῷ τὰ πάντα γινώσκοντι».

Ο λόγιος κληρικός και διδάσκαλος του Γένους Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806) στο έργο του Έπιστολή πρὸς Πέτρον τὸν Κλαίρκιον (υποδιάκονος στην εκκλησία της Ροδομαγνησίας), Περὶ τῶν μετὰ τὸ σχίσμα Ἀγίων τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἑκκλησίας καὶ τῶν γινομένων ἐν αὐτῇ θαυμάτων αναφέρει τα εξής: «Ἄλλ' οὗτοι δὴ μερὶς βραχειά τίς ἔστι τοῦ τῶν νεοφανῶν Ἀγίων παρ' ἡμῖν κλήρουν, δείγματος ἐνεκεν ἀπομνημονευθέντες σοι, πολλοὺς δὲ ἴσθι παρὰ τούτους ὄντας».

6. «Κατηγορίες» Νεομαρτύρων

Οι διάφοροι κατά καιρούς μελετητές περί των Νεομαρτύρων διαχωρίζουν τις περιπτώσεις ανάλογα με τα αίτια και τις αφορμές του μαρτυρίου τους σε πέντε κατηγορίες:

α'. Αυτοί που μαρτύρησαν γιατί κατηγορήθηκαν από τους Τούρκους ως στασιαστές εναντίον της οθωμανικής αυτοκρατορίας και πολιτικοί παραβάτες και άρα ως προδότες.

β'. Στους ζηλωτές χριστιανούς που είχαν αναπτύξει ιεραποστολική ή και φιλανθρωπική δράση και προσπαθούσαν να στηρίξουν τους πιστούς, ακόμα και να φωτίσουν αλλόθρησκους. Κυρίως αυτοί προέρχονταν από τις τάξεις του κλήρου και του μοναχισμού.

γ'. Σε αυτούς που με ενθουσιασμό ήθελαν να μιμηθούν τους αρχαίους Μάρτυρες. Είναι οι χριστιανοί εκείνοι, λαϊκοί και κληρικοί, που προτιμούσαν να θανατωθούν μαρτυρικά, παρά να αρνηθούν κάτω από πιέσεις και βίᾳ την πίστη τους. Στην κατηγορία αυτή ανήκει και ο Κύπριος Νεομάρτυρας Γεώργιος. Θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως αυτόκλητοι στο μαρτύριο. Στο «αυτόκλητο μαρτύριο» η Εκκλησία, όπως και στους αρχαίους Μάρτυρες, τηρούσε στάση επιφυλακτική. Ομως ταυτόχρονα, και μόνο η αυτονόητη διδασκαλία προς ενίσχυση των υπολοίπων χριστιανών, εξαιτίας του μαρτυρίου τους, ήταν εξίσου σημαντική για τους πιστούς.

δ'. Σε εκείνους που για κάποιο λόγο είχαν εξισλαμιστεί, τους «αρνητήχριστους», που μετανόησαν και ζητούσαν εξιλέωση μέσα από το μαρτύριο. Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει τους

περισσότερους Νεομάρτυρες, άνδρες και γυναίκες, νέους και μεγαλύτερους, και από τις τάξεις όλων των επαγγελμάτων. Σε αυτούς συγκαταλέγονται και οι άλλοι δύο γνωστοί Κύπριοι Νεομάρτυρες Πολύδωρος και Μιχαήλ.

ε'. Τέλος, έχουμε και τους εξ Αγαρηνών Νεομάρτυρες, δηλαδή αυτούς που απαρνιόνταν τη μουσουλμανική τους θρησκεία και ασπάζονταν ενσυνείδητα και οικειοθελώς την αληθινή πίστη του Χριστού. Αυτή η «αποστασία» βέβαια σήμαινε μαρτυρικό θάνατο και για αυτούς, αλλά ακόμα και για εκείνους που τους βοηθούσαν στη μεγάλη αλλαγή τους.

Σε όλες τις πιο πάνω περιπτώσεις ανεξαίρετα, οι δικαστές, οι βασανιστές, ακόμα και αυτοί οι δήμιοι τηνώρα του μαρτυρίουν, συνήθως «πρόσφεραν σαν αντάλλαγμα» στους Νεομάρτυρες την επιλογή να σωθούν από τον μαρτυρικό θάνατο, με το να απαρνηθούν τον Χριστό και να ασπαστούν το Ισλάμ. Η απάντηση ήταν βέβαια πάντοτε, με ηρωικό θάρρος, αρνητική.

7. Μαρτυρίου τρόπος και τόπος

Τα Μαρτυρολόγια περιγράφουν χαρακτηριστικά τη σκληρότητα και τη βαρβαρότητα των βασανιστηρίων των κατακτητών οθωμανών κατά των χριστιανών.

Ο τρόπος του μαρτυρικού θανάτου του Νεομάρτυρα ποικίλει, αναλόγως του τόπου και των αιμοσταγών διοικητών. Συνήθως όμως ύστερα από πολυήμερα και φοικτά βασανιστήρια ο θάνατος γινόταν επί της πυράς, ή με αποτομή της κεφαλής, με εκδορά, με σουβλισμό, ύστερα από ανηλεείς δαρμούς, με πνιγμό στη θάλασσα, με στραγγαλισμό, με αναγκαστική ασιτία, με εντοιχισμό, με ακρωτηριασμό, με απαγχονισμό, όπως και στην περίπτωση του Κυπρίου αγίου Πολυδώρου, και τέλος με κατατεμαχισμό του σώματος με μαχαίρια, όπως στους Κύπριους Νεομάρτυρες Γεώργιο και Μιχαήλ. Θαυμάζει κάποιος το θάρρος και τη χαρά των Νεομαρτύρων μπροστά σε όλες αυτές τις φρικτές μεθόδους μαρτυρικού θανάτου.

Ο τόπος εκτέλεσης του μαρτυρικού θανάτου των Νεομαρτύρων συνήθως ήταν στο κεντρικό και πολυσύχναστο σημείο του χωριού ή της πόλης, ώστε να «παραδειγματιστούν» οι υπόλοιποι προς αποφυγή του ίδιου «λάθους» του Μάρτυρα. Και όντως, οι πιστοί χριστιανοί παραδειγματίζονταν θετικά, στην πίστη, στην υπομονή, στην αρετή, ακόμα και σε αυτό το μαρτύριο για την πίστη του Χριστού. Παρακολουθούσαν μάλιστα επί τόπου το μαρτύριο και την εκτέλεση του Μάρτυρα. Προσεύχονταν μυστικά να ενισχύσει ο Θεός τον Μάρτυρα να μην απαρνηθεί το μαρτύριο και έλεγαν το «Κύριε ελέησον». Συμμαρτυρούσαν και αυτοί, δεχόμενοι το μαρτύριο ως το Πάθος ολόκληρης της Εκκλησίας και τον μαρτυρικό θρίαμβο ως νίκη της ίδιας της Εκκλησίας, άρα και όλων των ιδίων.

8. Οι αρνησίχριστοι και οι αλείπτες

Την Εκκλησία και τους πιστούς της είχε απασχολήσει κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας το θέμα των αρνησίχριστων Μαρτύρων. Οι αρνησίχριστοι, ή αποστάτες, ή εξωμότες ομοιάζουν με τους αρχαίους Μάρτυρες της Εκκλησίας, που προέρχονταν τότε από τις τάξεις των «εκπεσόντων». Και τότε προβλημάτισε το ζήτημα αυτό τους Πατέρες της Εκκλησίας, αφού οι εκπεσόντες ταυτόχρονα υπήρξαν και «βαρέως ἀμαρτάνοντες», αφού είχαν προδώσει την πίστη τους. Το ίδιο ίσχυε και για τους χριστιανούς που προσήλθαν στο Ισλάμ. Και στην πρωτοχριστιανική περίοδο και επί Τουρκοκρατίας, η Εκκλησία, καθοδηγούμενη διά Πνεύματος Αγίου, είχε ανεύρει τρόπους φωτισμένης επίλυσης του φαινομενικού προβλήματος ανάμεσα στους πιστούς της.

Οι κύριες αιτίες, συνοπτικά και σε συντομία, εξαιτίας των οποίων ένας χριστιανός γινόταν εξωμότης και αρνησίχριστος, ήταν συνήθως οι εξής: κάποιοι είχαν αλλαξοπιστήσει όταν ήταν παιδιά και οι περισσότεροι όταν ήταν σε νεαρή ηλικία, και στις δύο περιπτώσεις δηλαδή λόγω αφέλειας και πνευματικής ανωριμότητας. Άλλοι αρνήθηκαν τον Χριστό σε ώρα φόβου και αδυναμίας, μη έχοντας τα απαραίτητα πνευματικά εφόδια και

τις αντιστάσεις, ώστε να αντέξουν στα βασανιστήρια και τα μαρτύρια. Κάποιοι άλλοι παρασύρθηκαν από επιπολαιότητα ή και μέθη. Ακόμα άλλοι από συμφέροντα κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά. Και τέλος, και από πειθαναγκασμό ή και βία.

Οι αρνησίχριστοι, κάτω από κάποιες περιστάσεις και κάτω από βάρος της συνείδησής τους, έρχονταν εις εαυτόν και μετανοούσαν. Στη συνέχεια, με τη βοήθεια και συμπαράσταση κυρίως πνευματικών κληρικών, προετοιμάζονταν για το μαρτύριο που ποθούσαν χάρη του Χριστού, Τον οποίον είχαν αρνηθεί.

Η προετοιμασία αυτή των αρνησίχριστων, για να μαρτυρήσουν πλέον για τον Χριστό, γινόταν με συστηματική φροντίδα από την Εκκλησία. Από τη μια, βέβαια, η Εκκλησία δεν ενθάρρυνε ποτέ την «είσπηδησιν» στο μαρτύριο απλά και μόνο χάρη του μαρτυρίου. Ή, όπως επισημαίνει ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, το αυθόρυμη μαρτύριο και επικίνδυνο ήταν και «δχι τόσον νόμιμον». Από την άλλη, η Εκκλησία κατανοούσε το μέγεθος της σημασίας του μαρτυρίου των Νεομαρτύρων για όλους τους πιστούς της. Ταυτόχρονα, η Εκκλησία κατανοούσε και τον μεγάλο κίνδυνο που διέτρεχε η χριστιανοσύνη από τον εξισλαμισμό, αλλά και το στήριγμα που λάμβαναν οι χριστιανοί στην πίστη τους από τους μαρτυρικούς θανάτους. Η θυσία των Μαρτύρων κατέστη η μεγαλύτερη ανασχετική δύναμη της Εκκλησίας, την οποία «πύλαι ἄδον οὐ κατιχύσουσιν αὐτῆς» και συγχρόνως αναγέννηση των πιστών στη λυτρωτική πορεία τους για σωτηρία.

Όταν, λοιπόν, ένας εξισλαμισθείς χριστιανός κατανοούσε το μεγάλο του σφάλμα, μετανοούσε και επιθυμούσε να μαρτυρήσει πλέον για τον Χριστό, για να επανορθώσει αυτό το λάθος του με τον ισχυρότερο και καθαρότερο τρόπο, το μαρτύριο υπέρ Χριστού.

Την προετοιμασία αυτή για το λυτρωτικό του εγχείρημα, για το μαρτύριο, αναλάμβανε έμπειρος πνευματικός. Ο πνευματικός και εξομολόγος αυτός κληρικός ονομάστηκε «αλείπτης». Στην αρχαία Ελλάδα αλείπτης λεγόταν ο προπονητής αγώνων πάλης, που άλειφε τους αθλητές με λάδι, προκειμένου να ξεφεύγουν από τις λαβές των αντιπάλων.

Στην προκείμενη περίπτωση των Νεομαρτύρων, αλείπτης ήταν αυτός που ασκούσε το έργο της πνευματικής προετοιμασίας και άλειφε τον μελλοντικό αθλητή του Χριστού πνευματικά, ώστε, αποφεύγοντας τις λαβές του αντιπάλου διαβόλου, να υπομείνει μέχρι τέλους το μαρτύριο, και ως νικητής να στεφθεί «τὸν ἀμαράντινον στέφανον τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ». Πολλοί αγιορείτες πατέρες είχαν αναλάβει πολλές φορές τον καίριο αυτό ρόλο των αλείπτων των Νεομαρτύρων.

Από τους σημαντικότερους και πιο γνωστούς αλείπτες υπήρξε ο άγιος Μακάριος ο Νοταράς (1731-1805), λόγιος μοναχός, από τους πρωτεργάτες του κινήματος των Κολλυβάδων και μετέπειτα επίσκοπος Κορίνθου. Ο Μακάριος Νοταράς υπήρξε και ο αλείπτης του Κύπριου Νεομάρτυρα αγίου Πολυδώρου (1794). Την πνευματική σχέση του Νεομάρτυρα Πολυδώρου και του αγίου Μακαρίου, επιβεβαιώνει και Αθανάσιος ο Πάριος στο έργο του *Bίος*. Ο άγιος Αθανάσιος Πάριος λέγει τα εξής ενδιαφέροντα: «Ο Άγιος Μακάριος ἐδέχετο, λέγω, πάντας καὶ πρὸς τοὺς ἀθλητικὸς ἀγῶνας ἥλειφε πάντας, ὅχι μονάχα μὲ λόγον, ἀλλὰ καὶ με τὰ ἔργα, ἐπειδὴ καὶ δὲν τοὺς ἔλεγε μονάχα πέντε δέκα λόγια πρὸς ἐμψύχωσιν καὶ νὰ τοὺς ἀπολύῃ, ἀλλὰ τοὺς ἐκράτει ἐκεῖ πλησίον του ἡμέρας πολλάς καὶ τοὺς ἐγγυμναζε μὲ νηστείας καὶ προσευχάς, μὲ γονυκλισίας, μὲ δάκρυα καὶ στεναγμούς, ἔως ὅτι ἄναπτεν εἰς τὰς ψυχάς των τὸ πῦρ τῆς Θείας ἀγαπήσεως, καὶ ἔδειξεν μάλιστα ὁ Πολύδωρος ἐκεῖνος ὁ Κύπριος ὅτι ἡσθάνθη εἰς τὸν ἑαυτόν του τὴν καλὴν (αλλοίωσιν)».

Ο αλείπτης συνιστούσε πρώτιστα στον μέλλοντα μάρτυρα να αποσυρθεί σε τόπο ήσυχο και να εξασκήσει έντονα τις αρετές νηστεία, αγρυπνία και προσευχή μετά δακρύων, παρακαλώντας τον Θεό να του δώσει εκείνη τη δύναμη που θα χρειαζόταν για να αντέξει τα μαρτύρια. Η έγκριση για προσέλευση στο μαρτύριο δινόταν μόνο από τον αλείπτη και αφού ο Νεομάρτυρας, ως επιστέγασμα του πνευματικού αγώνα, κοινωνούσε των Αχράντων Μυστηρίων, που καθιστούν τον πιστό σύναιμο και σύσσωμο Χριστού και μέτοχο των ακτίστων ενεργειών του Τοιαδικού Θεού.

Οι εξωμότες αυτοί συνήθως πήγαιναν και μαρτυρούσαν στον τόπο όπου είχαν «τουρκέψει», είχαν εξωμόσει και είχαν αρνηθεί τον Χριστό. Κατά τον τρόπο αυτό, το μαρτύριο τούς αποκαθιστούσε στη συνείδηση των πιστών, δηλαδή τους πρώην αρνησίχριστους ως Μάρτυρες, και ταυτόχρονα ενισχύονταν στην πίστη τους.

Οι άγιοι Νικόδημος Αγιορείτης και Αθανάσιος Πάριος (1722-1813) αναφέρονται εκτενώς στο θέμα των αρνησίχριστων, τόσο για το σφάλμα τους όσο και την προετοιμασία τους για το μαρτύριο. Επίσης, πρώτοι αυτοί οι δύο άγιοι υπερασπίστηκαν δυναμικά στα έργα τους την αγιότητα και τιμή των Νεομαρτύρων ως αγίων, όταν και όπου αυτή μεμονωμένα αμφισβήτηθηκε.

Ο άγιος Νικόδημος με πολλά παραδείγματα από την ορθόδοξη ιστορία και παράδοση αποδείκνυε πως και οι αρνησίχριστοι μετά το μαρτύριο τους καθίστανται άγιοι. Το μαρτύριο θεωρείται το κατεξοχήν δεύτερο και λυτρωτικό βάπτισμα του πιστού στο όνομα του Τριαδικού Θεού, για τον οποίο θυσιάζει την ίδια του τη ζωή. Επίσης τόνιζε ότι η θεία χάρη επενεργεί μέσα από τα τίμια τους λείψανα και επιτελούν θαύματα, φέρνοντας ανάλογα παραδείγματα Νεομαρτύρων, τα οποία ο ίδιος πληροφορήθηκε από αυτόπτες μάρτυρες του μαρτυρίου. Για τον λόγο αυτό, στάθηκε σθεναρός έναντι στις οποιεσδήποτε ισχνές φωνές που διατάρασσαν την τιμή και δόξα αυτών των πρώην αρνησίχριστων και νυν τιμώμενων από τον πιστό λαό του Θεού αγίων Νεομαρτύρων.

Ο άγιος Αθανάσιος Πάριος έφερνε για το θέμα αυτό ως παράδειγμα τον μεγάλο απόστολο Πέτρο, την πέτρα της πίστεως, που τρεις φορές αρνήθηκε τον Χριστό, αλλά ο ίδιος ο Χριστός τον αποκατέστησε στο αποστολικό αξίωμα, και ο οποίος Πέτρος θυσιάστηκε στη συνέχεια για τον Μεγάλο Διδάσκαλό του.

Αλλά έχουμε τώρα μερικά παραδείγματα αυτών των αποστατών που μεταστράφηκαν από τον Μωάμεθ στη χριστιανική πίστη γιατί κανένας δεν τολμά τέτοια μεταστροφή, αλλά εκείνος που το κάνει, πεθαίνει. Η συνήθεια αυτή έχει παρέλθει. Άλλα υπήρξαν, ακόμα και στις μέρες μου, τόσο στην Ελληνική όσο και στην Αρμενική Εκκλησία εκείνοι που κατέστησαν ηρωικά παραδείγματα μετάνοιας, περισσότερο από εκείνους που ακολούθησαν τους κανόνες της πίστης. Γιατί, αφού απαρνήθηκαν την [χριστιανική] πίστη και για μερικά χρόνια έφεραν στο κεφάλι τους το διακριτικό των μουσουλμάνων, έχοντας αισθήματα μεταμέλειας συνείδησης, τόσο άλλαζαν εξαιτίας του ελάχιστον της Χάριτος που παρέμεινε μαζί τους, που τίποτα δεν τους άφηνε να ειρηνεύσουν, παρά η επιστροφή στην πίστη από την οποία είχαν εκπέσει.

Ετσι, μοιράζονταν τον πόνο και τις επιθυμίες τους με κάποιουν επίσκοπο ή κληρικό, και υποδείκνυαν το θάρρος και τον ζήλο να πεθάνουν για την πίστη την οποία είχαν προηγουμένως απαρνηθεί. Παρακινούνταν, ως πράξη μετάνοιας για τις αμαρτίες τους, να ομολογήσουν τον Χριστό στο ίδιο μέρος όπου τον είχαν απαρνηθεί. Και αυτό το έκαναν με αποφασιστικότητα, βγάζοντας τα τουρμπάνια τους και παρουσιάζοντας τους εαντούς τους με θάρρος σε δημόσιες συναντήσεις και προσευχές.

Και όταν οι Τούρκοι τούς προκαλούσαν ότι και πάλι εξέπεσαν, υπερασπίζονταν τη μεταστροφή τους και με θάρρος μαρτυρούσαν την απόφασή τους να πεθάνουν για την πίστη στην οποία είχαν βαπτιστεί.

Και για παραδειγματισμό μεταφέρονταν μπροστά από τους δικαστές της πόλης ή της επαρχίας, και όχι μόνο με λόγια υπερασπίζονταν τη χριστιανική πίστη, αλλά ποδοπατούσαν τα τουρμπάνια και τα σαρίκια και τρεις φορές επιβεβαίωναν ότι απαρνούνταν τον μωάμεθανισμό. Για τον λόγο αυτό καταδικάζονταν σε θάνατο, τον οποίο υπέφεραν με την ίδια χαρά και θάρρος όπως διαβάζουμε για τους αρχαίους μάρτυρες, που θυσίαζαν καθημερινά τον εαυτό τους για την Αλήθεια.

Paul Ricaut, *The present state of the Greek and Armenian Churches, Anno Christi 1678*, London 1679, σσ. 287-289 (μετάφραση δική μας)

9. Τιμή των αγίων Νεομαρτύρων

Τα ιερά λείψανα των Νεομαρτύρων τιμήθηκαν εξαρχής, μάλλον δε κατά την ίδια ημέρα του μαρτυρίου τους. Όπως και στους αρχαίους Μάρτυρες έτσι και στους νέους, αυτά θεωρούθηκαν «ώς τιμιώτερα λίθων πολυτελῶν καὶ πολυτιμώτερα ὑπὲρ χρυσίον» (Μαρτύριον Ιερομάρτυρος Επισκόπου Σμύρνης Πολυκάρπου). Υπήρχε η ίδια ακριβώς πίστη ότι τα σώματα των Μαρτύρων είχαν θαυματουργικές ιδιότητες, αφού μάλιστα ο Νεομάρτυρας ήταν ήδη «πνευματοφόρος». Διάχυτη ήταν η πίστη πως του Αγίου Πνεύματος κοινωνούν όχι μόνο τα ζώντα σώματα, αλλά και τα τίμια λείψανα των Μαρτύρων, τα οποία είχαν μάλιστα αγιαστική χάρη.

Γι' αυτό, λοιπόν, οι χριστιανοί πρόσεχαν ιδιαίτερα πού οι δήμιοι θα έρριπταν τα μαρτυρικά σώματα των Νεομαρτύρων. Μάλιστα πολλές φορές κατέβαλλαν μεγάλα χρηματικά ποσά στους Τούρκους για να τα παραλάβουν και να τα διαφυλάξουν.

Κατά παρόμοιο τρόπο προσπαθούσαν να αποκτήσουν και να διαφυλάξουν ως φυλακτήρια ευλογίας κάτι από τα ενδύματα που έφεραν οι Μάρτυρες κατά το μαρτύριο και είχαν εμποτιστεί από το μαρτυρικό αίμα. Επίσης, από τα αντικείμενα στα οποία μαρτύρησε ο Μάρτυρας. Ακόμα και από το χώμα το βαμμένο από το μαρτυρικό αίμα. Η τιμή που προσέδιδαν αλλά και η παρηγορία που έπαιρναν οι πιστοί από όλα αυτά ήταν απεριόριστη.

Χάρη παραδείγματος, στο Συναξάριο του αγίου Πολυδώρου του Κυπρίου καταγράφεται πως ευλαβής ιερομόναχος της πόλης της Νέας Εφέσου (Κουσάντασι) της Μικρά Ασίας, στην οποία μαρτύρησε ο άγιος, κατείχε ως φυλακτήριο δάκτυλο του χεριού του αγίου και τεμάχιο του σχοινιού με το οποίο τον απαγχόνισαν. Σημειώνεται μάλιστα πως με αυτά εξέβαλε δαιμόνιο από βασανιζόμενο χριστιανό της ίδιας πόλης, ονόματι Νικόλαος. Επίσης, από γνωστή επιστολή, ημερομηνίας 20 Μαρτίου 1795, του ιερομόναχου Ραφαήλ Σιναϊτη προς τον άγιο Μακάριο Κορίνθου, πληροφορούμαστε ότι ο Σιναϊτης ιερομόναχος είχε παραλάβει επιστολή με το υπόμνημα (Βίο-Μαρτύριο) για τον Νεομάρτυρα, την οποία «έσυντρόφευεν τὰ

ἄθλα καὶ ἀριστείας τοῦ ὄντως μακαρίου καὶ ἀειμνήστον Πολυδώρου», δηλαδή ότι ο Μακάριος Κορίνθου τού είχε αποστείλει και υποκάμισο του Νεομάρτυρα, καθώς και μέρος του σχοινιού της αγχόνης του μαρτυρίου του.

Γράφει σχετικά για τα προαναφερθέντα και πάλι ο ἀγιος Νικόδημος: «Διὰ τοῦτο οἱ τωρινοὶ Χριστιανοὶ δὲν ἀμφιβάλλονται πλέον περὶ ἐκείνων, ἐπειδὴ ἐκεῖνα τὰ μαρτύρια ὅπου μὲ μόνην τὴν ἀκοὴν ἥκουν ὅτι ὑπέμειναν οἱ παλαιοὶ Μάρτυρες, ταῦτα τὰ ἵδια βλέπουντι τῷρα μὲ τοὺς ἰδίους τῶν ὁφθαλμούς, ὅτι τὰ ὑπομένουν οἱ νέοι οὐτοὶ τοῦ Χριστοῦ Μάρτυρες· οἱ δὲ ὁφθαλμοί, κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν, τῶν ὡτίων πιστότεροι. Τί λέγω, ὅτι βλέπουντι μόνον; πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τωρινοὺς Χριστιανοὺς εἶχον φίλους ἔτι ζῶντας πολλοὺς ἀπὸ τοὺς νεοφανεῖς Μάρτυρες, καὶ συνέφαγον πολλάκις μὲ ἀυτοὺς καὶ συνέπιον καὶ εἰς τὰ μαρτύρια αὐτῶν παρόντες εὑρέθησαν, καὶ τὰ Ἀγια αὐτῶν αἴματα καὶ φορέματα πρὸς ἀγιασμόν τους διεμοιράσθησαν, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὡς φυλακτήρια ταῦτα βαστάζουνται, καὶ μὲ τὰς ἰδίας τῶν χεῖρας τὰ τίμια λείψανα αὐτῶν ἐνταφίασαν».

Όταν οι χριστιανοί εξασφάλιζαν και διέσωζαν τα λείψανα των Νεομαρτύρων, τα κήδευαν και τα ενταφίαζαν με τις πρέπουσες τιμές. Μάλιστα ο Νικηφόρος Χίος (1750-1821) συνέγραψε προς τούτο Ακολουθία ἐπικήδειος εἴτε ἐπιτάφιος, ἀνώνυμος και κοινὴ εἰς πάντα νέον Μάρτυρα. Και ακριβώς σε αυτή την Ακολουθία εκφράζεται η χαρά της Στρατευομένης Εκκλησίας, γιατί οι νέοι Μάρτυρες συναγάλλονται πλέον με την υπόλοιπη Θριαμβεύουσα Εκκλησία.

Μετά το μαρτύριό τους, οι Νεομάρτυρες, χωρίς καμιά επίσημη αναγνώριση από την Εκκλησία, τιμούνταν ως ἀγιοι. Τους αναγνώριζε η συνείδηση του πιστού λαού του Θεού. Όμως πάντοτε η σιωπηρή ἐνταξή τους στο εօρτολόγιο της Εκκλησίας δεν γινόταν αυθαίρετα, αλλά κάτω από την εποπτεία Τῆς, μάλιστα κάποιες φορές εξέδιδε και επίσημες πράξεις αναγνώρισης των αγίων Νεομαρτύρων.

Στο προοίμιο του Νέου Μαρτυρολόγιου ο ἀγιος Νικόδημος Αγιορείτης καταγράφει ιδιαιτέρως, πέραν των ἀλλων, και αναδεικνύει τους βαθύτερους λόγους της λειτουργικής διάστασης

των Νεομαρτύρων και του ετήσιου εορτασμού τους. «Καὶ λοιπὸν ὡς νέοι τοῦ Χριστοῦ, καὶ πολύαθλοι Μάρτυρες τί νὰ σᾶς ὀνομάσωμεν; ... πύργους τῆς εὐσεβείας; φύλακας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ; μυρίπνοα ἄνθη καὶ ρόδα τοῦ Παραδείσου, βεβαμμένα μὲ τὸ ἴδιον αἷμά σας; προστάτας; βοηθούς; σωτήρας κοινοὺς πάντων τῶν Ὀρθοδόξων; καὶ τίποτε δὲν σφάλλομεν πολλὰ καὶ ἀλλα εἴναι τὰ ὀνόματά σας ... Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς συστείλαντες τὰ ἐγκώμια μὲ σιωπὴν καὶ ἀκρανεύσαντας, προσκυνοῦμεν τὰ ἄγια λείψανα, παρομοίως καθὼς προσκυνοῦμεν καὶ τῶν παλαιῶν Μαρτύρων τὰ λείψανα· ἀσπαζόμεθα τὸ ἱερόν σας πρόσωπον καὶ τὴν τιμίαν σας κεφαλὴν τὴν ὅποιαν ὁ Χριστός νοητῶς ἐστεφάνωσεν ... οὐδὲ παραιτούμεθα νὰ παίρνωμεν ἀπὸ τὰ ἴματιά σας καὶ ἀπὸ ὅσα ἐστάθησαν ὅργανα τοῦ Μαρτυρίου σας καὶ νὰ κρατῶμεν ταῦτα ὡς φυλακτήρια ἐπάνω μας· πιστεύομεν γάρ, ὅτι διὰ πάντων τούτων ἀγιαζόμεθα καὶ εἰς τὰ σώματα καὶ εἰς τὰς ψυχάς μας ... Οὐ μόνον δὲ ταῦτα προσκυνοῦμεν, καὶ σεβόμεθα, ἀλλὰ καὶ τὰς Αγίας σας εἰκόνας ἵστοροῦμεν, καὶ σχετικῶς ἀσπαζόμεθα, ἀναφέροντες τὴν τιμὴν δι' αὐτῶν εἰς ἐσάς τὰ πρωτότυπα, καὶ τὰς ἐτησίας ὑμῶν ἔορτὰς καὶ μνήμας ἐπιτελοῦμεν, “ὅτι μνήμη μαρτύρων ἀγαλλίαμα τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον”».

10. Νεομάρτυρες καὶ Εθνομάρτυρες

Οι Νεομάρτυρες της Τουρκοκρατίας θυσιάστηκαν υπερασπιζόμενοι τη χριστιανική παράδοση, πίστη και ζωή, αφού αντιστάθηκαν στις πιέσεις των κατακτητών να εξισλαμιστούν και ομολογήσαν μέχρι θανάτου, θανάτου μαρτυρικού, τον Ιησού Χριστό.

Οι Εθνομάρτυρες υπέστησαν μαρτυρικό θάνατο για χάρη της πατρίδας και της ελευθερίας της. Ο όρος Εθνομάρτυρες δηλώνει όλους εκείνους τους ήρωες, κατά κύριο λόγο κληρικούς, που έλαβαν μέρος στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα, και πριν και κατά τη διάρκεια της επανάστασης του 1821 εναντίον των Τούρκων.

Νεομάρτυρες και Εθνομάρτυρες συμπίπτουν χρονικά, και οι δύο τάξεις υπέφεραν σκληρά και απάνθρωπα βασανιστήρια. Οι περισσότεροι Εθνομάρτυρες ορθόδοξοι κληρικοί ήταν Έλληνες.

Έλληνες ήταν και οι περισσότεροι Νεομάρτυρες. Οι Νεομάρτυρες είναι κύριοι φορείς της χριστιανικής παραδοσής και οι Εθνομάρτυρες της ελληνικής. Εκείνο που ξεχωρίζει τις δύο τάξεις θυσιασθέντων είναι τα κίνητρα της θυσίας τους και η διαφορετική συνειδητή αντίληψη της θυσίας τους από τους ιδίους.

Οι Νεομάρτυρες, ως φορείς της ορθόδοξης παραδοσής, ζουν με εκκλησιαστικό φρόνημα, θυσιάζονται για να διατηρήσουν ζωντανή τη χριστιανική πίστη. Αποτελούν έτσι ζωντανό παράδειγμα για όλους τους υπόδουλους, οι οποίοι διώκονται με αναγκαστικούς εξισλαμισμούς, πώς πρέπει να υπομένουν χριστιανικά και να μην χάνουν την πίστη και την ελπίδα τους. Με την άρνησή τους να υποταχθούν στο θέλημα του κατακτητή, ταυτόχρονα θυσιάστηκαν και για την εθνική αξιοπρέπειά τους και την ελευθερία τους. Έτσι, τα Μαρτυρολόγια, τα οποία διέσωσαν τις τελευταίες συγκλονιστικές στιγμές της ζωής και της θυσίας των Νεομαρτύρων, έγιναν οι πιο διαδεδομένες ψυχωφελείς διηγήσεις, οι οποίες παρηγορούσαν και ενθάρρυναν τον υπόδουλο λαό να αντέξει τις δυσκολίες. Το μαρτύριο τους αποδείκνυε την ανωτερότητα των ταπεινών και καταφρονημένων έναντι των διωκτών τους, συνέβαλλε στη διατήρηση της αισιοδοξίας για την τελική νίκη και τόνωνε την ελπίδα για την αποτίναξη του ζυγού και την απόκτηση της πολυπόθητης ελευθερίας. Επομένως η θυσία των Νεομαρτύρων δεν είχε μόνο θρησκευτική, αλλά και εθνική σημασία για τους καταπιεσμένους χριστιανούς. Έλληνισμός και Χριστιανισμός, εθνική συνείδηση και ορθόδοξη ταυτότητα, ήταν τόσο άρρηκτα συνυφασμένα, ώστε στα Μαρτυρολόγια να διαβάζουμε, ειδικά για τους εξωμότες, ότι «ετούρκισε», δηλαδή έχασε την ιδιότητα του Έλληνα, όταν κάποιος γινόταν μουσουλμάνος. Έτσι η σθεναρή αντίσταση των Νεομαρτύρων στις πιέσεις των κατακτητών να αρνηθούν την πίστη τους ήταν ένας ειρηνικός και ήπιος τρόπος να τους εξευτελίσουν, με υπομονή και καρτερία, σε αντίθεση με τους Εθνομάρτυρες, οι οποίοι προτίμησαν να πολεμήσουν τον κατακτητή με τα όπλα.

Οι Νεομάρτυρες στα χρόνια της σκλαβιάς με το μαρτύριο τους ενίσχυσαν την πίστη των χριστιανών αλλά και στάθηκαν

ανάχωμα έναντι των εξισλαμισμών. Έτσι κατέστησαν τα πιο αραιά και ζωντανά παραδείγματα έμπνευσης και μίμησης αγώνων και θυσιών, τόσο «γιὰ τὸν Χριστὸν τὴν πίστιν τὴν ἀγίαν» όσο και «γιὰ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν». Γι' αυτό οι Νεομάρτυρες δίκαια θα πρέπει να θεωρούνται και βασικοί συντελεστές για την απελευθέρωση του Γένους. Και αυτή ακόμα η Ελληνική Επανάσταση μπορεί να λέγεται ότι πραγματοποιήθηκε, γιατί κατά τους προηγουμένους αιώνες τουρκικής σκλαβιάς προηγήθηκαν οι αγώνες και τα μαρτύρια των αγίων Νεομαρτύρων.

Το φωτεινό παράδειγμα των Νεομαρτύρων τόνωσε το σκλαβωμένο έθνος και φλόγισε τις καρδιές των Ρωμιών για ελευθερία, όχι μόνο πνευματική, αλλά και εθνική. Ιδιαίτερα μάλιστα των εξισλαμισθέντων αλλά και των κατά πάντα απελπισμένων υπόδουλων στους οθωμανούς.

Γενικά, η Εκκλησία στήριξε ένθερμα την Ελληνική Επανάσταση και ο όρος των κληρικών της είχε μεγάλη επίδραση στον λαό, ο οποίος έπαιρνε θάρρος από αυτούς. Οι θυσίες τους και οι σφαγές των κληρικών είναι αναρίθμητες. Και οι κληρικοί είχαν όμως και τη συνείδηση ότι αγωνιζόμενοι για την πολιτική ελευθερία αγωνίζονταν και για τη θρησκευτική. Εξάλλου όλοι οι υπόδουλοι της οθωμανικής δυναστείας ήταν ορθόδοξοι Ρωμιοί. Γι' αυτό και η Εκκλησία και οι κληρικοί της αγωνίζονταν και για τη διαμόρφωση της εθνικής ελληνικής συνείδησης. Η συνειδητοποίηση ότι οι Έλληνες ήταν και χριστιανοί και το αντίστροφο, ήταν από τα πιο ισχυρά αντιστασιακά αναχώματα απέναντι στους εξισλαμισμούς και τις άλλες βιαιότητες των Τούρκων δυναστών, που βοήθησε στην επιβίωση του ελληνοχριστιανικού στοιχείου. Με την καθολικότητα του φαινομένου της αυτοθυσίας κληρικών και λαϊκών για την ελευθερία της πατρίδας, αλλά και με τη θρησκευτική τους πίστη, αποδείχτηκε η ενιαία αδιάσπαστη ελληνική ψυχική ενότητα. Η θυσία τους διατράνωνε την επιθυμία τους να αποδείξουν ότι γεννήθηκαν Έλληνες και χριστιανοί και ως Έλληνες και χριστιανοί ήθελαν να πεθάνουν.

Οι Εθνομάρτυρες, από την άλλη, αγωνίζονται ένοπλα και μαχητικά για την πατρίδα, την ελευθερία, την ελληνική παράδοση και το Έθνος, και ταυτόχρονα είναι και ζουν ως

πιστοί ορθόδοξοι χριστιανοί. Γι' αυτούς ο υπέρ πίστεως αγώνας σήμαινε θυσία για την ελευθερία της πατρίδας. Οι Εθνομάρτυρες ξεκινούσαν τον αγώνα έχοντας ως σύνθημά τους το «Ελευθερία ή θάνατος», που σήμαινε ότι η θυσία για την πατρίδα ήταν για εκείνους το τέλειο ιδανικό και τελικά και το γεγονός που τους ανέδειξε ήρωες αγωνιστές σε κρίσιμες ώρες για το Έθνος και την Εκκλησία. Ενώ όμως οι Νεομάρτυρες εμφανίζονταν πάρα πολύ συχνά στα χρόνια της οθωμανικής κατάκτησης και αποτελούσαν μόνιμο ισχυρό κίνητρο και ενθαρρυντική δύναμη για τους δοκιμαζόμενους χριστιανούς, οι Εθνομάρτυρες εμφανίζονταν σε ειδικές περιπτώσεις και κυρίως σε περιόδους επαναστατικών εξεγέρσεων. Οι Εθνομάρτυρες, ως φορείς και αυτοί της ελληνικής και χριστιανικής παραδοσής, αγωνίστηκαν για τη θρησκεία και την πατρίδα, αλλά στη θυσία τους υπερίσχυσε η αγάπη για την πατρίδα και ο αγώνας για πολιτική χειραφέτηση και εθνική ανεξαρτησία. Οι ήρωες αυτοί με σύνθημά τους το «Ελευθερία ή θάνατος» – ένα δίλημμα το οποίο τίθεται στον χριστιανό μόνο όταν του ζητείται να αρνηθεί τον Χριστό –, έπαιρναν τα όπλα και έθεταν τη ζωή τους πρώτα στην υπηρεσία του Έθνους και μετά της Εκκλησίας. Πολλοί αγωνιστές διακρίθηκαν ως πρωτοπόροι στον ένοπλο αγώνα και άφησαν ανεξίτηλο το όνομά τους στις ένδοξες σελίδες της ιστορίας του Έθνους, θυσιάζοντας τη ζωή τους πρώτα για την ελευθερία της πατρίδας και μετά για την υπεράσπιση της πίστης τους. Και αυτοί, όπως και οι Νεομάρτυρες, υπέστησαν φοιχτά μαρτύρια στα χέρια των κατακτητών.

Η διαφορά όμως έγκειται στο ότι, ενώ οι Νεομάρτυρες, με την παθητική αντίσταση διεκδικούσαν το δικαίωμα στη θρησκευτική ελευθερία τους και την εν Χριστώ τελείωση – γι' αυτό αποτέλεσαν ζωντανό παραδειγμα καρτερίας και αυτοθυσίας για τους υπόδουλους και αξιώθηκαν την τιμή των αγίων –, οι Εθνομάρτυρες, με τη χρήση βίαιων μέσων εναντίον των κρατούντων, δεν μπορούσαν να αξιωθούν αυτής της τιμής, διότι αποσκοπούσαν στη φυσική εξόντωση των αντιπάλων τους, με στόχο την ελευθερία· αποτελώντας ωστόσο και αυτοί παραδειγμα ανδρείας και γενναιότητας, γιατί έβαζαν την ελευθερία της πατρίδας πάνω από τη ζωή τους αλλά ακόμα

και τη χριστιανική τους συνείδηση. Στους Εθνομάρτυρες ή ελληνική παράδοση και συνείδηση υπερτερούσε αυτής της θρησκευτικής. Θυσιάζονταν ως φορείς της ελληνικότητάς τους και η δύναμη που τους οδηγούσε στη θυσία προερχόταν κυρίως από τη φιλοπατρία και την ελληνικότητά τους.

Επίσης ένα άλλο αξιοσημείωτο γεγονός και αναγκαία διάκριση, που είναι και η πιο συχνή σύγχυση στους δύο όρους Νεομάρτυρα και Εθνομάρτυρα, είναι και το γεγονός στην πρόκληση ένας Ρωμιός να αλλαξιστήσει και να ασπαστεί το Ισλάμ, ώστε να γλυτώσει από τον μαρτυρικό θάνατο. Οι Νεομάρτυρες προκαλούνταν πάντοτε να αρνηθούν τον Χριστό και οι Εθνομάρτυρες σε αρκετές περιπτώσεις το ίδιο. Οι πρώτοι εξεβιάζονταν να αλλαξιστήσουν για την πίστη, αλλά και γιατί η απορρέουσα από αυτή χριστιανική ζωή και δράση τους ενοχλούσαν τους κατακτητές. Οι Εθνομάρτυρες προκαλούνταν να αρνηθούν τον Χριστό, γιατί ενοχλούσε τους Τούρκους η εθνική και αγωνιστική τους δράση. Αν τούρκευαν μάλιστα οι Έλληνες αυτοί επαναστάτες, θα εντάσσονταν στον τουρκικό στρατό ή θα παραιτούνταν του αγώνα τους. Γι' αυτό δεν μπορούμε να πούμε ότι όλοι οι Εθνομάρτυρες είναι και Νεομάρτυρες, δηλαδή άγιοι της Εκκλησίας. Όσο ιερό και αν είναι το μαρτύριο για το Γένος, δεν μπορεί να θεωρηθεί καθαυτό ως πιστοποίηση αγιότητας.

Οι Εθνομάρτυρες μαρτυρούν για την Ελλάδα και την ελευθερία και οι Νεομάρτυρες για τον Χριστό και την ορθόδοξη πίστη.

Σίγουρο είναι πως τόσο οι Εθνομάρτυρες όσο και οι Νεομάρτυρες, ζώντας αγωνιζόμενοι με τη χριστιανική αλλά και την ελληνική συνείδησή τους, αναδείχτηκαν με το παραδειγμά τους εμψυχωτές των τρομοκρατούμενων Ελλήνων χριστιανών και μάρτυρες στην κοινή συνείδηση του λαού. Και οι μεν και οι δε, έχοντας ακλόνητη πίστη και αποφασιστικότητα, αγωνίστηκαν και θυσιάστηκαν για την πίστη τους, για τα ιδανικά τους και ειδικότερα για τον Χριστό και την ελευθερία του Γένους.

Χαρακτηριστικά είναι τα όσα σημειώνει ο Γεώργιος Μαντζαρίδης, στη μελέτη του «Κοινωνιολογική προσέγγιση τής

παρουσίας τῶν νεομάρτυρων», που εκδίδεται στα *Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου*, «Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων», (17-19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σ. 236-237: «Ἀνάμεσα στοὺς νεομάρτυρες ὑπάρχουν καὶ ὄρισμένοι ποὺ χαρακτηρίζονται ὡς ἐθνομάρτυρες. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ὅλοι οἱ νεομάρτυρες εἶναι καὶ ἐθνομάρτυρες, γιατὶ ἡ πίστη, γιὰ τὴν ὅποια μαρτύρησαν δὲν ἀποτελοῦσε ἔνα ἐπιμεροῦς στοιχεῖο, ἀλλὰ τὸ συνεκτικὸ δεσμὸ τῆς ταυτότητας τοῦ γένους. Ἀκομὰ καὶ στοὺς ἐξ Ὁθωμανῶν νεομάρτυρες μπορεῖ κανεὶς νὰ διακρίνει παρόμοια συνείδηση. Δὲν εἶναι τυχαίο π.χ. ὅτι ὁ σημαντικότερος νεομάρτυρς τῆς κατηγορίας αὐτῆς ὄνομάζεται Κωνσταντίνος, βλέπει στὸν ὑπὸ του τὴν Κυρία Θεοτόκο νὰ τὸν λέει “Χαίροις Κωνσταντίνε... γίνωσκε ὅτι θέλημα τοῦ Υἱοῦ μου εἶναι, νὰ μαρτυρήσῃς εἰς τὴν ἐπώνυμόν σου βασιλίδα τῶν πόλεων, καὶ νὰ τελειώσῃς τὸν δρόμον τῆς ἀθλήσεως”, καὶ τελικὰ νὰ μαρτυρεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη. Δὲν εἶναι ὅμως δυνατὸ νὰ πουμε ὅτι ὅλοι οἱ ἐθνομάρτυρες ἦταν καὶ νεομάρτυρες, δηλαδὴ ἄγιοι τῆς Ἑκκλησίας. Ὅσο ἴερὸ καὶ ἀν εἶναι τὸ μαρτύριο γιὰ τὸ γένος, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ καθεαυτὸ ὡς πιστοποίηση ἀγιότητας. Διαφωτιστικὸ γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι κάποιο ἐπεισόδιο, που συνέβη τὸν δέκατο αἰώνα μὲ τὸν Αὐτοκράτορα Νικηφόρο Φωκᾶ (963-969). Ο Αὐτοκράτορας αὐτὸς ζήτησε ἀπὸ τὴν Ἑκκλησία ν' ἀναγνωρίζονται ὡς μάρτυρες οἱ στρατιῶτες ποὺ σκοτώνονται στοὺς πολέμους. Τὸ αἴτημά του ὅμως αὐτὸ δὲν ἔγινε ἀποδεκτό. Τὸ σκεπτικό, μὲ τὸ ὅποιο ὁ Πατριάρχης καὶ ἄλλοι γύρω ἀπὸ αὐτὸν ἀρνήθηκαν νὰ ίκανοποιήσουν τὸ αἴτημα τοῦ αὐτοκράτορα, ἦταν τὸ ἔξῆς: “Πῶς ἀν οἱ ἐν πολέμοις ἀναιροῦντες καὶ ἀναιρούμενοι λογίζοιντο τισι μάρτυρες ἢ τοῖς μάρτυσιν ἰσοστάσιοι, οὓς οἱ θεῖοι κανόνες ὑπὸ ἐπιτίμιον ἄγουσιν, ἐπὶ τριετίαν τῆς φρικώδους καὶ ἱερᾶς αὐτοὺς ἀπείργοντες μεταλήψεως”; Ανεξάρτητα ὅμως ἀπὸ τὴ διαφοροποίηση αὐτὴ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ πόθος γιὰ τὴν ἀπελευθερώση τοῦ γένους ἀπὸ τὸν ὄθωμανικὸ ζυγὸ ἀποτελοῦσε ἔνα σημαντικὸ παράγοντα, ποὺ χαρακτήριζε γενικὰ τοὺς νεομάρτυρες, δημιουργώντας ἔτσι καὶ τὴν ἴδιαιτερότητά τους σὲ σχέση μὲ τοὺς ἀρχαίους μάρτυρες».

«Χριστιανὸς ἐγεννήθη καὶ Χριστιανὸς θέλει νὰ ἀποθάνῃ»

ΜΕΡΟΣ Γ

Νεομάρτυρες της Κύπρου

Η Κύπρος ονομάζεται και είναι «Αγία Νήσος», εξαιτίας του πλήθους των αγίων της, σε σύγκριση μάλιστα του πληθυσμού της ανάμεσα στη χριστιανική οικουμένη. Και κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας η Κύπρος δεν υστέρησε στην προσφορά Μαρτύρων. Όπως και οι άλλοι υπόδουλοι χριστιανικοί λαοί, έχει να επιδείξει τους δικούς της Νεομάρτυρες. Γνωστοί Κύπριοι Νεομάρτυρες που τιμώνται ως άγιοι είναι τρεις: ο Γεώργιος (13 Απριλίου), ο Πολύδωρος (3 Σεπτεμβρίου) και ο Μιχαήλ (6 Απριλίου).

1α. Ο άγιος Γεώργιος Νεομάρτυρας ο Κύπριος

Η παλαιότερη γραπτή αναφορά για τη ζωή του Κυπρίου αυτού αγίου είναι μάλλον αυτή που βρίσκεται στο Νέον Μαρτυρολόγιον του αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτη, το οποίο εκδόθηκε στη Βενετία το 1799.

Αναφέρει ο άγιος Νικόδημος: «Οὗτος ὁ Μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Γεώργιος, ἦτον Κύπριος τὴν πατρίδα, νέος εἰς τὴν ἡλικίαν, ὥραῖς εἰς τὴν ὄψιν, φρόνιμος εἰς τὸν νοῦν, καὶ σώφρων εἰς τὰ ἥθη». Ο νεαρός Γεώργιος βρέθηκε να υπηρετεί σε ευρωπαϊκό πρόξενο στην Πτολεμαΐδα (σημερινή Ακρόπολη) της Παλαιστίνης.

Είχε τη συνήθεια να πηγαίνει σε μια φτωχή Τούρκισσα για να αγοράζει από αυτή αυγά για τον πρόξενο.

Εξαιτίας ραδιουργιών και συκοφαντιών οθωμανών γυναικών, συνελήφθη και κατηγορήθηκε με ψευδομάρτυρες ότι υποσχέθηκε γάμο στην κόρη της φτωχής εκείνης γυναικάς

και μάλιστα θα «τουρκευε». Οδηγήθηκε στο δικαστήριο και ρωτήθηκε αν αυτά για τα οποία τον κατηγορούν αληθεύουν. «Οὐδέποτε τοιούτον λόγον εἶπεν, ἢ εννόησεν, ἀλλὰ αὐτοὶ ἀπὸ κακίαν τους τὸν ἐσυκοφάντησαν». Κατά τη διάρκεια της δίκης κλήθηκε τέλος να απαρνηθεί τη χριστιανική του πίστη. Με θάρρος ο Γεώργιος απάντησε στον δικαστή ότι «Χριστιανὸς ἐγεννήθη καὶ Χριστιανὸς θέλει νὰ ἀποθάνῃ». Οι προτοπές και οι κολακείες για να «τουρκέψη» και να ασπαστεί το Ισλάμ απορρίπτονται με σθένος από τον Γεώργιο· «ἐστέκετο γὰρ στερεὸς εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ». Έτσι ακολουθεί το μαρτύριο.

Ήταν ημέρα Παρασκευή. Οι Τούρκοι βγήκαν από την προσευχή στο τζαμί. Φέρονταν τον αλυσοδεμένο Γεώργιο και του απαγέλλουν τη θανατική του ποινή. Πολλοί τον κολακεύουν να «τουρκέψει». Ο Γεώργιος όμως τους ελέγχει με ανδρεία. Οι Τούρκοι αγριεύουν. Του προτάσσουν τα όπλα τους και του λένε πως θα θανατώθει, αν δεν αλλαξιοπιστήσει. «Ο δὲ γενναιότατος Μάρτυς τοῦ Χριστοῦ» υψώνει τα αλυσοδεμένα χέρια του προς τον ουρανό και «μεγάλη τῇ φωνῇ ἀνεβόησε, “Κύριε Ιησοῦ Χριστὲ δέξαι τὸ πνεῦμά μου καὶ ἀξιώσόν με τῆς Βασιλείας σου”».

Μετά από τα λόγια αυτά οι οθωμανοί αδειάζουν τα όπλα τους πάνω στον Μάρτυρα. Η μανία τους και η αγριότητά τους δεν σταματά ως εδώ. Ορμούν με μαχαίρια και «έκαμαν ώς κόσκινον τὸ μαρτυρικάταν ἐκεῖνο σῶμα ἀπὸ τὰς μαχαιρίας».

Δεν είχε κοπάσει η κακία των Τούρκων, όταν εκεί που ήταν γαλήνη γίνεται αναβρασμός και θύελλα της θάλασσας. Ογκώδη κύματα εκτινάσσονται μέχρι το τζαμί των Αγαρηνών, ζητώντας να το κατακρημνίσουν, ενώ αντίθετα η θάλασσα «ἐλθοῦσα ἔως ἐκεῖ ὅπον ἦτον τὸ λείψανον, αὐτὸ μὲν ἐφαίνετο πως τὸ τιμᾶ καὶ τὸ σέβεται, ἐκπλύνοντα τὸ Μαρτυρικὸν αἷμα ὅπον ἔτρεχεν ἀπὸ αὐτό, εἰς τρόπον ὅπον ἔγινεν ὅλη ὡσάν ἔνας κόκκινος ἀφρός ἀπὸ κιννάβαρις».

Μπροστά στο θαύμα αυτό οι οθωμανοί φοβήθηκαν μήπως καταστραφεί όλη η πόλη. Παρακάλεσαν τους χριστιανούς να πάρουν το λείψανο του Νεομάρτυρα, να το τιμήσουν και να το ενταφιάσουν όπως του ταιριάζει. Και «παρευθὺς ἡσύχασεν ἡ θάλασσα».

Μετά την ταφή, για τρεις ολόκληρες νύκτες «έφαινετο ένας στύλος πυρός από τὸν οὐρανὸν ἔως εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἀγίου, καὶ ὅλη ἡ πόλις ἔφεγγεν ἀπὸ ἔνα γλυκύτατον φῶς, ὃποὺ ἔχύνετο τριγύρω ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν στύλον τοῦ πυρός». Στη μνήμη αυτού του θαύματος, τονίζει ο ἀγιος Νικόδημος, χριστιανοί συνηθίζουν να πηγαίνουν κάθε Παρασκευή στον τάφο του Μάρτυρα και με «κηρία, λαμπάδας και θυμιάματα, κάμνουν μίαν μεγάλην φωτοχυσίαν και γίνονται μάλιστα ἀπειρα θαύματα εἰς δόξαν Πατρός, Υἱοῦ και Ἀγίου Πνεύματος».

Τα θαύματα του Νεομάρτυρα Γεωργίου συνεχίζονταν μέχρι τις μέρες του, λέγει ο ἀγιος Νικόδημος, ο οποίος σημειώνει πως τιμάται στις 23 Απριλίου μαζί με τον Μεγαλομάρτυρα Γεωργίο τον Τροπαιοφόρο.

Στην Ακολουθία του Νεομάρτυρα που ευρίσκεται σε χρήση στην Κύπρο τοποθετείται η γιορτή του στις 13 Απριλίου. Συντάχθηκε το 1972 από τον υμνογράφο Γεράσιμο Μικραγιαννανίτη και καταχωρίζεται στα *Κύπρια Μηναῖα* (τόμος 6ος, Λευκωσία 1999). Η αιτία είναι εύλογη: «Τῇ αὐτῇ ήμέρᾳ (13 Απριλίου) μνήμην ἐπιτελοῦμεν τοῦ Ἀγίου ἐνδόξου Νεομάρτυρος Γεωργίου τοῦ ἐκ Κύπρου καταγομένου καὶ ἐν τῇ πόλει Πτολεμαΐδος κατὰ τὸ ἔτος 1752 ἀθλήσαντος, ἔτι δὲ μνείαν ἄγομεν τῆς ἐκ Πτολεμαΐδος μετακομιδῆς εἰς Κύπρον τῶν σεπτῶν αὐτοῦ λειψάνων, γενομένης τῆς 13ης Απριλίου μηνὸς ἐν ἔτει 1967, Ἀρχιεπισκόπου ὄντος Μακαρίου Γ'».

Με ενέργειες του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' και με άδεια του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων και της Ισραηλινής Κυβερνησης μεταφέρθηκαν στην Κύπρο, στις 13 Απριλίου 1967, τα ιερά λείψανα του αγίου Γεωργίου Νεομάρτυρος του Κυπρίου από την Άκκρα (Πτολεμαΐδα) της Παλαιστίνης. Για τον σκοπό αυτό είχαν σταλεί ως αντιπροσωπεία ο τότε Χωρεπίσκοπος Τριμυθούντος Γεώργιος και ο διευθυντής του Αρχιεπισκοπικού Γραφείου Δρ Ανδρέας Μιτσίδης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον και πρωτοβουλία είχε επιδείξει και ο Σταυροβουνιώτης μοναχός Νίκανδρος.

Ο τάφος του αγίου βρίσκεται μεταξύ της Ιεράς Μητρόπολης Πτολεμαΐδας (Ακκρα) και του ιερού ναού Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου. Ο τάφος παρέμεινε ανέπαφος από 1752 μέχρι τον Μάρτιο του 1963, οπότε κατόπιν παρακλήσεως του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' προς τον Πατριάρχη Ιεροσολύμων Βενέδικτο, ανοίχτηκε από τις τοπικές εκκλησιαστικές αρχές, παρουσία και Κυπρίων ιερωμένων. Τα ευρεθέντα λείψανα του αγίου τοποθετήθηκαν σε κατάλληλη θήκη και φυλάχθηκαν στον ναό του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου. Από εκεί, μέρος του λειψανού του αγίου (μετωπιαίο) μεταφέρθηκε τέσσερα χρόνια αργότερα στην Κύπρο, στην πατρίδα του αγίου Γεωργίου του Νεομάρτυρα.

Το λείψανο εκτέθηκε τότε στον Καθεδρικό ναό Αγίου Ιωάννου στη Λευκωσία για προσκύνημα από τον ευσεβή λαό της Κύπρου και έκτοτε φυλασσόταν στην Αγία Τράπεζα του ιδίου ναού.

Όταν το 1991 για πρώτη φορά θα δημοσιευόταν από τον υπογράφοντα άρθρο για τον Νεομάρτυρα Γεώργιο τον Κύπριο, μελετώντας περί της αφίξεως τεμαχίου του ιερού λειψάνου του Αγίου στην Κύπρο, έγινε αντιληπτό ότι το ιερό τεμάχιο είχε παραμείνει από την άφιξή του (1967) στην Κύπρο. Αρχισε τότε αναζήτησή του στον Καθεδρικό ναό, ρωτώντας περί της φύλαξής του σε αυτό. Βρέθηκε, με ικανοποίηση και χαρά, από τον υπογράφοντα, κάτω από την Αγία Τράπεζα του Καθεδρικού. Το ιερό τεμάχιο βρισκόταν εντός μικρού ξύλινου κιβωρίου, το οποίο ήταν σφραγισμένο με σφραγίδα του Υπουργείου Υγείας των Ισραηλινών Αρχών. Επειδή βρισκόταν για είκοσι τέσσερα χρόνια κλειστό και σκεπασμένο με βαμβάκι εμποτισμένο με φαρμακευτική ουσία, το λείψανο, μέρος του μετωπιαίου οστού, είχε πάθει κάποια φθορά. Αφού ανακοινώσαμε την ανεύρεση του λειψάνου στον Αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο Α', το παρέλαβε ο Πρωτοπρεσβύτερος Ελευθέριος Χριστοδούλου, ο οποίος κατά τη διάρκεια Αγρυπνίας στην Ιερά Μονή Αγίου Ηρακλειδίου το φρόντισε με τα απαραίτητα υλικά. Το μετωπιαίο οστό διαφυλάχτηκε, ενώ τα φθαρμένα ιερά «ψήγματα» διαφυλάχθηκαν και

χρησιμοποιήθηκαν σχεδόν σε όλους τους μετά του 1991 εγκαινιασμένους ναούς για τον καθαγιασμό της Αγίας Τράπεζας.

Τον Ιανουάριο του 1993 ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Α' έδωσε οδηγίες και ετοιμάστηκε αργυρή ευπρεπισμένη λειψανοθήκη μέσα στην οποία τέθηκε το ιερό τεμάχιο του λειψάνου, δηλαδή μέρος του μετωπιαίου οστού του αγίου Νεομάρτυρα Γεωργίου και εκτίθεται πλέον μόνιμα για προσκύνηση από τους πιστούς στον ναό του Αγίου Γεωργίου του Μεγαλομάρτυρα, της ενορίας Αγίου Δομετίου Λευκωσίας.

Μετά το 1993 μέχρι και σήμερα, στην Κύπρο ανεγέρθηκε προς τιμή του Νεομάρτυρα Γεωργίου αριθμός παρεκκλησίων, όπως για παράδειγμα στη Μονή Μαχαιρά, έξω από τη μονή του Αγίου Γεωργίου Μαυροβουνίου Τρούλλων Λάρνακας, εντός του ναού της Αναστάσεως του χωριού Αλάμπρα Λευκωσίας. Σε πολλούς ναούς της Κύπρου αγιογραφήθηκαν πλείστες όσες τοιχογραφίες και φορητές εικόνες του αγίου.

1β. Ο ἅγιος Γεώργιος ο Νεομάρτυρας ο και επονομαζόμενος Ιωάννης

Τα ανωτέρω ήταν γνωστά για τον ἅγιο Γεώργιο τον Κύπριο τον Νεομάρτυρα μέχρι και το 2012. Το 2012 ο Καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Συμεών Πασχαλίδης, ἔγκριτος επιστήμονας της Αγιολογίας, εξέδωσε στη σειρά του Νεομαρτυρολογικὰ Σύμμεικτα Α', το ἐργο *Η αὐτόγραφη Νεομαρτυρολογικὴ Συλλογὴ τοῦ Καισαρίου Δαπόντε, καὶ στην οποίᾳ ἔκδοσῃ, στις σελίδες 281-289, καταγράφεται «Μαρτύριον Ιωάννου Κυπρίου τοῦ ἐν Πτολεμαΐδι μαρτυρήσαντος».* Ο Σ. Πασχαλίδης στη μελέτη του αυτή, αρκούντως ικανώς, στηρίζει βάσιμα και υποστηρίζει πως ο πιο πάνω αναφερθείς ἅγιος μας Γεώργιος ο Κύπριος, που μαρτύρησε στην Άκκρα της Πτολεμαΐδας το 1752, και ο Ιωάννης ο Κύπριος, που μαρτύρησε το 1745/46 στον ίδιο τόπο, είναι το ένα και το αυτό πρόσωπο. Ο Πασχαλίδης μάς πληροφορεί στην έκδοσή του εξόχως ενδιαφέροντα νέα αγιολογικά στοιχεία περί της ζωῆς και του μαρτυρίου του αγίου Νεομάρτυρα Ιωάννη του Κυπρίου.

Σύμφωνα με τον αυτόγραφο κώδικα του Δαπόντε (χειρόγραφο αρ. 253, Δημόσια Βιβλιοθήκη Αγίας Πετρούπολης, Ρωσία, φφ. 140v-144r), συντάκτης του εκτενούς Μαρτυρίου του αγίου Ιωάννη υπήρξε ο τότε Μητροπολίτης Πτολεμαΐδος Παλαιστίνης Σωφρόνιος (μετέπειτα Πατριάρχης Ιεροσολύμων [1770-1774] και Κωνσταντινουπόλεως Σωφρόνιος Β' [1774-1780]), το οποίο συνέγραψε κατόπιν αιτήματος του Δαπόντε, αφού ο Σωφρόνιος είχε πνευματικές σχέσεις με τον Νεομάρτυρα προ του μαρτυρίου του και σχέσεις με τον ίδιο τον μοναχό Καισάριο Δαπόντε, σημαντικό λόγιο του Νεοελληνισμού του 18ου αιώνα.

Πηγή φωτογραφίας:

Σ. Πασχαλίδη, *Η αὐτόγραφη Νεομαρτυρολογικὴ Συλλογὴ τοῦ Καισαρίου Δαπόντε, Θεσσαλονίκη 2012*, σ. 394

Στην επιγραφή του Μαρτυρίου, καταγραφής του Σωφρόνιου, αναφέρεται: «Ἐν ἔτει χιλιοστῷ ἐπτακοσιοστῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ ἡ ἔκτῳ. Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ. Μαρτύριον Ιωάννου Κυπρίου, τοῦ ἐν Πτολεμαΐδι μαρτυρήσαντος, συγγραφὲν παρὰ Σωφρονίου Πτολεμαΐδος, τοῦ ὑστερον Πατριάρχον Κωνσταντινούπολεως χρηματίσαντος, αἰτήσει Κωνσταντίνου Δαπόντε τοῦ μετονομασθέντος Καισαρίου». Αν και έχουμε αυτή την καταγραφή, ο ακριβής χρόνος και η ημέρα του μαρτυρίου του Ιωάννη παραμένουν ως διαφαίνεται απροσδιόριστα.

Στο τέλος του χειρογράφου σημειώνεται από τον ίδιο τον Σωφρόνιο με υπογραφή του: «Ιουνίου 1^η, αψινγ' [=1753]. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ο εὐτελέστατος και πολυαμάρτητος Πτολεμαΐδος Σωφρόνιος γράφει, μαρτυρεῖ και διαβεβαιοῖ τὰ ἄνωθεν σημειωθέντα περὶ τοῦ ἀγίου μάρτυρος Ιωάννου τοῦ Κυπρίου».

Ο άγιος μας, Κύπριος Νεομάρτυρας Ιωάννης, είναι άγνωστος από άλλες νεομαρτυρολογικές χειρόγραφες ή έντυπες πηγές. Τον συναντάμε μόνο σε έργα του Καισάριου Δαπόντε, όπως για παράδειγμα στη συλλογή του με τίτλο Κέρας τῆς Άμαλθείας, όπου αντιγράφεται το Μαρτύριο του Ιωάννη. Το μαρτυρικό τέλος του Ιωάννη είχε εντυπωσιάσει τόσο τον Δαπόντε, ώστε ο ίδιος συνέθεσε σε έμμετρη μορφή το πεζό κείμενο του Σωφρόνιου και το συμπεριέλαβε στο έργο του που φέρει τίτλο Ρόδον τὸ Αμάραντον (1765). Στην εκτενή αυτή έμμετρη μορφή του Μαρτυρίου του Ιωάννη, ο Δαπόντες ονομάζει και επικαλείται τον άγιο ως Μεγαλομάρτυρα.

Μια άλλη μαρτυρία για τον άγιο Ιωάννη τον Κύπριο τον Νεομάρτυρα είναι η απεικόνισή του στη Λιτή του Καθολικού της Μονής Εηροποτάμου Αγίου Όρους. Ο Νεομάρτυρας απεικονίζεται ως αγένειος νέος να κρατάει σταυρό, με την επιγραφή «Άγιος Ιωάννης ὁ Κύπριος, 1745 Οκτωβρίου». Απεικονίζεται με άλλους 31 Νεομάρτυρες που καταγράφονται στη Νεομαρτυρολογική Συλλογή του Δαπόντε. Ζωγραφίστηκαν το 1783 από τους Κορυτσαίους ζωγράφους Κωνσταντίνο και Αθανάσιο με προτροπή και δαπάνες του ιδίου του Δαπόντε. Ο Δαπόντες, ο οποίος την εποχή εκείνη μόναχε στην Εηροποτάμου και μάλιστα μπορεί να θεωρηθεί ως ανακαινιστής της μονής, είχε

παραδώσει στους ζωγράφους κατάστιχο με τις εορτές των Νεομαρτύρων της Συλλογής του για να τοιχογραφηθούν.

Από το μαρτυρολογικό κείμενο του Μητροπολίτη Πτολεμαΐδος Σωφρόνιου αντλούμε τις πιο κάτω πληροφορίες για τον θαυματουργό Νεομάρτυρα Ιωάννη. «... γράφω, Θεοῦ συνεργοῦντος, ἐν συντομίᾳ ὅσα ἐνθυμοῦμαι ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπον ἥκουσα, ἐν Τεροσολύμοις διατρίβων, περὶ τοῦ ἐν Πτολεμαΐδι μαρτυρήσαντος Ιωάννου. Τοῦ ὅποιον ἡ φήμη σχεδόν εἰς ὅλην τὴν Φοινίκην καὶ Συρίαν καὶ ἄχρις Αἰγύπτου ἔφθασε, διὰ τὰ καθ' ἐκάστην βρύνοντα θαύματα ἀπὸ τοῦ ἴερον αὐτοῦ μνήματος, θείᾳ τωόντι ἐπισκέψει τε καὶ χορηγίᾳ ...».

Ο Ιωάννης αναχωρησε από την πατρίδα του Κύπρο σε ηλικία 12 ετών και «ῆλθεν εἰς τὴν Πτολεμαΐδα χάριν κυβερνήσεως καὶ πορισμού τῶν ἀναγκαίων τοῦ ζῆν (διότι ἀπὸ τές τοῦ ὑπερβολικὲς τῶν ἐθνικῶν ἀδικίες καὶ δοσίματα, καθ' ἐκάστην οἱ Κύπριοι Ὀρθόδοξοι μετανάσται γίνονται τῆδε κάκεῖσε)».

Ο Ιωάννης αρχικά, σύμφωνα με τον Σωφρόνιο, εργάστηκε στην Πτολεμαΐδα ως φάπτης. Στη συνέχεια ἐγίνε υπάλληλος στον εκεί Πρόξενο της Γαλλίας. Ένα από τα καθήκοντά του ήταν να πηγαίνει καθημερινά στο σπίτι οικογένειας μουσουλμάνων κτηνοτρόφων και να αγοράζει γάλα για τον πρόξενο. Μία των ημερών, ἄλλες μουσουλμάνες γυναίκες που ζήλεψαν τον νέο και τη συνήθεια του, «ἐβών, ὀλόλυζον ἀναιδῶς, τοὺς παραπορευομένους ἐκάλουν λέγονται, ὅτι “εἴδομεν αὐτὸν τὸν Ρωμαίον παῖδα πρὸ πολλοῦ μέν, νῦν δὲ ἐναργέστερον θέλοντα φθεῖραι τούτην τὴν Τούρκην θυγατέρα”». Τη θυγατέρα του κτηνοτρόφου την οποία συνάντησε μέσα στο σπίτι της, εντελώς τυχαία μόνη ἡ, ὅπως γράφει ο Σωφρόνιος, «συνέβη ἡ κατὰ διαβόλου συνεργίαν ἡ οὐκ οἶδ' ὅπως εἰπεῖν». Οι γυναίκες κατήγγειλαν τον Ιωάννη συκοφαντικά στις οθωμανικές Αρχές.

«Ταύτης οὖν τῆς πονηρᾶς φήμης διαδοθείσης, παραντίκα ὁ μακάριος Ἰωάννης ἐν τῇ φυλακῇ ἦτον καὶ ἐντεῦθεν ἀρχήνισεν ὁ μέγας ἀγών τῆς ἀθλήσεως». Την Πτολεμαΐδα τότε εξουσίαζε ο σκληρός και αιμοσταγής ἀράβας Τάχερ Ωμαρ (Zahir al-Umar). Αυτός, αφού φυλάκισε τον νεαρό Ιωάννη, προσπάθησε με κολακείες να τον αλλαξιπιστήσει και να τον κάνει μουσουλμάνο.

«Ο δε τοῦ Χριστοῦ μάρτυς γενναίως ἐστέκετο, μηδὲν ἄλλο ἀποκρινόμενος, εὶ μὴ “χριστιανὸς ὁρθόδοξος εἰμὶ καὶ πᾶσαν τιμωρίαν καὶ θάνατον ὑπομένω διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου μου καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀειπαρθένου μητρὸς αὐτοῦ Θεοτόκουν τῆς Παναγίας. Καὶ μὴ γένοιτο μοι ποτὲ νὰ ἀρνηθῶ τὸν σωτῆρα μου Χριστὸν καὶ τὴν Παναγίαν Θεοτόκον. Παναγία Δέσποινα καὶ ἄγιε Γεώργιε, βοηθήσατέ μοι νὰ ὑποφέρω κάθε βάσανον, διὰ νὰ μὴ πέσω εἰς καμμίαν ἄρνησιν καὶ χάσω τὴν ψυχήν μου”».

Και ενώ ο Ιωάννης μένει στερεός στην πίστη του, ο δυνάστης δίνει διαταγή να τον μαστιγώσουν και να τον φύξουν και πάλι στη φυλακή ἀστο. Ο Ιωάννης ενδυναμωνόταν με τη χάρη του Θεού και ο «Ἄραψ» συνέχιζε το ίδιο ἔργο του, κολακείες και φοβέρες «... καὶ πάλιν ὁ μάρτυς τὴν καλὴν ὁμολογίαν τρανώτερον τε καὶ λαμπρότερον ὁμολογεῖ.

Τούτου οὖν τρὶς καὶ τετράκις γενομένου, καὶ τῶν ματαίων ἐλπίδων τοῖς ἀγαρηνοῖς ἐκλειπούσων, καταδικάζουσι τὸν μάρτυρα εἰς θάνατον. Καὶ εὐθὺς σύροντες αὐτὸν εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, ἐσυνήχθη ἐπ' αὐτὸν τὸ ἐύρισκόμενον στράτευμα τοῦ τυράννου, ἐν Πτολεμαΐδι, πλησίον πον τῆς θαλάσσης, ἔνθα παρεδρεύει ὁ τελώνης τῆς σκάλας, περιτριγυρίζοντες αὐτὸν ὡς ἄγριοι θῆρες ...».

Ακόμα και εκεί στον τόπο του μαρτυρίου συνέχισε ο Τάχεο το ίδιο πανούργο ἔργο. Επιδεικνύοντας κολακείες από τη μια και «ἡκονημένην ρομφαίαν» από την ἄλλη. «Πάλιν ὁ ἀθλητὴς καὶ ἐνταῦθα ἀνίκητος καὶ ἀκλινῆς στύλος τῆς ἐν Χριστῷ ὁρθοδόξου ὁμολογίας. Τέλος δὲ πάντων ... ἐπήδησεν εἰς ἐξ αὐτῶν (των δήμιων) μαγριπλῆς ἔνοπλος, ἐν χειρὶ ἔχων πυροβόλον ὅπλον, τὸ κοινῶς πιστόλι λεγόμενον, καὶ κατὰ τὸ στῆθος τοῦ μάρτυρος κρούσας ἐκένωσε καὶ οἱ ἄλλοι στρατιῶται ρόπαλοις τε καὶ ῥάπισμασι τὸν ἄγιον κατὰ γῆς ρίψαντες ...».

Το πρώτον, λοιπόν, ο Μάρτυρας πυροβολήθηκε με πιστόλι και ἄλλοι στρατιώτες τού επιτέθηκαν με ρόπαλα. Στη συνέχεια αφού «ἐνόμισαν ὅτι νὰ ἐτελεύτησε», τον σκέπασαν πρόχειρα. Οταν αργότερα ένας στρατιώτης ξεσκέπασε το ψάθινο κάλυμμα «βλέπει τὸν ἄγιον ὅλον ὑγιῆ καὶ τὰ χείλη εἰς προσευχὴν κινοῦντα μὲ φαιδρὸν πρόσωπον».

Και ενώ πολλοί από τους στρατιώτες εξεπλάγησαν και θάυμασαν, ένας των στρατιωτών «παραντίκα σπασάμενος τὴν μάχαιραν ... ὥρμησεν ἀσπλάχνως κατὰ τοῦ μάρτυρος καὶ τῇ μὲν λαιᾶ ἀνακρατήσας τὸ γένειον τοῦ ἀγίου, τῇ δὲ δεξιᾷ τὴν μάχαιραν, κατέσφαξεν αὐτὸν ὡς πρόβατον καὶ ἀμωμον θυσίαν καὶ εὐπρόσδεκτον τῷ Θεῷ καὶ τὴν ἀγίαν ἐκείνην κεφαλὴν ἔχωρισε τοῦ ἴεροῦ σώματος».

Το μαρτυρικό σώμα το ἀφησαν όλο το «νυχθήμερο» χάμω στον τόπο του μαρτυρίου με τους στρατιώτες εκεί, μέχρι που την άλλη μέρα, αφού πλήρωσαν στον Αραβα διοικητή πεντακόσια γρόσια, το πήραν για να το ενταφιάσουν τιμητικά και ως ἀρμοζε στον Μάρτυρα του Χριστού. «Καὶ ἐτάφη ὁ μάρτυς ἐμπροσθεν τοῦ ἀγίου Βῆματος κατὰ ἀνατολὰς τῆς ἐν Πτολεμαΐδι τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου. Έμαρτύρουν μὲν τότε τινὲς στρατιώται τοῖς ἡμετέροις χριστιανοῖς ὅτι κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ὅπου τὸν ἐφύλαγαν, ἔβλεπον φῶτα ὡς ἀστέρας καὶ λαμπάδας ἄνωθεν κατερχόμενα καὶ ἐπιμένοντα ἐπὶ τὸ λείψανον αὐτοῦ».

Ο Θεός, που χαριτώνει τους Μάρτυρες Του με το να επιτελούν και θαύματα, ἐδωσε στον Ιωάννη, με την επίκληση του ονόματος, την επίσκεψη στον τάφο και την προσκύνηση των ιερών του λειψάνων, να ιατρεύει ασθένειες των ανθρώπων. «Μαρτυροῦσι δε τοῖς πᾶσι καὶ βεβαιοῦσι τὴν ἀγιότητα καὶ τὴν εἰς Θεὸν παρρήσιαν αὐτοῦ τὰ καθ' ἕκαστην ἡμέραν τελούμενα καὶ δαψιλῶς βρύνοντα θαύματα ἀπὸ τοῦ ἴεροῦ αὐτοῦ μνημείου». Και μάλιστα, ως τονίζει ο Σωφρόνιος, όχι μόνο θεραπεύονται οοθόδοξοι χριστιανοί, αλλά και αγαρηνοί και λατινόφρονες και άλλοι αιρετικοί. «... ὁ ἀσθενής ἐν ὅποιαδήποτοῦ ἀσθενείᾳ καὶ ἀν εἴη, πρῶτον μὲν καλεῖ τὸ πάνσεπτον καὶ γλυκύτατον ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀειπαρθένου μητρὸς αὐτοῦ Θεοτόκου καὶ τοῦ νέου μάρτυρος Ιωάννου, ἐπειτα δὲ σηκώνουσιν αὐτὸν εἰς τὸν τάφον τοῦ μάρτυρος και ἀνάπτοντες κηρίον και θυμιάσαντες, κοιμίζουσι ... καὶ οὕτως ἀπαξ ἡ δίς ποιήσαντες, τὴν ποθουμένην λαμβάνουσιν ὑγιείαν ...».

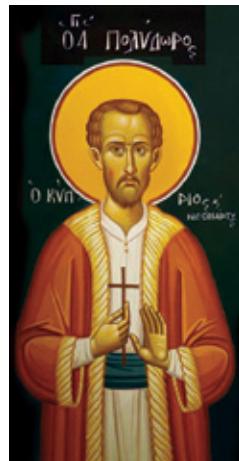
Ο Καθηγητής Συμεών Πασχαλίδης συγκρίνοντας και αντιπαραβάλλοντας τα δύο Μαρτύρια, δηλαδή Γεωργίου και

Ιωάννου, εκείνο του αγίου Νικοδήμου και του Σωφρόνιου αντίστοιχα, καταλήγει στο ότι σχεδόν όλα τα στοιχεία των δύο διηγήσεων συγκλίνουν σε πολύ μεγάλο βαθμό στην ταύτιση των δύο Νεομαρτύρων σε ένα πρόσωπο, τον Νεομάρτυρα Ιωάννη τον Κύπριο που ενταφιάστηκε στον ναό του Αγίου Γεωργίου στην Πτολεμαΐδα (Άκκρα). Ο Πασχαλίδης επικεντρώνεται σε δύο πειστικές υποθέσεις. Η λανθασμένη αναφορά στο όνομα και τη χρονολογία του μαρτυρίου του Γεωργίου – Ιωάννη στο Νέον Μαρτυρολόγιον, φαίνεται να προέκυψε από λάθος πληροφόρηση που είχε ο άγιος Νικόδημος, ο οποίος από το Αγιό Όρος, όπου διέμενε, συνέλεγε τις βιογραφίες Νεομαρτύρων μέσω αλληλογραφίας και προφορικών πληροφοριών. Ακόμα πολύ πιθανόν, η σύγχυση στο όνομα του Νεομάρτυρα να προήλθε από τον τόπο ταφής του, δηλαδή τον ναό του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου, στον οποίο κατεξοχήν τελούνταν η μνήμη του και την οποία πληροφορία αγνοεί ο άγιος Νικόδημος.

2α. Ο άγιος Νεομάρτυρας Πολύδωρος ο Κύπριος

Ο Κύπριος Νεομάρτυρας άγιος Πολύδωρος μαρτύρησε στη Νέα Έφεσο της Μικράς Ασίας στις 3 Σεπτεμβρίου 1794. Το Μαρτύριο του Νεομάρτυρα διασώζει ο όσιος Νικόδημος ο Αγιορείτης στο Νέον Μαρτυρολόγιον. Η πρώτη καταγραφή όμως έγινε ως φαίνεται από τους Μακάριο Νοταρά και Νικηφόρο Χίο το 1794, δηλαδή αμέσως μετά το μαρτύριο του αγίου Πολυδώρου.

Ο άγιος Πολύδωρος γεννήθηκε στη Λευκωσία, στην ενορία Τρυπιώτη. Οι ευσεβείς γονείς του, ο πατέρας του Λουκάς προσκυνητής και η μητέρα του Λουναρδού, τον εξέθρεψαν με «παιδεία και νονθεσία Κυρίου» και μορφώθηκε με τα ιερά γράμματα. Αφού μεγάλωσε, αναχώρησε από την Κύπρο και πήγε στην Αίγυπτο, όπου επιδόθηκε στο εμπόριο. Εκεί γνωρίστηκε με

κάποιο Ζακύνθιο εξωμότη-αποστάτη του Χριστιανισμού και προσλήφθηκε στην υπηρεσία του ως γραμματέας του. Κάποια μέρα ενώ βρισκόταν σε κατάσταση μέθης, ύστερα από ξεφάντωμα, πείστηκε και ο Πολύδωρος να αρνηθεί τον Χριστό και να ασπαστεί τον Μωαμεθανισμό. Οταν συνήλθε από τη μέθη «ῆλθεν εἰς τὸν ἑαυτόν του. Ἐλυπήθη πολλὰ διὰ τὸ κακὸν ὃπον ἔπαθε καὶ μετανοῶν καὶ κλαίων πικρῶς, ὡς ἄλλος Πέτρος, ἐπέρνα πάλιν Χριστιανικά». Αφού βρήκε ευκαιρία, μετά από λίγες μέρες κατέφυγε στη Βηρυτό. Εκεί βρήκε τον αρχιερέα, και εξομολογήθηκε με συντριβή καρδίας την αμαρτία του. Ο αρχιερέας, αφού τον παρηγόρησε και τον νουθέτησε, τον έστειλε σε μια μονή στο όρος του Λιβάνου για να «ἥσυχάσῃ ἐκεῖ τὴν μεγάλην Τεσσαρακοστὴν καὶ μετὰ τὸ Πάσχα νὰ ὑπάγῃ καὶ ὁ ἀρχιερεὺς νὰ τὸν μυράσῃ», έτσι ώστε να επανέλθει στην Εκκλησία του Χριστού. Άλλα βλέποντας ο Πολύδωρος τον κίνδυνο από τους Τούρκους στον οποίο θα ἔβαζε τον αρχιερέα αναχώρησε και πήγε στην Ακκρα (Πτολεμαΐδα) της Παλαιστίνης. Εδώ ήθελε να μαρτυρήσει. Στην Ακκρα ο αρχιερέας της πόλης, στον οποίο και κατέφυγε ο Πολύδωρος, τον συμβούλευσε «ὅτι πρέπει νὰ κάμη τὴν ὄμολογίαν τῆς πίστεως, ἐκεῖ ὃπον ἔκαμε καὶ τὴν ἄρνησιν, ἐμβῆκεν (ο Πολύδωρος) εἰς ἓνα καράβι, διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Μισῆρι» (Κάιρο). Τρικυμία τον εξέβαλε στη Γιάφα και από εκεί ἐφυγε για τη Χίο και ύστερα από εμπόδια ἐφθασε στη Σμύρνη «διψῶν νὰ ὑπομείνῃ κἄν ἐκεῖ τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον». Πνευματικοί πατέρες όμως φιβούμενοι διωγμό των χριστιανών, τον συμβούλευσαν να αναχωρήσει για αλλού για το μαρτύριο, γιατί δεν είχε περάσει πολύς καιρός από τότε που μαρτύρησε στη Σμύρνη (26 Μαΐου 1794) ο από Θεσσαλονίκης Αλέξανδρος, χριστιανός που έγινε μάλιστα Δεοβίσης, δηλαδή μουσουλμάνος μοναχός και ομολόγησε και πάλι τον Χριστό και οι Τούρκοι ήταν εξαγριωμένοι «διὰ τὴν καταισχύνην ὃπον τοὺς ἐπροξένησεν». Φθάνει τελικά ο Πολύδωρος «τοῦ Θεοῦ οἰκονομοῦντος» στις 11 Ιουλίου 1794 και πάλι στη Χίο. Κατά πάσα πιθανότητα στη Νέα Μονή, όπου μόναζαν ο από Κορίνθου Μακάριος Νοταράς και Νικηφόρος ο Χίος (ηγούμενος) και οι δύο οσιοί της Εκκλησίας, ασκητικοί και λόγιοι άνδρες που υπήρξαν

«αλείπτες» Νεομαρτύρων, δηλαδή ενίσχυσαν και κατεύθυναν πνευματικά αρκετούς από τους αγίους Νεομάρτυρες. Εκεί ως φαίνεται είναι που κατέληξε και ο Πολύδωρος θεία βουλήσει. Υστερα από πνευματική παρακίνηση, ο Πολύδωρος «παρενθὺς ἄρχισε νὰ ἀγωνίζεται μὲν νηστείας, προσευχάς, γοννκλισίας, παρακλήσεις εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ ἀναγνώσεις καὶ εἰς ἄλλα ψυχωφελῆ βιβλία, ἀλλὰ μάλιστα εἰς τὰ Μαρτύρια τῶν Ἅγιων ὅθεν καὶ εἰς τόσην συντριβὴν ἥλθεν ὁ εὐλογημένος ὥστε ὅπου ἔκλαιε πικρῶς, καὶ πολλὰς νύκτας ἐπέρασεν ἀϋπνος ἀναστενάζων ἐκ βάθους καρδίας καὶ ἐπικαλούμενος τὴν Θεοτόκον εἰς βοήθειαν ὅθεν καὶ εἰς τοὺς ἀκούοντας καὶ ὄρωντας πολὺν οἴκτον ἐκίνει καὶ συμπάθειαν.

Κοντὰ δὲ εἰς ὅλα ταῦτα ἔγραψε καὶ τὰς ἀμαρτίας τον ὅλας, ὅσας ἡμαρτεν ὡς ἀνθρωπος εἰς ὅλην τον τὴν ζωήν, διὰ νὰ μὴν ἀστοχήσῃ καμμίαν, καὶ τὰς ἐξωμολογήθη μὲ μίαν λεπτομερῆ καὶ ἀληθινὴν ἐξομολόγησιν».

Αφού συμπληρώθηκαν σαράντα μέρες πνευματικής προετοιμασίας και μετάνοιας, χρίσθηκε με Άγιο Μύρο και μετάλαβε των Αχράντων Μυστηρίων. Συνοδευόμενος από «ἔνα θεοσεβῆ καὶ ζηλωτὴν ἀδελφὸν» έφθασε την 1η Σεπτεμβρίου στο Κουσάντασι, δηλαδή στη Νέα Έφεσο. Από ἄλλα σχετικά αγιολογικά κείμενα, Μαρτύρια και επιστολές των αγίων Μακαρίου Νοταρά και Νικηφόρου Χίου μπορούμε να υποθέσουμε βάσιμα ότι, ο «ἀδελφὸς» που συνόδευσε τον Πολύδωρο στη Νέα Έφεσο για να μαρτυρήσει ήταν ένας εκ των δύο ή σίγουρα ένας από τους έμπειρους πνευματικούς της Νέας Μονής και συνεργάτης τους στο ιεραποστολικό τους έργο. Ο Πολύδωρος παρουσιάστηκε αμέσως στον μουφτή και ομολόγησε επίσημα ότι καταπτύσσει τον Μωαμεθανισμό και ασπάστηκε και πάλι τον Χριστιανισμό. Το ίδιο έκανε και μπροστά στον καδή, δηλαδή τον ιεροδικαστή. Και οι δύο, μουφτής και καδής, και ἄλλοι Τούρκοι θεώρησαν αρχικά τα λόγια του ως λόγια ανόητου και δεν ἐδωσαν σε αυτά σημασία. Άλλα μπροστά στην επιμονή του αγίου να περιφρονεί τον Μωαμεθανισμό, ἀρχισαν να αντιλαμβάνονται ότι επρόκειτο για ἀνδρα που κινείται από θερμή πίστη και ότι όλα όσα

λέει τα εννοεί. Έτσι προσπαθούν με κολακείες, συμβουλές και υποσχέσεις να πείσουν τον Πολύδωρο να επιστρέψει στο Ισλάμ. Ο Πολύδωρος μένει ακλόνητος στην πίστη του Χριστού και ελέγχει μάλιστα τη θρησκεία του Μωάμεθ. Τότε αρχίζουν τα βασανιστήρια. «Καὶ εὐθὺς προστάζει ὁ κριτῆς νὰ τὸν βαλοῦν εἰς τὴν φυλακήν, καὶ τοὺς πόδας του εἰς τὸ ξύλον, καὶ σίδηρα εἰς τὸν λαιμόν του ... Έκεῖ δὲ εἰς τὴν φυλακήν ἥτον καὶ ἔνας νέος φυλακωμένος, δόστις ἔμελλε νὰ ἔβγῃ ἀπὸ τὴν φυλακήν εἰς τοῦτον ἐπαράδωκεν ὁ Μάρτυς τὸν σταυρὸν ὃπον εἶχεν εἰς τὸν τράχηλόν του· διὰ νὰ μὴν τὸν καταπατήσουν καὶ τὸν περιπαίξουν οἱ ἀλλόπιστοι, καὶ ὀλίγους παράδες ὅπον ἐβαστοῦσε ἐπάνω του, λέγοντάς του, δὸς ταῦτα εἰς τοὺς ἵερεῖς καὶ εἰπέ τους νὰ παρακαλοῦν τὸν Θεόν διὰ νὰ μὲ στηρίξῃ».

Την άλλη μέρα συνεχίστηκε ο διάλογος με τους Τούρκους κριτές και επισήμους και, αφού και πάλι ο Πολύδωρος έμεινε στερεός στην πίστη του και ομολογούσε Χριστόν, είπαν: «φυλακώσατέ τον φοβερίζοντες, ὅτι ἔχουν ἀπόφασιν αὐτοῖς νὰ τὸν κρεμάσουν καὶ νὰ συλλογισθῇ· καὶ ἔβαλαν πάλιν τὸν κατὰ ἀλήθειαν μέγαν, καὶ καρτερόψυχον ἀθλητὴν εἰς τὴν φυλακήν, ἔως τὴν ἄλλην ἐξέτασιν. Τὸ βράδυ ἐπρόσταξεν ὁ κριτῆς νὰ τὸν τιμωρήσουν, καὶ ἐδῶ ἀς στοχασθῇ καθ' ἔνα τοιοῦτον γένος, ὡσὰν ἐκεῖνο, τί λογῆς ὡρμησαν, κατεπάνω του, λαβόντες παρὰ τοῦ ἐξουσιαστοῦ ἄδειαν· σχεδὸν δῆλην τὴν νύκτα ἐκείνην μὲ διαφόρους τρόπους ἐβασάνισαν τὸν εὐλογημένον. Ἄλλοι ἔφερναν τοῦβλα ἀναμμένα, καὶ τὰ ἔβαζαν εἰς τοὺς ὕμους καὶ εἰς τὰς μασχάλας τοῦ Μάρτυρος· ἄλλοι ἔφεραν τάσι πυρακτωμένον καὶ τοῦ τὸ ἐφόρεσαν εἰς τὴν κεφαλὴν ὡσὰν σκούφιαν, κάποιοι δὲ ἄλλοι, πλέον ἀνηλεεῖς καὶ ἀσπλαχνοί, μὴ ἀρκεσθέντες εἰς αὐτά, ἔφεραν καὶ σύρμα σιδηρένιον, (τὸ λεγόμενον τέλι κοινότερον) καὶ τὸ ἐσπρωξαν εἰς τὸ κρύφιον μέλος· καὶ ἐδῶ κατὰ ἀλήθειαν στοχάζομαι, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ὡς ἐχθροὶ καὶ ἀσπλαχνοί ἐθεράπευναν μὲ αὐτὰς τὰς βασάνους τὸν θυμόν τους καὶ τὴν κακίαν, ἀπέβαιναν δὲ ὅλα κατὰ τὸν πόθον τοῦ Μάρτυρος· εἶχε γὰρ ὁ μακάριος πολὺ μῖσος εἰς τὴν βδελυκτὴν ἐκείνην σφραγίδα τῆς περιτομῆς καὶ ὅσον ἐστοχάζετο, πῶς εἶχεν ἐπάνω του τέτοιον μίασμα, ὅλον

ἡγανάκτει καὶ πικρότατα ἀναστέναζε καὶ μὲ ἄκρον πόθον ἐζήτει νὰ τὸ ἀποτρίψῃ ἀπὸ ἐπάνω του».

Σημέρωσε η 3η Σεπτεμβρίου, ημέρα Κυριακή «καὶ τὸν ἐρωτοῦν· ἥλθες εἰς τὸν ἑαυτόν σου, ἐμετανόησες; καὶ ὁ Μάρτυς· ἔγὼ σᾶς εἶπα, ὅτι εἰς τὸν ἑαυτόν μου εἴμαι, τὸν νοῦν μου τὸν ἔχω· τί μὲ πειράζετε; πάλιν τοῦ λέγοντος, ἀλλον καιρὸν πλέον δὲν ἔχεις διὰ νὰ συλλογισθῆς· ἔφθασε τὸ τέλος σου· καὶ ὁ Μάρτυς πραείᾳ φωνῇ, ἀπεκριθῇ ἔγώ τὸν Ἰησοῦν μου δὲν τὸν ἀρνοῦμαι, Χριστιανὸς ἐγεννήθην, Χριστιανὸς θέλω νὰ ἀποθάνω· καὶ αὐτοί, αἱ παιδὶ μου τοῦ λέγοντος, καιρὸς δὲν ἔμεινεν ἀλλος, ἔχομεν νὰ σὲ κρεμάσωμεν· τὸ ἡξεύρω, ἀπεκρίθῃ ὁ Μάρτυς, καὶ αὐτοὶ· δὲν λυπεῖσαι τὴν παλληκαριάν σου, τὴν εύμορφίαν σου, τὴν νεότητά σου; αὐτὸς ἀπεκρίθῃ· αὐτὰ ὅλα εἴναι ματαιότης· τὸν Ἰησοῦν μου, τὸν Ἰησοῦν μου θέλω· Χριστιανὸς εἴμαι, Χριστιανὸς θέλω ν' ἀποθάνω· δὲν ἀρνοῦμαι τὴν πίστιν μου, δὲν ἀρνοῦμαι τὸν Ἰησοῦν μου. Καὶ αὐτοὶ πάλιν τοῦ λέγοντος· αἱ παιδὶ μου, νὰ ἡ φοῦρκα, στοχάσον τι ἔχεις νὰ χάσης· τοῦ ἔδειξαν καὶ τὸ σχοινίον. Ο Μάρτυς τοὺς λέγει· αὐτὸς ζητῶ καὶ ἔγώ».

«Ω ἀνδρεία μαρτυρική! ... Τὸν ἄρπαξαν λοιπὸν μὲ ὄρμὴν καὶ ἀγριότητα, ἔβγαλαν τὰ φορέματά του, ἔδεσαν ὀπίσω τὰς χεῖράς του, ἔβαλαν τὴν θηλίαν εἰς τὸν λαιμὸν του καὶ τὸν ἐπαράδωσαν διὰ νὰ κρεμασθῇ· ἀλλοι ἔτρεχαν ἐμπρός, ἀλλοι ὀπίσω, ὅλοι τους ἔκαμναν μίαν μεγάλην σύγχυσιν ἀνάμεσόν τους ἐπὶ τούτουν, τάχα διὰ νὰ δειλιάσῃ ὁ Μάρτυς. Αὐτὸς δὲ ὅλον τὸ ἐναντίον ἔμενεν ἄφοβος παντελῶς καὶ ἀκατάπληκτος· ὅθεν καὶ μυκτηρίζοντάς τους ὡς ἄφρονας, εἶπε πρὸς αὐτούς· ὡς ἀσύνετοι, ἔγὼ ἥλθα μόνος μου αὐτόκλητος, καὶ τώρα φοβεῖσθε νὰ μὴν φύγω; φορῶν δὲ ὁ Μάρτυς τὴν φοῦρκαν εἰς τὸν λαιμὸν ὡς καταδίκος καὶ ἔχων δεδεμένας τὰς χεῖρας, ἥλθεν εἰς τὸν τόπον τῶν καταδίκων· καὶ πάλιν ἀλλοι ἔτοιμαζαν τὸν τόπον, ἀλλοι τὸν ἐρωτοῦσαν ἀν ἐμετανόησεν. Ο δὲ Μάρτυς τοὺς ἀπεκρίθη μὲ τὴν αὐτὴν ἄφοβίαν ... τριπλασιάζοντας ἐν ταύτῳ τὴν ὄντως μακαρίαν καὶ ἀγίαν ταύτην φωνήν, Χριστιανός, Χριστιανός, Χριστιανός εἴμαι. Τότε σηκώσαντες αὐτὸν ἀπὸ τὴν γῆν, ἔτραβησαν τὸ σχοινίον καὶ οὕτως ἔλαβεν ὁ ἀοίδιμος Πολύδωρος τὸν δι' ἀγχόνης Μαρτυρικὸν στέφανον. Ἐκείνην δὲ τὴν νύκτα τινὲς ἐξ αὐτῶν

ἀπὸ μιᾶς ἀπάνθρωποι, χωρὶς νὰ ἐντραποῦν καν αὐτὴν τὴν ιδίαν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπῆραν τὰ ροῦχα τοῦ Μάρτυρος, καὶ ἄφησαν ὅλογνυμνον τὸ Ἀγιον λείψανον καὶ τὴν ἡμέραν ἔδεσαν μόνον μὲ ἔνα παλαιόπανον τὰ κρύφια μέλη του. Ἐπειτα μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐπρόσταξαν ἔνα Χριστιανὸν νὰ τὸν κατεβάσῃ ἀπὸ τὴν κρεμάλαν· ἔβαλαν δὲ καὶ δύο ἀράπηδες καὶ τὸν ἐστήκωσαν μὲ τὴν σκάλα, καὶ ὅμοιος Τοῦρκοι ὀλίγοι καὶ μερικοὶ Χριστιανοί, τὸν ἔθαψαν ἐπάνω ἀπὸ τὰ μνήματα τῶν Ἀρμενίων, καὶ εἰς μὲν τοὺς Χριστιανοὺς ἔγινεν ὁ Μάρτυρος μέγας στηριγμὸς εἰς τὴν εὐσέβειαν, εἰς δὲ τοὺς Ὁθωμανοὺς ἔγινε τόση μεγάλη καταισχύνη, ὅπου ἄλλην φοράν δὲν τοὺς ἡκολούθησε τοιαύτη· ὅθεν μερικοὶ ἀπὸ αὐτούς, ἐντόπιοι, θαυμάζοντες ἔλεγον· τοῦτο ἀληθῶς ἦτον μεγάλον πρᾶγμα· τούτη ἡ ἀνδρεία δὲν ἐστάθη εἰς ἄλλον· ποῖος ἡξεύρει τὰς κρίσεις τοῦ Θεοῦ;

Αὐτὸς εἶναι ἀδελφοὶ τὸ ἀνδρειωμένον καὶ γενναιότατον Μαρτύριον τοῦ Ἀγίου Μάρτυρος Πολυδώρου».

Ο διάκονος Χρυσόστομος Κυκκώτης, μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος Α', είχε γράψει σε ἀρθρο του «Κύπριοι Ἅγιοι ἐπὶ Τουρκοκρατίας», Δελτίον τῆς Ιστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Εταιρείας τῆς Ἑλλάδος 11 (1956) 282-284, καὶ τα εξῆς: «Ἄν παραλληλίσωμεν τὸ μαρτύριον τοῦ Ἀγίου Πολυδώρου μὲ ἀρχαῖα μαρτύρια θα ἴδωμεν ὅτι ὅμοιάζουν πολύ. 1) Ἡ αὐθόρυμητος προσέλευσις εἰς τὸ μαρτύριο ..., 2) Τὸ θάρρος μετὰ τοῦ ὅποιου ὁ μάρτυρις ἐβάδισε πρὸς τὸν θάνατον καὶ ἀντιμετώπισε τὰς φοβερὰς βασάνους ... 3) Ἡ τιμὴ πρὸς τὸ λείψανον τοῦ Ἀγίου καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπορευομένη θαυματουργικὴ δύναμις ...». Όσον αφορά μάλιστα στο τελευταίο σημείο, στο Μαρτυρολόγιον καταγράφεται καὶ το εξῆς θαύμα, το οποίο διηγήθηκε «ὅ εἰς τοῦτο (το θαύμα) ὑπηρετήσας ἀξιόπιστος ιερομόναχος». Στη Νέα Έφεσο, εκεί που μαρτύρησε ο ἄγιος, υπήρχε ἔνας χριστιανός που βασανίζοταν από φοβερό δαιμόνιο· «βλέποντας αὐτὸν ὁ ρήθεὶς ιερομόναχος, ὁ ὅποιος εἶχε μέρος ἀπὸ τὰ Ἀγια λείψανα καὶ μέρος ἀπὸ τὸ σχοινίον, μὲ τὸ ὅποιον ἐκρέμασαν τὸν Μάρτυρα Πολύδωρον» μετέβη στην οικία του δαιμονιζομένου. Μόλις εισήλθε σε αυτή, το δαιμόνιο εξαγριώθηκε, φωνάζοντας με το στόμα του δαιμονιζομένου: «έκαηκα, ἐπειδὴ μοῦ ἔφερες

έδω τό δάκτυλον καὶ τὸ σχοινίον τοῦ Μάρτυρος Πολυδώρου· καὶ οὕτω φωνάζων ἐβγῆκεν ἀπὸ τὸν πάσχοντα καὶ ἔμεινεν εἰς τὸ ἔξης ὁ ἄνθρωπος ὑγιῆς καὶ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐνοικούσης μετὰ Θάνατον εἰς τὰ τίμια λείψανα τοῦ Ἁγίου αὐτοῦ Μάρτυρος Πολυδώρου».

2β. Επιπρόσθετες πληροφορίες για τον Ἅγιο Νεομάρτυρα Πολύδωρο από άλλες αγιολογικές πηγές

Α) Όπως προαναφέρθηκε, ο από Κορίνθου Ἅγιος Μακάριος ο Νοταράς, ο οποίος, αφού παραιτήθηκε από το επισκοπικό αξίωμα, μόνασε στη Νέα Μονή της Χίου, υπήρξε ἔνας των πνευματικών του Νεομάρτυρα Πολυδώρου, ὅταν βρισκόταν στη Χίο. Την πνευματική σχέση του Νεομάρτυρα Πολυδώρου και του Ἅγιου Μακαρίου επιβεβαιώνει και ο Αθανάσιος ο Πάριος στο ἔργο του *Βίος*. Ο Πάριος λέγει τα εξής ενδιαφέροντα: «Ο Ἅγιος Μακάριος ἐδέχετο, λέγω, πάντας καὶ πρὸς τοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνας ἥλειφε πάντας, ὅχι μοναχὰ μὲ λόγον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα, ἐπειδὴ καὶ δὲν τοὺς ἔλεγε μοναχὰ πέντε δέκα λόγια πρὸς ἐμψύχωσιν καὶ νὰ τοὺς ἀπολύῃ, ἀλλὰ τοὺς ἐκράτει ἐκεῖ πλησίον του ἡμέρας πολλὰς καὶ τοὺς ἐγύμνιαζε μὲ νηστείας καὶ προσευχᾶς μὲ γονυκλισίας, μὲ δάκρυα καὶ στεναγμούς, ἔως ὅτι ἄναπτεν εἰς τὰς ψυχὰς των τὸ πῦρ τῆς θείας ἀγαπήσεως καὶ ἔδειξεν μάλιστα ὁ Πολύδωρος ἐκεῖνος ὁ Κύπριος ὅτι ἡσθάνθη εἰς τὸν ἔαυτόν του τὴν καλὴν (αλλοίωσιν) καὶ ἐσπέρας ἔξω ἀπὸ τὴν πόρταν τοῦ ξενοδοχείου ἐφώναζε τρεῖς φοραῖς. Ο Θεὸς συγχωρήσοι σας διὰ τὸ καλὸν ὅπου μοὶ κάμνετε. Καὶ ἄλλην φορὰν ζητώντας τον ὁ γέροντας Ιάκωβος διὰ νὰ ἔλθῃ νὰ φάγῃ ψωμί, τὸν εὔρεν εἰς ἄλλον μέρος κλαίοντα καὶ ὀλολύζοντα καὶ στραφεῖς ἀνήγγειλε τῷ γέροντι ὅτι εἰς τὸ δεῖνα μέρος κάθηται καὶ κλαίει. Άφες τον, εἶπεν ὁ Πατήρ, ἀς κλαίη· αὐτὸς μόνον ὁ κλαυθμὸς εἶναι θεάρεστος καὶ σωτήρια πρόξενος».

Ο Ἅγιος Μακάριος ο Νοταράς, ἐστειλε μια επιστολή περίπου ογδόντα ημέρες μετά το μαρτύριο του Ἅγιου Πολυδώρου, στις 24 Νοεμβρίου 1794, στον Σκευοφύλακα της Μονής Σινά, ιερομόναχο Ραφαήλ. Ο Ἅγιος Μακάριος σε αυτή του την επι-

στολή ονομάζει τον ιερομόναχο Ραφαήλ τον Σιναϊτη ως τον πνευματικό γέροντα του Νεομάρτυρα Πολυδώρου και αυτόν, τον Νεομάρτυρα, ως πνευματικό του τέκνο. Πότε, πού και πώς οι δύο, πνευματικός πατήρ και υιός, είχαν αυτή την πνευματική σχέση είναι αδύνατο να προσδιοριστεί. Διαφαίνεται από την επιστολή όμως ότι αυτή θα υπήρχε πριν την άρνηση του Χριστού από τον Πολύδωρο. Υπενθυμίζεται ότι ο νεαρός Πολύδωρος ασχολούνταν με το εμπόριο στην Αίγυπτο και εκεί ήταν που αρνήθηκε την πίστη του στον Χριστό.

Άλλο σημαντικό στοιχείο που παρέχει η επιστολή είναι ότι ο άγιος Μακάριος κατέγραφε «πάντα ἐπὶ λεπτοῦ τὰ κατορθώματά του (Πολυδώρου) ἀπ' ἀρχῆς ἔως τέλους, ἐν εἰδεὶ ὑπομνήματος». Το υπόμνημα αυτό αναφέρει πως το κατέγραψε και το απέστειλε στους Σιναϊτες πατέρες και μάλιστα στον γέροντα Ραφαήλ, ώστε «καὶ ἐὰν ἐλυπήθητε εἰς τὴν ἥτταν ὃποῦ ἔπαθεν (δηλαδή την άρνηση του Χριστού), εὐφράνθητε εἰς τὴν νίκην ὃποῦ ἔκαμεν». Μάλιστα αναφέρει ο άγιος Μακάριος στην επιστολή του ότι ο Μάρτυρας «πολλάκις παρήγγειλέ μοι νὰ τῆς δώσω (δηλ. της οσιότητας του γέροντα Ραφαήλ) τὰ εὐαγγέλια τῆς καλῆς του ὄμολογίας διὰ νὰ μετατραπῇ ἡ λύπη τῆς εἰς χαράν». Και το σημαντικό επίσης είναι πως ο άγιος Μακάριος καταλήγει την επιστολή του ως εξής: «πρὸ πάντων ἀς χαίρη καὶ εὐφραίνεται ὁ γέροντάς του κῦρος Ραφαήλ, ὃποῦ ἐπλούτισεν πνευματικὸν υἱὸν μάρτυρα καὶ πρέσβυτον πρὸς Κύριον ἀκοίμητον· ἐξ οὐ πέμπω ἀντὴ χάριν εὐλαβείας μέρος τοῦ ὑποκαμίσον τον καὶ τῆς ἀγχόνης του».

Στην απαντητική επιστολή του, ημερομηνίας 20 Μαρτίου 1795, ο ιερομόναχος Ραφαήλ Σιναϊτης εκφράζει τη μεγάλη του χαρά που «ἐδοκίμασεν ἡ ταπεινὴ ψυχή» του για τα όσα πληροφορήθηκε στην επιστολή του αγίου Μακαρίου που «ἐσυντρόφευεν τὰ ἄθλα καὶ ἀριστείας τοῦ ὄντως μακαρίου καὶ ἀειμνήστον Πολυδώρου». Από την αναφορά αυτή πληροφορούμαστε ότι ο Ραφαήλ παρέλαβε και το υπόμνημα (*Bίο-Μαρτύριο*) για τον Νεομάρτυρα, καθώς και το υποκάμισό του και μέρος του σχοινιού της αγχόνης του μαρτυρίου. Επίσης προχωρεί και κατο-

νομάζει ως κατεξοχήν πνευματικό πατέρα του Νεομάρτυρα Πολυδώρου όχι τον εαυτό του αλλά τον ἄγιο Μακάριο, γιατί «καὶ διὰ λόγων (του) πνευματικῶν καὶ εὐχῶν ἵερῶν ὀδήγησε καὶ ἐνίσχυσε τὸν μακαρίτην νὰ τελειώσῃ τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα καὶ νὰ ὑπομείνῃ ἀνδρείως τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον».

Και καταλήγει ο ιερομόναχος Ραφαήλ στη δική του επιστολή με το εξής αξιοσημείωτο «μετ' ὅπου πολὺ ἔρχεται ἀπὸ Κύπρου καὶ ὁ ἀντάδελφος τοῦ μακαρίτου ἐν Ιερομονάχοις κῦρο Χρύσανθος, τὸν ὃποιον δὲν θέλω λείψω νὰ κάμω κοινωνὸν καὶ τῶν ἵερῶν τῆς εὐχῶν καὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἀθλῶν τοῦ ἀντάδελφου του καὶ τῶν χάριν εὐλαβείας πεμφθέντων μερῶν τῆς τε ἀγχόνης καὶ τοῦ ὑποκαμίσουν ἀντοῦ».

β) Στο Νέο Μαρτυρολόγιον που εξέδωσε ο ἄγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης το 1799 καταγράφεται και το Μαρτύριο του Νεομάρτυρα Θεοδώρου του Βυζάντιου, ο οποίος μαρτύρησε στη Μυτιλήνη στις 17 Φεβρουαρίου 1795, δηλαδή μόλις ἔξι μήνες μετά το μαρτύριο του Πολυδώρου. Το Μαρτύριο κατέγραψε ο Νικηφόρος Χίος, που είναι και ο πιθανότερος συγγραφέας του Μαρτυρίου του αγίου Πολυδώρου. Παραθέτουμε από το Μαρτύριο του Θεοδώρου τα εξής, με δικούς μας υπότιτλους:

Ο ἄγιος Πολύδωρος παράδειγμα προς μίμηση

«Ἀπὸ τότε ἄρχισε νὰ κατανύγεται (ο Θεόδωρος) καὶ νὰ ποθῇ τὸ μαρτύριον, ἀκούοντας μάλιστα τὸ γενναιῶν μαρτύριον καὶ τὰς ἀριστείας τοῦ πρὸ αὐτοῦ μαρτυρήσαντος ἀγίου Πολυδώρου (τὰ ὅποια ἥκουε σχεδὸν κάθε ἡμέραν), καὶ ἀπὸ ἡμέραν εἰς ἡμέραν ηὑξανε εἰς αὐτὸν ἡ κατάνυξις καὶ ὁ πόθος τοῦ μαρτυρίου».

Ο Θεόδωρος επικαλείται την ενίσχυση του αγίου Πολυδώρου

«Μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Πολύδωρε, δὲν μὲ βλέπεις, ἀδελφέ μου, ποῦ καὶ εἰς ποιὰν ἀνάγκην εύρισκομαι; Σὺ ἀδελφέ, ἥσουν ὅμοιοπαθὴς μὲ ἐμένα τὸν ἀθλιὸν, καὶ διατί δὲν μὲ ἀκούεις; Άλλ' ὡς φαίνεται, ἀδελφέ μου, σὺ εύρισκόμενος εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου μας ἀλησμόνησας τὰ γῆνα· ἐγώ, ἀδελφέ μου, πιστεύω ὅτι εὔρες παρρησίαν πρὸς τὸν Κύριον, διὰ τὸν πολύν σου πόθον ὅπον εἶχες εἰς τὸ μαρτύριον, τὸν ὃποιον ἐγὼ δὲν ἔχω, καὶ

δεήθητι τοῦ Κυρίου μετὰ τῶν συμμαρτύρων σου, νὰ μοῦ δώσῃ δύναμιν νὰ ὑποφέρω τὰ βάσανα τοῦ μαρτυρίου· ναὶ, ἀδελφέ μου, ναὶ, Πολυδωρέ μου, βοήθησόν μοι εἰς τὴν ἀνάγκην μου ταύτην. Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με τὸν ἀρνητήν σου».

Στο τελευταίο απόσπασμα που παραθέτουμε καταγράφεται μια πολύ σημαντική πληροφορία. Ο προσερχόμενος στο μαρτύριο Θεόδωρος παρακαλεί τον συνοδό του, με τον οποίον βρίσκονταν μαζί σε καϊκι και ξεκίνησε από τη Χίο, να πάει να βρει τους γονείς του και να τους παρηγορήσει, όπως έκανε και με τους γονείς του Πολυδώρου. «Καὶ ἀν μὲ ἀγαπᾶς, ὡς λέγεις, θέλω νὰ φυλάξῃς τὴν ὑπόσχεσιν ὅπου μοῦ ἔκαμες μέσα εἰς τὸ καϊκι, ἥγουν θέλω νὰ ὑπάγης μετὰ τὸν θάνατόν μου νὰ ἀνταμώσῃς τοὺς γονεῖς μου διὰ τὴν ἀγάπην μου καὶ νὰ τοὺς παρηγορήσῃς, διτὶ πολλὰ τοὺς ἐλύπησα, καὶ πονεῖ δι' αὐτοὺς ἡ ψυχή μου, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ ἀγίου Πολυδώρου ἐπῆγες εἰς τὴν Κύπρον καὶ ἐπαρηγόρησες τοὺς γονεῖς του».

Ποιος ήταν ο συνοδός του Μάρτυρα, ο οποίος στο διάστημα των έξι μηνών από το μαρτύριο του Νεομάρτυρα Πολυδώρου κατάφερε να έρθει στην Κύπρο και να επιστρέψει και πάλι στη Χίο; Τα στοιχεία του συνοδού του Μάρτυρα δεν μας είναι γνωστά και δεν μπορούν να επιβεβαιωθούν. Φαίνεται μάλλον απίθανο να ήταν ο ἀγιος Μακάριος, εξαιτίας του προχωρημένου της ηλικίας του. Δεν αποκλείεται να ήταν ο Νικηφόρος ο Χίος, ηγούμενος της μονής, πιθανότερο όμως φαίνεται να ήταν ένας των έμπειρων πνευματικών και έμπιστων πατέρων της μονής.

Τα ιερά λείψανα και η τιμία κάρα του Νεομάρτυρα Πολυδώρου

Όπως προαναφέρθηκε, πολύ νωρίς τα ἀγια λείψανα του Πολυδώρου τιμήθηκαν από τους πιστούς και πνευματικούς πατέρες. Ήδη, καταγράφηκε στον *Bίο το Θαύμα της ίασης του δαιμονιζόμενου με τη χάρη του ιερού λειψάνου του αγίου στην Νέα Έφεσο*, την πόλη που μαρτύρησε.

Στην Κύπρο διασωζόταν και φυλασσόταν τεμάχιο του ιερού λειψάνου του αγίου από απογόνους του στη Λευκωσία. Το 1935 μάλιστα ο Παρθένιος Κυριομίτης, αναφέρει την πληροφορία αυτή στο περιοδικό *Ἀπόστολος Βαρνάβας*, όπως επίσης

και ότι «ἀπόγονος ἐκ μητρὸς τοῦ Νεομάρτυρος – ὁ ἐκ Λευκωσίας Κ. Πολύδωρος Ἰωαννίδης – ἔχει εἰς τὴν κατοχήν του παλαιὸν Μαρτυρολόγιον, τὸ ὄποιον ἐκληροδοτήθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν προγόνων του με τὴν χειρόγραφον ἐπ' αὐτοῦ σημείωσιν “αὐτὸν (το βιβλίο) ὅποιος κάμνει τὴν ἔορτὴν αὐτὸς θὰ τὸ ἔχῃ”». Στην Παλαιά Λευκωσία, στη Λαϊκή Γειτονιά, στην ενορία του Τρυπιώτη, δεικνύεται, ανάμεσα σε άλλα σε νεοαναγερθέντα σπίτια, ο τόπος όπου κατά την παράδοση διέμενε η οικογένεια του αγίου Πολυδώρου.

Στη Νέα Έφεσο φυλάσσονταν τα ιερά λείψανα και η τιμία κάρα του Νεομάρτυρα Πολυδώρου ως πολύτιμο κειμήλιο. Επίσης φυλασσόταν και μέρος του σχοινιού της αγχόνης του Μάρτυρα. Οι Νεοεφέσιοι τιμούσαν πολύ τον ἀγιο Πολύδωρο στην πόλη τους, μέχρι που εκδιώχθηκαν από τους Νεότουρκους κατά τη Μικρασιατική καταστροφή το 1922. Ο τότε Τοποτηρητής της Ιεράς Μητροπόλεως Εφέσου Πρωτοσύγκελος Κύριλλος Ψύλλας, καταφεύγοντας στην Ελλάδα κατόρθωσε να μεταφέρει μαζί του τον πολυτιμότερό του θησαυρό, την τιμία κάρα του αγίου Πολυδώρου. Την απέθεσε συν τω χρόνω στον ναό της Αγίας Αικατερίνης στην Πλάκα Αθηνών και εκεί τελούσε κάθε χρόνο τη γιορτή του αγίου. Ο ίδιος συνέθεσε και μερικούς ύμνους προς τον ἀγιο, στους οποίους τον υμνεί ως «Κύπρου καύχημα» και «Κύπρου ἀπροσμάχητον βοηθόν».

Μεταφορά της τιμίας κάρας στην Κύπρο

Το 1968 με πρωτοβουλία και ενέργειες του τότε Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' η τιμία κάρα του Κυπρίου αγίου Πολυδώρου μεταφέρθηκε από την Αθήνα στη γενέτειρά του Λευκωσία, και μάλιστα εναποτέθηκε για προσκύνημα στον ιερό ναό Τρυπιώτη, όπου και η ενορία του αγίου Πολυδώρου. Η αγία κάρα, την οποία είχε συνοδεύσει από την Αθήνα προς την Κύπρο και ξανά πάλι πίσω ο τότε Χωρεπίσκοπος Κωνσταντίας Χρυσόστομος (μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Κύπρου), παρέμεινε στην Κύπρο από τις 23 Οκτωβρίου μέχρι 26 Νοεμβρίου 1968 προς προσκύνημα.

Ο νέος ιερός ναός του Αγίου Πολυδώρου στο Καϊμακλί

Στο Καϊμακλί, πολύ κοντά στη νεκρή ζώνη, στην περιοχή που είναι πιο γνωστή ως Βόρειος Πόλος, ανεγέρθηκε ο πρώτος ναός στην Κύπρο αφιερωμένος στον άγιο Πολύδωρο. Ο ναός του Αγίου Πολυδώρου εγκαινιάστηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Χρυσόστομο Β' την 1η Σεπτεμβρίου 2012. Τις ημέρες εκείνες είχε μεταφερθεί και πάλι η τιμία κάρα του αγίου Πολυδώρου από την Αθήνα, προς προσκύνηση από χιλιάδες πιστούς.

3. Ο άγιος Νεομάρτυρας Μιχαήλ ο Κύπριος

Ο Νεομάρτυρας Μιχαήλ ο Κύπριος είναι ένας από τους γνωστούς Κύπριους Νεομάρτυρες. Μαρτύρησε και αυτός εκτός Κύπρου, στις 6 Απριλίου 1836, μαζί με άλλους τέσσερις νέους ομολογητές της Ορθοδοξίας, στη Μάκρη της Θράκης, πόλη που βρίσκεται κοντά στην Αλεξανδρούπολη, στα διοικητικά όρια της οποίας υπαγόταν η Σαμοθράκη.

Τις πληροφορίες για τον βίο και το μαρτύριο του Μιχαήλ αντλούμε πρώτα από την Ακολουθία τῶν ἐκ τῆς Σαμοθράκης νήσου πέντε νεοφανῶν Μαρτύρων Μανονήλ, Γεωργίου, Μιχαήλ, Θεοδώρου καὶ Γεωργίου ἐν Μάκρῃ κωμοπόλει τῆς Θράκης ἀθλησάντων ἐν ἔτει ,αωλστ' (1836), συνταχθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν μοναχοῖς Ἰακώβου Αγιορείτου διὰ προτροπῆς τοῦ κ. Ανθίμου ἐπισκόπου Τραϊανούπολεως. Ο μοναχός Ιάκωβος ἦταν μοναχός του μετοχίου Αγιος Αθανάσιος Σαμοθράκης, της Ιεράς Μονής Ιβήρων Αγίου Όρους και, εκτός από την Ακολουθία τῶν Νεομαρτύρων, ἔγραψε και Λόγον διηγηματικὸν και ἔγκωμιαστικὸν εἰς τὸν Αγίους Πέντε Νεομάρτυρας τοὺς ἐκ Σαμοθράκης, ο οποίος και συνεκτυπώθηκε με την Ακολουθία. Και τα δύο ἔργα γράφηκαν το 1843, δηλαδή μόλις 7 χρόνια μετά το μαρτύριο των αγίων. Σκοπός της Ακολουθίας ἦταν να τιμηθούν

στη Σαμοθράκη οι άγιοι, το δε εγκώμιο εκφωνήθηκε την ίδια χρονιά στην πανήγυρη των αγίων, για να εξυμνήσει τον βύο και το μαρτύριό τους. Ο Επίσκοπος Τραϊανούπολεως Ανθιμος που προαναφέρθηκε, έζησε και ο ίδιος τα γεγονότα του μαρτυρίου των αγίων. Και τα δύο αυτά στοιχεία, δηλαδή, α) το ότι γράφονται τόσο η Ακολουθία όσο και ο Εγκωμιαστικός Λόγος πολύ νωρίς μετά το μαρτύριο από κάποιον που ζει στον τόπο του μαρτυρίου και β) ότι και τα δύο γραπτά εγκρίνονται από τον Επίσκοπο της περιοχής, αυτόπτη των γεγονότων, καθιστούν τις δύο πηγές αξιόπιστες. Επίσης αξιόπιστο τεκμήριο είναι και εικόνα από τον Καθεδρικό ναό της Σαμοθράκης, της εποχής εκείνης, που εικονίζει τους πέντε Νεομαρτυρες και με την επιγραφή ότι αυτοί μαρτύρησαν στις 6 Απριλίου 1836.

Η τιμή βέβαια των Νεομαρτύρων τόσο νωρίς και μάλιστα στον επί του ονόματός τους ναό στη Σαμοθράκη, τόπο καταγωγής τους – πιθανόν να πρόκειται για το ίδιο το σπίτι του αγίου Μιχαήλ το οποίο μετατράπηκε σε ναό επ' ονόματί τους –, αλλά και στη Μάκρη της Θράκης, τόπο του μαρτυρίου, λειτουργούν ως σαφή τεκμήρια της αγιότητας των πέντε Νεομαρτύρων. Τα στοιχεία για τον βίο του αγίου Μιχαήλ του Κυπρίου είναι ελάχιστα. Μέσα στην Ακολουθία προβάλλεται ως «πάνσοφος Μιχαήλ τῆς Κύπρου βλάστημα», «στερρὸς κλεινὸς Μιχαήλ», ενώ σε άλλες περιπτώσεις τον αναφέρει και ως «Μιχαήλον». Από ποιο ακριβώς μέρος της Κύπρου καταγόταν δεν γνωρίζουμε, ούτε και αναφέρεται στο Εγκώμιο. Ούτε και πότε και πώς βρέθηκε στη Σαμοθράκη. Όμως η καταγωγή του Μιχαήλ είναι σίγουρα κυπριακή· το τονίζει και το Εγκώμιο: «Ο δὲ Μιχαὴλ κατήγετο ἀπὸ τὴν περιφῆμον Κύπρον». Οι υπόλοιποι τέσσερις, Μανουήλ, Θεόδωρος, Γεώργιος και νεότερος Γεώργιος «ήσαν γεννήματα και θρέμματα τῆς νῆσου Σαμοθράκης». «Οντες δὲ νέοι εἰς τὴν ἡλικίαν συνέβη κατὰ τὸ 1821 ἡ θρυλούμενη ἐκείνη ἐπανάστασις, ὅτε ἡ νῆσος αὗτη Σαμοθράκη ἡχμαλωτίσθη ἐλεεινῶς, ἐλθόντων ἀπὸ Αβύδου, Τενέδου καὶ ἄλλων τόπων Ἀγαρηνῶν καὶ φονευσάντων τοὺς Χριστιανὸς κατοίκους Σαμοθράκης, τὰς δὲ γυναικας καὶ παιδία ἀνήλικα ἡχμαλώτισαν καὶ διεμοίρασαν εἰς Ανατολὴν, Εὐρώπην καὶ Αἴγυπτον.

Τότε δή καὶ αὐτοὺς τοὺς τέσσαρας ἡχμαλώτισαν ὅμοιū μὲ τὸν Μιχαῆλον, ὅστις ἦτον ἡλικιωμένος, ἀλλὰ φοβηθεὶς τὸν θάνατον καὶ φιλοψυχήσας ἔξωμοσεν ἐλεεινῶς· τοὺς δὲ τέσσαρας παιδας πωλήσαντες εἰς Τούρκους, τοὺς ἐτούρκισαν καὶ ὁ [μὲν] Μανούήλ πωληθεὶς εἰς Αἴγυπτον ἐδόθη εἰς σχολεῖον Ἀγαρηνῶν καὶ ἔμαθε τὴν Ἀραβικὴν διάλεκτον καὶ γράμματα καὶ ἐγυμνάσθη εἰς τὰ βιβλία τῶν Ἀγαρηνῶν ἀρκετά.

Ἀφ' οὗ δὲ ἔγεινεν εἰρήνη καὶ ἡ Ἑλλὰς ἡλευθερώθη καὶ οἱ αἱχμαλωτισθέντες Χριστιανοὶ ἄλλοι μὲν ἡλευθεροῦντο, ἔτεροι δὲ φεύγοντες κρυφίας ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς ἥρχοντο εἰς τοὺς τόπους τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐχρίοντο καὶ ἡνῶνοντο τοῖς χριστιανοῖς, τότε καὶ οὗτοι οἱ πέντε ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Σαμοθράκην καὶ ἐπαναλαβόντες τὰ πατρικά των κτήματα ἡνώθησαν μὲ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἐχριστιάνιζον».

Καταλαβαίνουμε πως, λόγω των διώξεων, οι τέσσερις νέοι και ο μεγαλύτερος τους, «ἡλικιωμένος» Μιχαήλος, εξωμότησαν και εξισλαμίστηκαν. Έφυγαν ή πουλήθηκαν και κατοικούσαν ως δούλοι και ως μουσουλμάνοι αλλού. Όταν απελευθερώθηκε μερικώς η Ελλάδα επέστρεψαν στη Σαμοθράκη, χρίστηκαν με το Αγιο Μύρο και «ἐχριστιάνιζον», ζούσαν δηλαδή χριστιανική ζωή.

Οι Τούρκοι της Σαμοθράκης τούς κατάγγειλαν στον αγά και τον καδή, οι οποίοι, αφού τους φοβέρισαν, τους πήραν αρκετά χρήματα και αρχικά τούς απέλυσαν. Οι κάτοικοι τους συμβούλευαν να αναχωρήσουν, αλλά εκείνοι «ἀπεφάσισαν ὁμογνωμόνως, ἀνίσως καὶ ἥθελον βιασθῶσιν ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς νὰ μαρτυρήσωσι τὴν καλὴν ὁμολογίαν καὶ ἀποθάνωσι διὰ τὸν Χριστόν».

Στη συνέχεια, όταν ἀλλαξε ο καδής της Μάκρης ἐγινε ξανά καταγγελία, στον Απτουρραχμάν Εφένδη, ο οποίος, αφού τους απείλησε, μπροστά στη στέρεη πίστη των πέντε χριστιανών σκέφτηκε πονηρά, παίρνοντας και αυτός χρήματα και αφήνοντάς τους ελεύθερους. Έπειτα, ανέλαβε τη διοικηση της περιοχής ο Τζελάλ Μπέης, «ὅστις ἦτο τὸ γένος Αλβανός, σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος». Ο Τζελάλ συνωμότησε με τον Απτουρραχμάν και συνέλαβαν τους πέντε νέους ομολογητές,

με βία τούς φυλάκισαν στη Μάκρη και τους έφεραν μπροστά του για ανάκριση. «Οἱ δὲ μάρτυρες ἀπεκρίθησαν μὲ πρόσωπον ἰλαρόν ... Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος ἐθυμώθη ὅλος καὶ πνέων πῦρ πρὸς τοὺς μάρτυρας λέγει τους: Πῶς ἀπετολμήσατε, ἀνόητοι ... Οἱ δὲ μάρτυρες ἀπεκρίθησαν ὅτι, ἡμεῖς, ὡς Ἕγεμῶν, εἰς τὸ ἔξῆς δὲν θέλομεν νὰ ζῶμεν ἀσεβῶς, ἀλλὰ προτιμῶμεν κάλλιον θάνατον πρόσκαιρον παρὰ νὰ κολαζώμεθα αἰώνιας μὲ ἐσᾶς εἰς αἰώνιον κόλασιν· τὰ δὲ ὅσα καλὰ μᾶς ὑπόσχεσθε, ἔχετε αὐτὰ ἐσεῖς· διότι ἡμεῖς αὐτὰ δὲν τὰ θέλομεν, ἐπειδὴ καὶ ἡ πατήθημεν ἀρνηθέντες τὴν ἀληθῆ τοῦ Χριστοῦ πίστιν, ὅπου προξενεῖ ζωὴν αἰώνιον τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύονσι, διὰ τοῦτο ὁμολογοῦμεν σήμερον κατ' ἐνώπιον πάντων ὅτι Χριστιανοὶ εἴμεθα καὶ Χριστιανοὶ θέλομεν ν' ἀποθάνωμεν καὶ μὴν ἐλπίζης ποτὲ νὰ μεταβάλῃς τὴν γνώμην μας».

Ρίχνονται και πάλι στη φυλακή, κακοποιούνται και βασανίζονται, αλλά «καὶ οὕτως εὐρισκόμενοι εἰς τοιαύτην πικράν βάσανον ἔχαιρον οἱ ἀοίδιμοι καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεόν». Είχαν μεγάλο πόθο να κοινωνήσουν των Αχράντων Μυστηρίων και κάποιοι χριστιανοί το πληροφορήθηκαν. Έτσι, σε σύσκεψη που έγινε ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας της Μάκρης, σκέφτηκαν να κατηγορήσουν τον ιερέα τους στους Τούρκους, δήθεν ὅτι χωστούσε λεφτά. Ο ιερέας συνελήφθη και κλείστηκε στη φυλακή. Κατάφερε να βρει τους μάρτυρες και αφού τους εξομολόγησε, τους κοινώησε με τη θεία Κοινωνία που κρυφά μετέφερε μαζί του για τον σκοπό αυτό.

Μετά από τρεις ημέρες ο τύραννος συνεχίζει να ανακρίνει, να προκαλεί και να απειλεί τους Μάρτυρες. Ο Μανουήλ συζητά μαζί του για το Ισλάμ και ομολογεί την πίστη του στον Χριστό. Τα ίδια γίνονται στη συνέχεια και με τους υπόλοιπους. Ο Τζελάλ ζήτησε ἀδεια από την Υψηλή Πύλη για να τους θανατώσει. Η απάντηση μάλλον, ως φαίνεται, δεν ήρθε ποτέ.

«Ἐως ὅτον λοιπὸν νὰ ἔλθῃ ἀπόκρισις ἀπὸ Κωνσταντινούπολιν, εἰς διάστημα ἡμερῶν εἴκοσι καὶ τριῶν εὐρίσκοντο οἱ Ἀγιοι φυλακωμένοι καὶ ἄγενστοι τροφῆς παντελῶς καὶ ἐστερημένοι πάσης σωματικῆς παρακλίσεως ταλαιπωρούμενοι καὶ παιδεύομενοι εἰς τὸ τιμωρητικὸν ἔνλον οἱ ἀείμνηστοι. Καὶ ἄμα ἥλθεν

ή ἀπόφασις [ὅτι] νὰ θανατωθῶσι μὲ τὸν πλέον πικρότατον θάνατον, ώς ύβρισται καὶ καταφρονηταὶ τῆς θρησκείας των, [ὅθεν] ἐπρόσταξεν ὁ ἀπάνθρωπος τύραννος καὶ ἔκαμαν ἀγκυλωτὰ περόνια σιδηρᾶ, λεγόμενα παρ' αὐτῶν τσεγκέλια, τὰ δποῖα ἐκάρφωσαν εἰς ξύλα ὡσαν καταπέλτην καὶ τὰ ἥτοιμασαν νὰ ρίξουν εἰς αὐτὰ τοὺς Αγίους ἀνηλεῶς οἱ αἴμιοβόροι καὶ θηριόγνωμοι.

Καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἥρπασαν οἱ δῆμοι ἀπὸ τὴν φυλακὴν τὸν μάρτυρα Μιχαὴλον ώς γεροντότερον, ἔφεραν εἰς τὸ μέσον τοῦ παζαρίου, καὶ τὸν ἐβίασαν νὰ σαλαβατίσῃ (=να ομολογήσει πίστη στον Αλλάχ, σαλαβάτι: “ένας είναι ο Θεός ο Αλλάχ καὶ ένας ο αυτού προφήτης ο Μωάμεθ”). Ό δε Μάρτυς ἀπεκρίνατο ὅτι ἦτον Χριστιανὸς καὶ δὲν ἥρνειτο τὴν πίστιν του, ἀλλ’ ὕβριζε τὴν θρησκείαν των ἄφοβα. Οθεν θυμωθέντες οἱ δῆμοι ἔβγαλαν τὰ ξίφη των καὶ τὸν κατέκοψαν εἰς λεπτὰ κομμάτια ἵσταμενον ὅρθιον καὶ εὐχόμενον τὸν ἀοιδίμον· καὶ οὕτως ἔλαβε τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου πρῶτος τῶν ἄλλων ὁ μακάριος· ἥτον δὲ ἡμέρα ἔκτη τοῦ Ἀπριλίου, Δευτέρα τοῦ Θωμᾶ.

Τὴν αὐτὴν ὥραν ἔβγαλαν καὶ τοὺς λοιποὺς τέσσαρας μάρτυρας ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ τοὺς ἀπέρασαν ἐπίτηδες διὰ μέσου τῆς ὁδοῦ, ὅπου ἔκειντο τὰ τμήματα τοῦ νεκροῦ σώματος τοῦ Αγίου Μιχαὴλου καὶ ἴδοντες αὐτὸν οἱ Ἀγιοι τελειωμένον εὐχαρίστησαν τὸν Θεόν, ὅπου τὸν ἡξίωσε νὰ τελειώσῃ τὸν δρόμον τῆς ἀληθείας καὶ λαβόντες θάρρος ὅτι θέλημα Θεού είναι νὰ μαρτυρήσωσιν, ἐπορεύοντο τὴν ὁδὸν τῆς ἀθλήσεως χαίροντες καὶ φθάσαντες εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, τὸν μὲν Αγιον Θεόδωρον καὶ μεγάλον Γεώργιον τοὺς ἐκρέμασαν καὶ οὕτως ἔλαβον καὶ αὐτοὶ τὸν στέφανον τῆς ἀθλήσεως.

Τὸν δὲ πολυπαθῆ Μανονὴλ ... τὸν ἔσπρωξεν ὁ δῆμιος καὶ πεσὼν εἰς τὰ τσεγκέλια ἐκαρφώθη σταυροειδῶς, ώς τὰ εἴχασιν ἐπίτηδες: δύο ἥλους εἰς τὸ στῆθος, δύο εἰς τὴν κοιλίαν καὶ ἔτερον εἰς τὸ μέσον.

Ωσαύτως ἔρριψαν καὶ τὸν μακάριον μικρὸν Γεώργιον ... ἐπὶ δὲ τὸν πολύτλαν Γεώργιον ἐλθόντες (την ἀλλη μέρα) ώς εἰδον αὐτὸν ἔτι ζῶντα ἐπυροβόλησεν αὐτὸν εἰς ἐξ αὐτῶν τῶν δημίων εἰς τὴν κεφαλὴν [τοῦ μάρτυρος] μὲ πιστόλι, καὶ οὕτως ἐτελείωσε καὶ αὐτὸς ὁ ἀοιδίμος.

Τότε οι Χριστιανοί λαβόντες τήν ἄδειαν ἔλαβον τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων καὶ ἐνεταφίασαν αὐτὰ ἐντίμως εἰς τὸ ἴδιον μέρος ...

Αὐτὰ είναι τὰ ἡρῷάκα ἀγωνίσματα τῶν πανενδόξων πέντε νεοφανῶν μαρτύρων, οἵτινες είναι τῆς Σαμοθράκης βλαστήματα, Μάκρης τὸ καυχῆμα καὶ Μακεδονίας καὶ Κύπρου σεμινολόγημα, Μαρτύρων ἡ δόξα, ὁρθοδόξων τὸ κλέος, τῶν πιστῶν ἡ καλλονή, τῶν ἀμαρτωλῶν οἱ προστάται, καὶ ἐξαιρέτως τῆς πατρίδος αὐτῶν μέγα καὶ σεμνὸν καὶ περιφανέστατον ἐγκαλλώπισμα, καὶ πρέπει νὰ τοὺς μιμῶνται οἱ συμπατριώται αὐτῶν εἰς τὸν ζῆλον τῆς πίστεως, εἰς τὴν προθυμίαν, εἰς τοὺς ἀγῶνας, εἰς τὴν ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην, ὅπου ἀνάμεσόν τους εῖχασι καὶ δὲν ἔχωρίσθησαν ἔως θανάτου».

Στις 17 Μαΐου 1985 με πατριαρχική Πράξη του Οικουμενικού Πατριαρχείου έγινε και «επίσημα» η αναγνώριση των πέντε Νεομαρτύρων της Θράκης, ώστε η μνήμη τους να εορτάζεται πανορθόδοξα και όχι μόνο στη Σαμοθράκη και τη Μάκρη.

Το 1999 ο υμνογράφος Χαράλαμπος Μπούσιας, κατά προτοπότη του επιμελήτη της σειράς *Κύπρια Μηναῖα Θεολόγου Θεοχάρη Σχίζα*, συνέταξε Ακολουθία ειδικά και μόνο για τον Κύπριο Νεομάρτυρα Μιχαήλ και εκδόθηκε τον ίδιο χρόνο στο Μηναίο Μαρτίου - Απριλίου για να τιμάται από τους Κύπριους πιστούς, στις 6 Απριλίου.

Πανορθόδοξα και ειδικά στη Σαμοθράκη και τη Μάκρη η μνήμη και των πέντε μαζί, που είναι και το πιο σωτό και πιο εύχρηστο, τιμάται ως καθόρισε και η πατριαρχική Πράξη, τη Δευτέρα του Θωμά. Στη Σαμοθράκη σε μικρό ναό, επ' ονόματι των Νεομαρτύρων, βρίσκονται και τα ιερά τους λείψανα.

Τεμάχιο των ιερών λειψάνων του Κυπρίου Νεομάρτυρα Μιχαήλ, δόθηκε από τον Μητροπολίτη Αλεξανδρουπόλεως Άνθιμο, στην πνευματική δικαιοδοσία του οποίου βρίσκεται η Σαμοθράκη, στον Χωρεπίσκοπο Τριμυθούντος Βασίλειο (νυν Μητροπολίτη Κωνσταντίας και Αμμοχώστου). Το τεμάχιο παραχωρήθηκε, όπως τονίζει ο Σεβασμιότατος σε συνοδευτικό γράμμα του ημερομηνίας 28 Απριλίου 2006, «ως ευλογία και σε ενίσχυση των ευσεβών χριστιανών της Κύπρου». Το ιερό τεμάχιο φυλάσσεται σε λειψανοθήκη στη Μητρόπολη Κωνσταντίας στο Παραλίμνι.

ΜΕΡΟΣ Δ

Ένταξη στο Αγιολόγιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας άλλων Κυπρίων Νεομαρτύρων της περιόδου της Τουρκοκρατίας στην Κύπρο (1571-1878)

Η Εκκλησία της Κύπρου στην Α' τακτική συνεδρία της Ιεράς Συνόδου το 2019 και συγκεκριμένα στις 5 Σεπτεμβρίου όρισε Συνοδική Επιτροπή για ένταξη αγίων στο Αγιολόγιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Από τη Συνοδική Επιτροπή κρίθηκε ως προτεραιότητα η σύνταξη εισήγησης προς την Ιερά Σύνοδο και η συμπερίληψη σε αυτή όλων των Κυπρίων Νεομαρτύρων της Τουρκοκρατίας στην Κύπρο (1571-1878).

Οι Νεομάρτυρες αυτοί της Κύπρου, γνωστοί και άγνωστοι, όπως τονίζει η εν λόγω Επιτροπή, τελειώθηκαν μαρτυρικά μέσα στο ισλαμικό περιβάλλον και ομολόγησαν την πίστη τους, όπως και όλοι οι άλλοι Νεομάρτυρες της Τουρκοκρατίας.

Τυτερα από έρευνα και μελέτη στην Εισήγηση αυτή, που πρόκειται εν καιρώ τω δέοντι να κατατεθεί στην Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Κύπρου, προτείνονται προς αγιοκατάταξη στο Αγιολόγιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, Κύπριοι που μαρτύρησαν για την αγία του Χριστού πίστη, από τους οθωμανούς κατά διαφόρους χρόνους.

Σε αυτούς περιλαμβάνονται όσοι μαρτύρησαν στην Κύπρο ιδίως κατά το 1821 και μάλιστα κατά τα φρικτά και άνομα γεγονότα της 9η Ιουλίου, ή λίγο πριν ή και μετά την αποφράδα ημέρα αυτή, το ίδιο δηλαδή έτος κατά το οποίο έγινε η εξέγερση των σκλαβωμένων Ελλήνων στην κυρίως Ελλάδα.

Αναφέρονται στην Εισήγηση της Συνοδικής Επιτροπής οι «Κύπριοι νέοι ιερομάρτυρες Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός, Μητροπολίτες Πάφου Χρύσανθος, Κιτίου Μελέτιος και Κυρηνείας Λαυρέντιος, και μαζί με αυτούς και νέοι ιερομάρτυρες και νεομάρτυρες καθηγούμενοι, κληρικοί, μοναχοί και λαϊκοί που μαρτύρησαν κατά το 1821».

Επίσης προτείνεται για αγιοκατάταξη ο νέος ιερομάρτυρας Μητροπολίτης Νικομηδείας του Οικουμενικού Πατριαρχείου και Λαρνακέας Κύπριος στην καταγωγή (Λάρνακα) Αθανάσιος Καρύδης. Ο Νικομηδείας Αθανάσιος Καρύδης μαρτύρησε την ίδια ημέρα με τον άγιο Νεομάρτυρα Πατριαρχη Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριο Ε', δηλαδή στις 10 Απριλίου 1821.

Ακόμα περιλαμβάνεται στην Εισήγηση αγιοκατάταξης και ο Κύπριος Μητροπολίτης Δημητσάνας Πελοποννήσου Φιλόθεος Χατζής, ο οποίος βρήκε μαρτυρικό τέλος στις φυλακές της Τρίπολης, ύστερα από φρικτά βασανιστήρια από τους Τούρκους, τον Σεπτέμβριο του 1821.

Ανάμεσα στον κατάλογο προς αγιοκατάταξη βρίσκεται και ο Νεομάρτυρας παπα-Ζαχαρίας, εφημέριος του ναού Παναγίας Παραλιμνίου, της γνωστής εικκλησίας της Παναγιώτισσας στον Πρωταρά, ο οποίος μαρτύρησε στην Αμμόχωστο γύρω στο 1660.

Επίσης, ο ιεροδιάκονος Νεομάρτυρας Γαβριήλ, ο επονομαζόμενος Μακρύδιακος, της Ιεράς Μονής Αγίου Μάμαντος Μόρφου, που μαρτύρησε γύρω στα 1750, καταγράφεται στην εν λόγω Εισήγηση.

Ο κατάλογος της αγιοκατάταξης περιλαμβάνει και μία γυναίκα, τη Νεομάρτυρα Χριστίνα (Χριστινού) από τη Θεομοκρίνη Πάφου, που μαρτύρησε μεταξύ των ετών 1821-24.

Τέλος καταγράφεται και ο Ιωνάς από την Κυθρέα, που βρήκε μαρτυρικό θάνατο στις αρχές του 19ου αιώνα.

Ας αναφερθεί πως μέχρι την ολοκλήρωση της τελικής Εισήγησης της Επιτροπής Αγιοκατάταξης Αγίων της Εκκλησίας Κύπρου στο Ορθόδοξο Αγιολόγιο, η οποία θα κατατεθεί στην Ιερά Σύνοδο, θα προστεθούν και άλλοι Νεομάρτυρες της Κύπρου, αφού η μελέτη και έρευνα της Επιτροπής συνεχίζεται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ κατ' επιλογή

Άκολουθία τῶν ἐκ τῆς Σαμοθράκης νήσου πέντε νεοφανῶν Μαρτύρων Μανούηλ, Γεωργίου, Μιχαήλ, Θεοδώρου καὶ Γεωργίου ἐν Μάκρῃ κωμοπόλει τῆς Θράκης ἀθλησάντων ἐν ἔτει ,αωλστ' (1836), συνταχθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν μοναχοῖς Ἰακώβου Ἀγιορείτου διὰ προτροπῆς τοῦ κ. Ανθίμου ἐπισκόπου Τραϊανουπόλεως.

Αμάντου Κωσταντίνου, Σιναϊτικὰ μνημεῖα ἀνέκδοτα, Εν Αθήναις 1928.

Αναστασίου Ιωάννου Ε., «Εἰσαγωγικὰ γιὰ τὴ μελέτη τῶν Νεομαρτύρων», στο: Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου «Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων» (17-19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 27-38.

Αντουράκη Γεωργίου, «Ἀρχαῖα Μαρτύρια καὶ Χριστιανικοὶ Ναοί. Παρατηρήσεις-Κρίσεις. Ἡ επίδραση τῆς τιμῆς τῶν Μαρτύρων στὴ λατρευτικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας», στο: Ο ἄγιος καὶ ὁ μάρτυρας στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Εἰσηγήσεις ΙΒ' Συνεδρίου Πατερικῆς Θεολογίας, επιμ. Στ. Παπαδόπουλου, Αθήνα 1994, σσ. 234-240.

Βασιλειάδη Πέτρου, «"Νεομάρτυρες" καὶ ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη τῶν ὄδων "μάρτυς" καὶ "μαρτυρία"», στο: Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου «Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων» (17-19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 437-448.

Γαλάνη Ιωάννου, «Ἡ ἔννοια τοῦ μαρτυρίου στὴν Ἁγία Γραφή», στο: Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου «Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων» (17-19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 51-71.

Γαλίτη Γεωργίου, «Ἡ ἔννοια τοῦ Ἅγιου καὶ τοῦ Μάρτυρα στὴν Καινὴ Διαθήκη», στο: Ο ἄγιος καὶ ὁ μάρτυρας στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Εἰσηγήσεις ΙΒ' Συνεδρίου Πατερικῆς Θεολογίας, επιμ. Στ. Παπαδόπουλου, Αθήνα 1994, σσ. 37-45.

Γιάγκου Θεοδώρου Ξ., «Πτυχὲς ἀπὸ τὴν ἴστορία τῶν Νεομαρτύρων. Κριτικὴ ἐπισκόπηση», *Πνευματικὴ Διακονία* 34 (2021) 62-82.

—————, «Τὸ Μαρτύριον τοῦ Νεομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Βυζαντίου, εἰσαγωγὴ – ἑκδοση», στο: *Πρακτικὰ Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου τῆς I. M. Μυτιλήνης «Ο Νεομάρτυρς Θεόδωρος ὁ Βυζαντίος Πολιούχος Μυτιλήνης»* (17-19 Φεβρουαρίου 1998), Μυτιλήνη 2000, σσ. 303-341.

Δορυμπαράκη Γεωργίου (π.), «Οἱ ἀλεῖπτες τῶν Νεομαρτύρων», στο: *Ο ἄγιος καὶ ὁ μάρτυρας στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Εἰσηγήσεις IB' Συνεδρίου Πατερικῆς Θεολογίας, επιμ. Στ. Παπαδόπουλου, Αθήνα 1994*, σσ. 113-132.

Ζαχαρόπουλου Νικολάου, «Ἡ ἀξιοπιστίᾳ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν», στο: *Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου «Ἐἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων»* (17-19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 39-50.

Θεοχαρίδη Ιωάννη, «Τὸ φαινόμενο τῶν νεομαρτύρων», *Κυπριακὴ Ἀγιολογία. Πρακτικὰ A' Διεθνοῦς Συνεδρίου (Παραλίμνι 9-12 Φεβρουαρίου 2012)*, επιμ. Θ. Ξ. Γιάγκου – πρωτοπ. Χρ. Νάσσης, [Ιστορικὰ καὶ Θεολογικὰ Μελετήματα, 2], Αγία Νάπα-Παραλίμνι 2015, σσ. 201-211.

Κάκκουρα Γεωργίου, *Άγιοι τῆς Κύπρου, Έκδοση Γραφείου Θρησκευτικής Διαφωτίσεως Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, Λευκωσία 1999*.

—————, «Ἄγιοι τῆς Κύπρου. Νεομάρτυρες», *Πνευματικὴ Ἐπαλξη 2/8* (Φεβρουάριος-Μάρτιος 1994) 68-69.

—————, «Ἄγιοι τῆς Κύπρου. Ο Ἅγιος Γεώργιος ὁ Νεομάρτυρας», *Πνευματικὴ Ἐπαλξη 1/1* (Απρίλιος 1993) 12-13.

—————, «Ἄγιοι τῆς Κύπρου. Ό Ἅγιος Νεομάρτυρας Πολύδωρος», *Πνευματικὴ Ἐπαλξη 9/55* (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2004) 116-121 (μέρος A'), 9/56 (Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2004) 180-183 (μέρος B').

—————, «Ἄγιοι τῆς Κύπρου. Ο Νεομάρτυρας Μιχαὴλ ὁ Κύπριος», *Πνευματικὴ Ἐπαλξη 10/2* (Απρίλιος 2005).

—————, Ο Κύπριος Αγιος Γεώργιος ο Νεομάρτυρας, Έκδοση Κατηχητικής Κίνησης Αγ. Δομετίου, Λευκωσία 1991.

Κεμεντζετζίδη Στυλιανού (επιμ.), Τῶν Αγίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν Μακαρίουν Κορίνθου, Νικοδήμου Ἁγιορείτου, Νικηφόρου Χίου, καὶ διδασκάλουν Αθανασίου Παρίου. Συναξαριστῆς Νεομαρτύρων. Ἐργον ψυχαφελέστατον καὶ σωτηριαδέστατον, περιέχον μαρτύρια 190 καὶ πλέον Νεοφανῶν Αγίων Μαρτύρων τῆς Ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας μας τῶν ἐτῶν 1400 ἔως 1900 μετὰ Χριστόν, Θεσσαλονίκη 1984.

Κρικώνη Χρίστου, Η Ὁρθόδοξης Ἐκκλησία Πρωταγωνιστὴς τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ 1821. Κληρικοὶ Νεομάρτυρες-Ἐθνομάρτυρες, Θεσσαλονίκη 1991.

—————, «Κληρικοὶ νεομάρτυρες καὶ μάρτυρες», στο: Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου «Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων» (17-19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 239-310.

—————, «Ο χριστοκεντρικὸς χαρακτήρας τοῦ μαρτυρίου τῶν Νεομαρτύρων», στο: Ο ἄγιος καὶ ὁ μάρτυρας στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Εἰσηγήσεις ΙΒ' Συνεδρίου Πατερικῆς Θεολογίας, επιμ. Στ. Παπαδόπουλου, Αθήνα 1994, σσ. 69-81.

Κύπρια Μηναῖα. Ἡτοι Ἀκολουθίαι ψαλλόμεναι ἐν Κύπρῳ, τ. Α' (Σεπτέμβριος), Λευκωσία 1994.

Κύπρια Μηναῖα. Ἡτοι Ἀκολουθίαι ψαλλόμεναι ἐν Κύπρῳ, τ. Ζ' (Μάρτιος-Απρίλιος), Λευκωσία 1999.

Κωνσταντέλου Δημητρίου (πρωτοπ.), «Οἱ Βίοι τῶν νεομαρτύρων ὡς πηγὴ μεθόδων Ἰσλαμικοῦ προστηλυτισμοῦ καὶ μαρτυρίου κατὰ τὴν Ὁθωμανικὴν περίοδον», στο: Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου «Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων» (17-19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 205-223.

Μαντζαρίδη Γεωργίου, «Κοινωνιολογικὴ προσέγγιση τῆς παρούσιας τῶν νεομαρτύρων», στο: Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου «Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων» (17-19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 225-237.

Ματθαίου Βίκτωρος, *Ο Μέγας Συναξαριστής τῆς Ὁρθοδόξου Εκκλησίας*, Αθήναι ³1964.

Μεταλληνού Γεωργίου (πρωτοπ.), «Ο Άγιος καὶ ὁ Μάρτυρας ὡς μιμητὴς τοῦ Πάθους τοῦ Κυρίου», στο: *Ο ἄγιος καὶ ὁ μάρτυρας στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Εἰσηγήσεις ΙΒ' Συνεδρίου Πατερικῆς Θεολογίας*, επιμ. Στ. Παπαδόπουλου, Αθήνα 1994, σσ. 56-68.

_____ , «Οἱ νεομάρτυρες καὶ ἡ ἔθνικοθρησκευτικὴ σημασία τους», στο: *Πρακτικὰ Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου τῆς Ι. Μ. Μυτιλήνης «Ο Νεομάρτυρος Θεόδωρος ὁ Βυζαντιος Πολιούχος Μυτιλήνης»* (17-19 Φεβρουαρίου 1998), Μυτιλήνη 2000, σσ. 77-90.

Μπιλάλη Σπυρίδωνος, *Οἱ Μάρτυρες τῆς Ὁρθοδοξίας, τ. Α'*, Η Θεολογία τοῦ Μαρτυρίου, Αθήναι 1973.

Νέον Λειμωνάριον περιέχον *Μαρτύρια παλαιὰ καὶ νέα καὶ βίους δόσιων ἀτινα ἐσνάχθησαν παρὰ τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Αγίου Κορίνθου Κυρίου Μακαρίου Νοταρᾶ. Οἵς προσετέθησαν καὶ τὰ τοῦ Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου Συναξάρια, μεταφρασθέντα παρὰ τοῦ Σοφολογιωτάτου Διδασκάλου Κυρίου Αθανασίου τοῦ Παρίου. Πρὸς τούτοις καὶ ἀσματικαὶ Ἀκολονθίαι εἰς διαφόρους Νεομάρτυρας φιλοπονηθεῖσαι παρὰ τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Κυρίου Νικηφόρου τοῦ Χίου. Νῦν πρῶτον τύποις λαμπροῖς ἐκδοθὲν διὰ φιλοτίμου δαπάνης τῶν τιμιωτάτων φιλοχρίστων Συνδρομητῶν τῶν ἐν τῷ τέλει τῆς Βίβλου ὀνομαστὶ καταγραφέντων, εἰς κοινὴν ἀπάντων τῶν ὀρθοδόξων ὡφέλειαν, Ἐν Βενετίᾳ, Παρὰ Πάνω Θεοδοσίου τῷ ἐξ Ιωαννίνων, 1819.*

Νικοδίμου Αγιορείτου, *Νέον Μαρτυρολόγιον ἵτοι Μαρτύρια τῶν Νεοφανῶν Μαρτύρων τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινούπολεως κατὰ διαφόρους καιρούς, καὶ τόπους μαρτυρησάντων. Συναχθέντα ἐκ διαφόρων συγγραφέων, καὶ μετ' ἐπιμελείας ὅπι πλειστης διορθωθέντα. Καὶ σὺν Θεῷ, τὸ μὲν πρῶτον ἐκδοθέντα, διὰ συνδρομῆς φιλοχρίστων, καὶ φιλομαρτύρων Χριστιανῶν, τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ πραγματευομένων. Εἰς κοινὴν τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν ὡφέλειαν, Ἐνετίησιν, Παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ιωαννίνων, 1799.*

Παπαδόπουλου Αντωνίου, «Άγιοι καὶ Νεομάρτυρες στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας», στο: Αγιολογία: Θέματα γενικά, εἰδικὰ καὶ ἔρτολογίου, Θεσσαλονίκη 1985, σσ. 67-74.

———, «Θεολογία ἀρχαίων καὶ νέων μαρτυρολογίων», στο: Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου «Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων» (17-19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 105-176.

Παπαδόπουλου Στυλιανού Γ., Διαπίστωση καὶ διακήρυξη τῆς ἀγιότητας τῶν Αγίων, Κατερίνη 1990.

———, Οἱ Νεομάρτυρες καὶ τὸ δοῦλον Γένος, [Ἐκκλησιαστικὰ Ἑκδόσεις Ἐθνικῆς Ἐκατοπεντηκονταετηρίδος, ἀρ. 16], Εν Αθήναις 1974.

Παπαδόπουλου Χρυσοστόμου (Αρχιεπ. Αθηνών), Οἱ Νεομάρτυρες, Αθήναι³ 1970.

Πασχαλίδη Συμεών Α., Νεομαρτυρολογικὰ Σύμμεικτα Α'. Η αὐτόγραφη Νεομαρτυρολογικὴ Συλλογὴ τοῦ Καισαρίου Δαπόντε, Θεσσαλονίκη 2012.

Πάσχου Παντελή Β., Άγιοι οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ. Εἰσαγ'ωγὴ στὴν Ἀγιολογία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, [Τύμναγιολογικὰ Κείμενα καὶ Μελέτες, 2], Αθήνα 1995.

Περαντώνη Ιωάννου, Λεξικὸν τῶν Νεομαρτύρων. Οἱ Νεομάρτυρες ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ δούλου Ἐθνους, τ. 1-3, Αθήναι 1972.

Ricaut Paul, *The present state of the Greek and Armenian Churches, Anno Christi 1678*, London 1679.

Τοίτου Μιχαήλ Γ., Οἱ Νεομάρτυρες καὶ ἡ προσφορά τους στὸ Γένος, Κατερίνη 1994.

Τσέτση Γεωργίου, *Η ἐνταξις τῶν Αγίων στὸ Εορτολόγιο*, Κατερίνη 1991.

Φανουργάκη Βασιλείου, «Μάρτυρες - νεομάρτυρες: Τὰ μαρτύρια τῶν νεομαρτύρων ὡς ἀδιάσπαστη συνέχεια τῶν μαρτυρίων τῆς ἀρχαίας Ἑκκλησίας», στο: *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου «Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων»* (17-19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 177-203.

Ψευτογκά Βασιλείου, «Μαρτυρολόγια νεομαρτύρων (Συγγραφεῖς, συλλογές καὶ ἐκδόσεις)», στο: *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου «Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων»* (17-19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 73-103.

ISSN 2672-8397